

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૩૫૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ દિગ્વિજય સંપ્રદાય મોતી

વિષય ૬૪૬૮:૩

ધરાનનું અણમોલ મોતી

યાને

માઝંદરાની મોહબ્બત.

“પેલીટીડલ ભોમીઆ” ઉપરથી
છપાવી પ્રસિદ્ધ કબ્જા,
પઠાણ નીઝામખાન નુરખાન વકીલ.
અમદાવાદ.

આવૃત્તી પહેલી
સને ૧૯૨૫

નકલ ૫૦૦
હી. સ. ૧૩૪૪

કીંમત ૧-૮-૦

ધી અમરસિ હજી પ્રી. પ્રેસ. મીરજાપુર વુડ્સેન્ડ બંગ્લો, અમદાવાદમાં
પદાણુ નીજામખાન તુરખાને છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈ-સંગ્રહ

૧૨૩૨૧

પુસ્તક પ્રકાશનના સર્વ હક પ્રકટકર્તાએ પોતાના સ્વાધિન રાખેલ છે.

પ્રસ્તાવના.

આ નવલકથા મોહાના રાશેદુલ ખયરીની એક ઉર્દૂ નોવેલપરથી મારી નુ. ય. દીકરી ખદીબ્બએ અનુવાદ કરેલ છે અને તેને મારા નુ. ય. ફરજદ ઈસ્માઇલે સુધારેલ છે, જે “પોલિટિકલ મોમીઓ” પત્રમા પ્રગટ થઈ ચુકી છે.

આ નોવેલમા ખરૂં જોતાં તો ઇરાન ઉપરના ઇસ્લામી હુમલાઓનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. એમાં મુસલમાનોના વિજય વર્ણનોના ટુંક અહેવાલ મળી આવે છે. ઇસ્લામી લશ્કરની નીતિમત્તા અને સદાચારનો પુરાવો પણ નજરે પડે છે. બ્યારે ઇરાની સૈન્યો અને શાસનકર્તાઓના એકાચારામ તથા બ્યાબચાર વૃત્તિઓનું ચિત્ર પણ આલેખવામા આવ્યું છે.

ઇસ્લામના વિરોધીઓ ઇસ્લામ તસ્વારથી કેલાવવામા આવ્યો છે એવો આરોપ મૂકે છે, પણ તેઓ આ નવલકથામાં જનમ્ શકશે કે, મુસલમાનોની યુદ્ધનીતિ કેવી ઉત્તમ હતી. તેઓ ઇસ્લામનો બળાતકારે અગિકાર કરાવવાને, કે બળાતકારે રાજ્યનો વિસ્તાર કરવાને યુદ્ધ કરતા ન હતા; અલ્લે દુબ્બાને સખજોના જુલમી પંખમાથી છોડાવવા—મઝલૂમેનો ઉધ્ધાર કરવા અને સુલેહ શર્તિને સ્થાપિત કરવા માટે યુધ્ધમા ઝઝૂમતા હતા. તેમા પણ વળી એવી શરતો રજૂ કરતાકે “ઇસ્લામ રિવકારો, અથવા જિઝ્યા વેરો આપો અથવા તસ્વારનો મુકાબલો કરો.” શું જગતમા કોઈપણ પ્રજા પોતાના ધર્મનો

આવો નિર્દોષિના લોહીથી ખરડાયા વિનાનો ઇતિહાસ રજૂ કરી શકે એમ છે ? નહીંજ. વળી યુદ્ધમાં પણ સ્ત્રી, બાળકો અને ઘરડાઓને નહીં મારવાનો અને જો રહામાવાળા નમે તો તત્કારે મ્યાનમાં મૂકી દેવાનો ખાસ ધાર્મિક નિયમ હતો.

આ નવલકથા માત્ર યુદ્ધ વર્ણનથી ભરપૂર નથી, બરું એક પ્રેમકથાનિ પણ તેમાં સમાયેલી છે. અતિ સૌદર્ય એ પણ એક બાબત છે—એક આદત છે, તેનું આ નવલકથામાં અતિ ઉત્તમ ઉદાહરણ અપાયેલું છે. પ્રેમપિપાસુ લલના ગમે તે ભોગે પોતાનો હેતુ મિધ્ય કરવા મથન કરે છે અને જરૂર, જવાહિર તથા સસ્તનત નુકસાને ઠોકરે મારી, ગરીબ, મુસ્લિમ, કંગાલને મન-માજ વરમાળ પહેરાવી દઈ, તેના વિગેરે દુઃખમાજ રાત્રિદિવસ ઝૂરે છે, બાપ અને ભાઈનું પોતાનાં નજરે રહામે રક્ત રંગવા છતાં, પોતે આઘણી થંવા છતાં, પોતાના નિશ્ચયમાં અડગ રહે છે અને અને પોતાના ઇચ્છિત પ્રેમપાત્રને મેળવે છે. આ આ નવલકથાનો સાર છે. ઇસ્લામી રણધીરોની અડગ વીરતા અતિશય વીરોત્તેજક અને નામદર્શને પણ મદદ બનાવે તેમ છે.

આ વાર્તા બ્યારે પોલિટિકલ બોમાંઓ પત્રમાં ચાલુ હતી તે વખતે તે પત્રના કેટલાક કદરવાન આહોકોએ પુસ્તકરૂપે તૈયાર કરવાની ઇચ્છા જણાવતા આ સાહસ ખેડી તેને તૈયાર કરેલ, પણ અમારા ઉપર આવી પડેલ મુશીબતોના કારણે છાપી તૈયાર રાખેલ પુસ્તક વહેલું પહાર પાડી શકેલ નહીં તે હવે ખુદાની મહેરબાનીથી પુસ્તકરૂપે તૈયાર થતા પબ્લીક સમક્ષ રજૂ કરતા ખુદાના શુકર ગુજર્દે છકે અને હવા ચાલુ છુ કે—ઇસ્લામી બીરાદરો તેની કદર કરશે.

પુસ્તક કે નામની જોડણીમાં ભૂલો રહેવા પામી હશે તો તે ખાતે વાચક દરજીબ કરશે.

મગલકર્તા.

સમર્પણ.

અતુલ સ્નેહપૂર્ણ હૃદયવાળી, શુદ્ધપતિ સેવાના જીવન આદર્શવાળી,
કર્તવ્યપરાયણા, જન્નતવાસી હે માત ! તારા પવિત્ર
આત્માના ચર્ણોમા આ પુસ્તક અનન્ય
ભાવે ભેટ ધરે છું.

હે, માત !

તારા ખોળામા મ્હેં માતૃપ્રેમનો અનેરો રસ ચાખ્યો, તારી
મમતાએ અને તારા વાત્સલ્ય ભાવે યાગવયથીજ સંતાન સ્ને-
હના અનેક પાઠ ભણાવ્યા, તારા શુદ્ધ હૃદય અને સદાચારી
જીવને મ્હને અનેક શુભ સંસ્કારો આપ્યા.

હા, જનની ! જો તું આજે જીવિત હોત તો તારા ધ્યાન
બચ્ચાએ તૈયાર કરેલી આ નવલકથા પુસ્તકાકારે પ્રગટ થયેલી
જેમ કે દેડલી બધી ખુશ થાત ! ? માતા ! જન્નતમા પણ આનંદ
તો પામીશજ, અને

જન્નતમાં બેઠી બેઠી

તું અમો કૌટુંબિજનોને હુઆઓ (આશીર્વાદ) દર્શાવે અને એજ
હું તારી પાસે માગું છું.

તારો માતૃહીન પુત્ર
નિઝામખાન.

મોહરમનો મહિમા.

કરબલાના હૃદયભેદક ઇતિહાસનું વાર્તારૂપે દીલને
દુકડા કરી નાંખે તેવી શૈલીમાં તૈયાર કરેલું અને
નાનું પીર મોટામીયાં સાહેબે સુધારેલું આ અપુર્વ પુસ્તક
તૈયાર છે. આ પુસ્તક બંગાળી ઉપરથી અનુવાદ થયેલ
છે, કે જે બંગાળીની બારમી આવૃત્તિ છે આજ આ
પુસ્તકની સર્વોપરીતાની સાબીતી છે.

ઉંચા એન્ટીક પેપર ઉપરના લગભગ ૩૦૦ પાનાના સોનેરી
પાકા પુઠાના ફળદાર પુસ્તકની કીંમત રૂ. ૩-૦-૦ પો. બુક.
માત્ર ૫૦૦ નકલો છાપેલ હોવાથી વહેલો તે પહેલો.

લખો:-નીઝામખાન નુરખાન વકીલ.

મીરજાપુર રોડ અમદાવાદ.

ભારે ઇન્તેઝરી પછી

તૈયાર છે

આજેજ મંગાવો.

અરબનો ઇતિહાસ ભાગ ત્રીજો.

જેમાં સ્પેનમાં મુસલમાનોએ જમાવેલી જાહોજલાલી-
વાળી અપૂર્વ સદ્ગતતનો એહવાલ, અરબોએ યૂરોપને આપેલું
વિદ્યાદાન, ઇસ્લામ વિરૂદ્ધ ખ્રિસ્તીઓના કાવાદાવા, ઇસ્લામી
સદ્ગતતનો લયંકર વિનાશ, મુસલમાનોની કરપીણ કતલ
વિગેરે અનેક પ્રસંગોનું સંપૂર્ણ રીતે વર્ણન આપેલું છે.
મોરોક્કોના ગાઝી અબ્દુલ કરીમ અને સ્પેન વચ્ચે ચાલતા
હાલના યુદ્ધનો આગલો સંબંધ જોવો હોય તો આજેજ આ
પુસ્તક મંગાવી લો. સારામાં સારી નવલકથા વાંચતાં પણ
કંટાળો ઉપજે પણ આ ઇતિહાસિક પુસ્તક એટલું બધું
રસમય છે કે એકવાર વાંચવાનું શરૂ કર્યા પછી પુસ્તક
મુકવાનું મનજ થશે નહીં. પાકી સોનેરી ખાંધણીના પુસ્તકની
કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—નિઝામખાન નુરખાન.

મીરઝાપુર, વુડલેન્ડ બંગલો અમદાવાદ.

ધરાનનું આણમોલ મોતી

યાને

માઝંદરાની મોહબ્બત.

પ્રથમ ખંડ.

(૧)

ધરવીસનની ત્રીજી સદીનો ચોથો હિસ્સો પણ ખતમ થયો નહોતો તેટલામાં ફારસ-ધરાનના એક ભાગમાં બળવાની આગ એવી ભડકી કે મર્દ કે ઓરન, જવાન કે વૃદ્ધ, સહુએ મક્કમ ડરાવ કરી લીધો કે ન્યા મુધી પરદેશી ધુસરી ગરદનપરથી ઉતારી નહીં નાંખીએ ત્યાં મુધી ચેનથી બેસીશુ નહીં ફારસ પ્રાત તે વખતે બરતી કોમની સત્તા તજે હતો અને જે કે રમયનને ઘણા હકો આપવામાં આવ્યા હતા તે પણ વતનનો જોશ ઉભરાઈ ગયો, પરદેશી અમલ નીચે રહી ગુલામીની જીંદગીથી જીવ કંટાળી ગયો. એકાએક ઉર્દશીર નામના એક શખ્સનો અવાજ સ્વતંત્રતાનો પડવો પાડતો હવામાં ગુંજ્યો. વખત ગંભીર અને લડાઈ ગઝબનાક હતી. લારોના ઢગલા ન્યા જુઓ ત્યાં લાગી પડ્યા હતા. ફારસીઓનો જોશ વખાણવા-લાયક હતો. માતૃભૂમીના મુખારક કદમોપર જતન નિસાર કરતા હતા પણ પગ પાછળ હડતો ન હતો. એક થઈલડ્યા, લડીને પડ્યા, પડીને ડટાયા અને ડટાઈને મર્યા. જમાનાએ મદદ કરી અને ફતેહ કામચાખીનો સેરો ઉર્દશીરના માથે આધી, ફારસમાં સાસાની હુકૂમતનું બીજ રોપ્યું. આ બીથી ઉગેલું ઝાડ મોટું થઈ ફળ આપતું થયું અને નવશીરવાનના હાથે ‘અયવાને કસરા’ની જુનિયાદ નખાણી. જમાનાના ચક્કરે કેટલીએ હુકૂમતો ખાક બેગી કરી, અને શાહી તાજ પરવીજના માથાપર મેલી દીધો.

આ તે વખત હતો કે ન્યારે ખાકે-અરબથી એક એવા પાક પુરપ પેદા થયા કે જેની સમ્યાઈએ કસરાના મહેલનો પાયો હયમઆવી મેલ્યો અને ખુદાની એકતાના અવાજથી જમીન આસમાન ગુંજી ઉઠ્યા. પરવીજને

જ્યારે ઈસ્લામની દાવત આપવામાં આવી ત્યારે બળીને પાક થઈ ગયાં કસદ મળ્યું હતો અને ઈરાદા મોટા, કોશિશની શરૂઆત હતી અને વિરૂદ્ધતાની પહેલ, હિંમત પુરી હતી પણ ડુસ્સત થોડી, મોટે મોહલત ન આપી અને દીકરાને હાથે કતલ થયો.

શીરવયા બાપને મારી પોતે તખ્ત પર બિરાજ્યો પણ ઉમરે વફા ન કરી. સસ્તનતના તખ્તે ઘણા પલટા ખાધા અને શાહી તાજ ફરતું ફરતું મહોના માથા પરથી એ ઓરતોના નસીબમાં આવ્યું કે જેઓ પુરાનદુખ્ત અને અઝરમીદુખ્તના નામે મશહૂર થઈ, પણ તેમનો જમાનો પણ વરસાદના છાટા જેવો હતો. તે થોડા અરસામાં પુરો થયો અને સસ્તનત યજદગુર્દના નસીબમાં આવી કે જેણે પોતાની સાથે હુકમતને પણ હમેશની ઉધમાં સુવડાવી દીધી.

યજદગુર્દના રાજ્ય અમલમાં માઝદરાન—કારખીઅન સમુદાયે કિનારે આવેલ ઉત્તર ઈરાનના એક સુખામાં એક ઝઠક ઉમરનો બાદશાહ મેડીયા રાજ્ય કરતો હતો કે જેને ફરજમાં માત્ર એક દીકરી મલેકા અબીલા હતી. મેડીયા હતો તો ખરતી નસલનો પણ કઈ એવો બેદીન હતો કે તે અમુક ધર્મ માનતો એમ કહી શકાય નહીં અબીલા આપની માફક ખેમઝદગ્ય તો નહોતી પણ ફારસીઓથી હળવું મળવું, માનુ પાલણુ પોપણુ, રઘયતની સોખન વગેરે કારણોને લઈને આતશપગસ્ત—અગ્નિપગઢ પણ હતી અને ખિસ્તી પણ ખરી તેને બચપણથી રાજ્યવહીવટ તરફ લાગણી હતી અને તેથી તે રઘયતને ખુશી કરવામાજ રોકાએલી રહેતી જ્યારે યજદગુર્દ ગાદીએ આવ્યો ત્યારે અબીલાની ઉમર ચૌદ વર્ષની હતી તેની ખુબસુરતીનો સિકંદા હર હર સુધી જામી ગયો હતો, ખરી વાત તો એ છે કે અબીલા આખા ફારસની જાન હતી. આવી ખુબસુરત ઓરત આથી પહેલા કે પાછળ ફારસની ભૂમિથી બીજી પેદા નથી થઈ. તેનો ચહેરો જેઈ કુફરતી કારીગીરી આગળ માથું ઝુકાવી દેવું પડતું હતું અને કહેવું પડતું કે ખરેખર, હુસ્ને યુસુફનો એક સરસ નમુનો ફારસમાં પેદા થયો માત્ર ફારસજ નહીં પણ હરફરથી લોકો મેડીયાના આ પ્રલને જેવા આવતા કે જેણે આખી ઈરાનની ભૂમિને મહેકાવી મેલી હતી.

અબીલાનો મહેલ નદી કિનારે એક એવી સુદર ઈમારત હતી કે જેનો કાચનો ફર્શ સંગેમરમરની દિવાલો શદાદના બેહિસ્તનો નમુનો હતો. જુદી જુદી જાતના કોતરકામ અને સોના ચાદીના જડાવ કામ અને ગીલી-

ટથી મહેલની દિવાલો અને બારણા ઝગમગી રહ્યા હતાં. બાબુમા નહેરો ચાલતી હતી, પ્રવારોઓ ઉડતા હતા, બાગ મહેકતો હતો, પુલ ખીલી રહ્યાં હતા અને આવી રીતે માઝંદરાનનો આ ભાગ કસરાના મહેલને મહાત કરી રહ્યા હતા.

અખીલાની મુંદરતાનો એરાગ રોશન થતાંજ, તેના અજવાળાએ રાજ્ય મહેલને પહેલાથી પણ વધુ પ્રકાશિત કરી દીધો. ફારસની લગામ આ વખતે યઝ્દગુર્દના હાથમા હતી અને અખીલાનો સૌંદર્યતાના વખાણ સાબળી તેના મોહમાથી પાણી છુટતુ હતું. તેણે કેટલીએ વાર એવી કોશિશ કરી કે મલેકા તેની મહેમાન બને. પેગામ મોકલ્યા-મેડીયા પાસે મોકલ્યા. અખીલાને મોકલ્યા -પણ ખુદો બાદશાહ વાતે વાતમા ટાળતો રહેતો. યુનાન ગ્રીસનો સીપેહ-સાલાર મુકસ એકવાર નહીં પણ ત્રણ ચાર વખત એજ આશાએ આવ્યો પણ જેવો આવ્યો તેવો ગયો. મેડીયા આ ખ્યાલથી તો જરૂર ખુશ હતો કે ખુદાએ તેને એક એવી ખુબસૂરત દીકરીનો બાપ બનાવ્યો કે જેના પર સલ્તનનો ગાડી અને રાજ્યનો કુરબાન થઈ રહ્યા છે; પણ આની સાથે એની ખીક હતી કે રખેને આ ખુબસૂરતી માઝંદરાનમા ખૂનની નદીઓ વહેવડાવી દે. અગ્નિપૂજકોનો તહેવાર-બહરામની ઈદિ માથે આવી અને અખીલાના મહુલમા ધામધુમની તૈયારીઓ શરૂ થઈ ગઈ. મેડીયાએ વિચાર્યું કે હવે મારો આખરી વખત છે, સલ્તનતની માલેક લઈ દઇને અખીલા છે. રહ્યો શહેરયાર, તે હજી બાળક છે. કેને ખબર છે કે જીવે કે મરે, રહે કે ન રહે. આ અવસર પર બાબુબાબુના રાજ્યએને ખોલાયું અને પોતાની નજર આગળ અખીલાને તખ્તનશીન કરી દઈ તો સારું. વો કદાચ ઝગડો ટાંટા પણ ઉભો થઈ જાય તોપણ મારી સામે પતી જાય. કહેણો મોકલવામા આવ્યા. ઈન્કાર કોણ કરે ? મોહમાગી મુરાદ, લાખી મુદતની આરઝુ, અને અખીલાના દીદાર હતા, પેગામ ખુશીથી કબૂલ થયા અને બંધ ઉપક-વાની તૈયારીઓ થવા લાગી.

(૨)

ખિલાફતે ફાઈફી (૬૦ ઉમર રહી. ની ખિલાફત) નો દરીઓ પોતાના પુરા બળથી લહેરો લઈ રહ્યો હતો. બસરા અને દમિશક જ્યાં રાત દિવસ કુરના અધિકારની ઘટાઓ છાંય રહેતી હતી, તે આજે તૌહાદના નક્કી પ્રકાશિત છે. પિટર અને પાલ જેવા મહાન પુરૂષો, જેની બહાદુરીથી દુનિયા ધ્રુવિત હતી, તેની ગરદનો પણ ઈસલામ આગળ ઝુકી ગઈ. કુર અને શિકંના જે અધિકારે હયાતીના આસમાનને ધનધોર કરી દીધું હતું, તે હજારો કોસ દૂર થયો. જ્યાં રાત દિવસ શરાબનો દોર ચાલતો હતો અને જુગારના દાવ લાગતા હતા, ત્યાં ઈસ્લામના નરે સઘળું રોશન કરી દીધેલ છે.

બપોરનો સુનસાન વખત અને ગરમીની મોસમ છે. કયામત ઉભી કરતા આફતાબનાં ગબ્બાનાકે કિરણો, અરબસ્તાનના રણોમા ઉડતી આફતનાકે રેતી અને લૂના ઝપાટા દુનીઆની સઘળી ચીજોને તપાવી રહેલ છે. ત્રીજી હિજરીના રમઝાનુલ મુબારકની ૨૭ મી તારીખ છે. મુસલમાનોના જે મહાન ખલીફાના નામે જમીનની સપાટીને ધણધણાવી દીધી, જેની શુરવીરતાએ દુનીઆભરના કાન પકડાવ્યા અને જેના ઇનસાફતી છાપ જગતપર પડી ગઈ, તે ઈરાકની સડકપર ઝેતુનના ઝાડ નીચે મોહમ્મા રોજુ'. હાથમા કલામે ઈલાહી-કુરઆને શરીફ લઈ, કામળાનો કુરતો પહેરી, ખામોશ બેઠા છે. ગરમી એવી છે કે સમળી ઈંડા છોડી દે. શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયું છે પણ નજર સડકના છેડા પર જામેલ છે. પવનના સપાટા અને ઝાડ પાનના નિસાસા નાખતા અવાજ સિવાય કોઈ અવાજ કાને પડતો નથી: પણ અમીડલ મોઅમેનીનની નજર કોઈની રાહ જોઈ રહી છે અને બેચેન દિલને એન નથી પડતું. સૂર્યે પોતાની અર્ધાં મંજિલ પસાર કરી આગળ કદમ ભર્યો અને ઢળવા લાગ્યો તેટલામા સડકના છેડા પરની કોઈ હાલતી ચીજે થીજ ગયેલ નજરને ભડકાવી. બેચેની વધતી જતી હતી અને આતુરતા વધુને વધુ તેજ થઈ રહી હતી થોડી વારમા જણાયું કે એક સાંઢણી સવાર ભાગમભાગ આવી રહ્યા છે. રોજુ' છોડવાની આતુરતામાં આફતાબના ગુરૂથ થવાની વાટ જોતા રોજિદારની માફક, દુકાળના જમાના-મા વરસાદની રાહ જોતા ખેડૂતની માફક ઈસ્લામના તે વખતના ખલીફા, અને ખતાબના પુત્ર કે જેણે ઈસલામના ઇતિહાસને ઝગમગાવી દીધો, તે અસારે સ્વારના શબ્દો સાંભળવા આતુર હતા. કાસદની નજર અમીડલ

મોઅમેનીનના ચહેરાપર પડતાંજ તે બુલંદ અવાજે “સલામ અલય્ક” કહી ઉતરી પડ્યો.

અમીરૂલ મોઅમેનીન—“ વ અલયકુમુસ્સલામ ! ગુઝવતુલ બહુરનો શો અંજામ આન્યો ? ”

કાસદ—“ મુસલમાનોની હાર ! ”

વિજળી પડી હોય કે તીર લાગ્યું હોય તેમ બે ધડી બેચેન થઈ ગયા. નરતજ આસમાન તરફ આખ ઉઠાવી અને ફરમાવ્યું “ઈન્નાલિલ્લાહે વ ઇન્ના એલયહે રાજેઝિન” ચહેરો લાલચોળ થઈ ગયો. ઈસ્લામી હમીયત રગેરગથી ટપકી રહી હતી શુરવીરતાની લાગણીઓ ઉભરાવા લાગી. જીવ ચાહતો હતો કે જલ્દી ત્યા પહોંચે અને ઈરાનીઓને બતાવી દે કે ઈસ્લામી શહીદોની કુરબાનીઓ પોતાના મોતમા ફતેહનો ભેદ રાખી ગએલ છે. એટલામા દગતા આફતાબે ઝોહરની નમાઝની ખબર આપી. આપે તે મહાન શહેનશાહે હકીકીની મોટાઈ આગળ માથું નમાવ્યું અને કાસદને સાથે લઈ મરજદે નખવીમા આવ્યા. નમાઝની ફર્જ અદા કરી અને કહ્યું, “બુદાનો વાએદા સાચો છે. મુસલમાનો ડગી ગયા. વિગતવાર કેરીયત જણાવ.”

કાસદ—અમારા પહોચવાની ખબરો ઝડપથી દુશ્મનોને મળી રહી હતી. ખુરાસાનના આમિલ રસ્તમને મુકાબલા માટે પસંદ કરવામા આવ્યો. તેણે ઇરાકના નમામ જીલ્લાઓમાં ધાર્મિક લડાઈ જાહેર કરી અને એક મજબૂત લશ્કર ભેગું થઈ ગયું. નરસી અને જાપાન એ બે મશહુર સિપેહસાલારો પોતપોતાની ફોજો લઈને રસ્તમની મદદે આવ્યા. અમને હરા ખાતે પહોચતાંજ આ લશ્કરની વાત માલમ પડી અને કઆવામા મુકામ રાખવો મુતાસિખ ધાર્યો. પડાવ નાખ્યાને છએક કલાક થયા હશે તેટલામા જાપાન પોતાની મોટી ફોજ લઈ નમાઝકમા દાખલ થયો અથુ કિમેદ, જે હાલમાં જખતુલ ફિરદોસમાં આરામ કરી રહ્યા છે. તેમણે ફોજને તૈયાર કરી અને નમાઝક જઈ પહોચ્યા દુશ્મનની ફોજ સખ્યામા આપણા કરતા ઘણી મોટી હતી. જોશન અને મરવાન બંને મશહુર લડવૈયાઓ લશ્કરની જખણી અને ડાખી બાબુઓપર હુકમો જારી કરી રહ્યા હતા. લડાઈ ખુનરેઝ હતી પણ અમારા પગ પાઠા હતા ન હતા. અથુ કિમેદે આ વખતે કલમએ નૌહીદ પડી, દુશ્મનોપર જખરદસ્ત હુમલો કર્યો, ઇરાનીઓ હુમલા સામે ઉભા રહી શક્યા નહીં અને ભાગ્યા. મરવાન અને જોશન બંને ગિરફતાર

થયા. મરવાનને કતલ કરવામાં આવ્યો પણ જોશનની આજીજી પર એક સિપાહીને રહેમ આવી અને તેણે તેને છુટો કરવાનું વચન આપ્યું. જ્યારે અમોને ખબર પડી કે આ માણસ જાણે કિતનાખોર છે અને જે જીવતો રહ્યા તો કોઈને કોઈ આફત ઉભી કરશે ત્યારે સહુની સલાહ તેને મોતના ફતવો—હુકમ આપવાની થઈ, પણ બળવો ફાટવાની ગભીર ખીક જતા અણુ ઉમેદે તેને છોડી દીધો અને કહ્યું, “ઈસ્લામમાં વચનભંગ ગંજોજ નથી ”

આ પછી અમે કસકર તરફ ચાલ્યા જ્યાં નરસીના જગી લશ્કર ડેરા નાખી રાખ્યા હતા. સકાતીયાપર મુકાબલો થયો. નરસીએ બહાદુરી બતાવવામાં કયાશ ન રાખી પણ અરબ જાંબાઝો અને ઈસ્લામપર કુરબાન થનારાઓની ડઠતામાં ફરક ન પડ્યો. સૂર્ય આથમી ગયા ત્યારે અણુ ઉમેદે “ ઇલ્લલાહ ” કહી હુમલો કર્યો. નરસીના પગ ઉખડી ગયા અને તે મેદાનમાંથી નાંડો. આ ફતેહ આસપાસના તમામ ઇલાકા અમારા તાબે કરી દીધા અને વફાદારીની સાબીતી આપવા આરસમાના અમીરે અણુ ઉમેદને દાવત આપી, બાતબાતના ભેજન મોકલ્યા પણ જ્યારે માલમ પડ્યું કે ખાણુ માત્ર અણુ ઉમેદ માટે છે ત્યારે તેમણે તે પાછું મોકલી કહેવડાવી દીધું કે “અમારામાં એક કરતા બીજાને મોટપ નથી ”

અમારી ફતેહ આખા ઈરિનમાં ખળભળાટ મચાવી દીધો. રસ્તમે કાવા* આહનગર (જુહાર) તો ઝુંડો યુલંદ કર્યો અને કહી દીધું કે જ્યાં સુધી મુસલમાનોના નાપાક (') કદમોથી આ જમીન પાક નહીં કરે ત્યાં સુધી ખાવું પીવું. સુવુ હસવું બધું હરામ છે લોકો ટોળાળાંધ ભેગા થવા લાગ્યા. જ્યારે પૂરા પચાસ હજારનું લશ્કર એકઠું થઈ ગયું ત્યારે કચ્છાનીઓએ સાંગદ લીધા કે લડાઈના મેદાનમાં પીઠ બતાવીશું નહીં મરી જઈશું પણ મુસલમાનોથી મોહ ફેરવીશું નહીં. રસ્તમ અને બહમન એ બંને લડવઈઆઓ જેને માટે ઈરિન મગરૂર હતું. તેઓ વટોળીઆ માફક મરફા પહેલ્યા. કુરાન નદી અમારી સામે લહેરો મારી રહી હતી જે વખતે અમોએ ફજરની નમાઝની સલામ ફેરવી ત્યારે ઈરાની કાસંદે આવી કહ્યું કે ‘ અમારી ફાજલ લડવાને આતુર હોવાથી વધુ યોજવા ચાહતી નથી. તમે ત્યાં આવવા માગતા હો તો આવો, નહીંતર અમે આવી તમારો અંત આણીએ.”

અણુ ઉમેદે સલાહ લીધી અને આ પણ કહ્યું કે ફારસીઓ આપણો મુકાબલો નહીં કરી શકે આપણે બીજા પાર નહીં જઈએ તો નામદી

શુરો અહમન એમ ધારે છે કે મુસલમાનોમાં ત્યા આવવાની હિમ્મત નથી. તા થઈ જાયો કુરાતને એળગે અને દુશ્મનોને ઇસલામી બહાદુરીનું જોહર આવે. અમારા સરદારો અને ખાસ કરીને મુસન્ના અને મુસલ્લત આથી વિરુદ્ધ હતા પણ તેમની તાબેદારી કરવાનો હુકમ મળી ગયો હતો. તે આપણે પાક મઝહબ સરદારની ફરમાબરદારી કરવાનો હુકમ આપતો વાથી વધુ વાધો ન કઠાવ્યો અને પૈલી પાર જઈ પહોંચ્યા. ત્યા જતા શુરુ કે મેદાન તંગ છે. ન તો ફેંજ ગોઠવી શકાય છે કે ન તો સારી ને મુકાબલો થઈ શકે તેમ છે. કયાનીઓની સાથે પાચસો હાથીઓ હતા, અમેએ પહેલા જોયા ન હતા અશુ કબેદે જો કે પોતાની હિમ્મત છાડી ડી પણ હાથીઓ જે તરફ ફરતા ત્યા હારો વિખરાઈ જતી. જમતના સાફર અશુ કબેદ લડાઈનો આવો રંગ જોઈ થોડા પરથી ઉતરી પડ્યા ને અહમનના હાથીની સુઠપર તલવારનો એવો વાર કર્યો કે તેના બે ઝડા થઈ ગયા, પણ વખતે સાથ ન આપ્યો અશુ કબેદનો પગ લપસ્યો ને હાથીએ પાંસળાનો ચુરો કરી નાખ્યો.

અશુ કબેદની શહાદતે મુસલમાનોની હિમ્મત તોડી પાડી તોપણ તેમણે કાબજામાં આમી ન ગણી હકમ અને તેઓ પછી સાત ખીજ સરદાર ની સફીકના લડાઈમાં કામ આવ્યા અને આખરે મુસન્નાએ અલમ જુદો) હાથમા લીધો ઘણી કેશિશ કરી પણ મેદાન એવું સાકડું હતું ફરી રંગ જતમી શક્યો નહિ. અગ્નિલાલ, અકબા, અશુ કમચા, અને ખજી. તથા સલીત જેવા બહાદુરોએ શહાદતનો પ્યાલો પીધો. હવે આકાની જને પાછા અસલી મુકામે આવી જવા સિવાય કંઈ ઉપાય ન હતો; શુ દુશ્મનોએ પુલ તોડી પાડ્યો હતો તોપણ મુસન્નાએ ઘણીજ દુશીઆથી ફરીને પુલ તૈયાર કર્યો અને અમે લોકો પાછા આવ્યા.

(૩)

અખીલાનો મહેલ નદી કિનારે નવવિવાહિત વહુની માફક શણગારા-
એલો ઉભો છે. તે પર જહેલ કીમતી જવાહિરો સૂર્યના પ્રકાશમા ચમકી
રહેલ છે. ચારે બાજુ સોના ચાંદીના શામયાના લાગી ગયા છે. ધરાની અને
કાશાની મખમલોના ગાલીચા દૂર સુધી પથરાયેલા છે. જાતજાતના મુંદર
છોડવાઓ અને રંગ બેરંગી ખુશનુમા ફુલો હવામા ઝુમી રહ્યા છે. ખાસ
મંડપમા નીલમજડીત તખ્ત ગોડવવામા આવેલ છે, જેની આબુબાબુ
કીમતી ખુરસીઓની હાર રાખવામા આવી છે. હથીઆરખધ ફેજ મહેલ
આગળ ઉભી છે. ઉમરાવો અને રાજાઓ ઝગમગાટ મારના પોશાકમા દાખલ
થઈ રહ્યા છે; પણ આ અંધી રેનક, આ આવજાવ અને આ ધમાધમી
જતા આ ખામ તંબુમા એક પ્રકારની ખામોશી ફેલાયેલી છે, અને આ
(ધરના) બાદશાહો જે રાજપાટ છોડી અહીં આવી બેગા થયા છે, તેઓ
એજ વખતની રાહ જોઈ રહ્યા છે કે હવે ક્યારે, જે નુરને કારણે આટલી
તકલીફ અને મુશ્કેલીઓ વેડી છે, તેનાથી આખો રોશન થાય. ખુદા ખુદા
કરતા શાહજાદીની પધરામણીનો અવાજ ધુલંદ થયા. ધરાની વાગ્ગઓના
સૂરીલા અવાજો શરૂ થયા અને શાહ મેડીયા એક ખુબસુરતીની પુતળી
માથે શામયાનામા દાખલ થયો. શાહજાદી આ વખતે ગુલાબી લિયાસમાં
હતી. તેના હાથ હિંદુસ્તાની શણગાર રહિત હતા પણ આગળીમાં એક
અંગુઠી હતી, જેમા માઈદરાનનો અમૂલ્ય હીરો જડયો હતો. કાનમા માણે-
કનાં લોલક હતા અને ગળામા હીરા અને નીલમનો હાર હતો. આંખો
જીવાનીના નિશામા ચકચૂર હતી અને જ્યાં જ્યાં પડતી ત્યાં વિજળીનું
કામ કરતી. ગુલાબી ગાલોપર એક હલકો ખારીક નિકાળ હતો જે તેના
સૌંદર્યમા વધારો કરતો હતો. નાભુકે હોઠ-ગુલાબની બે પાખડીઓ હતી
કે જેને કુદરતે આ ચાદ સરખા ચહેરા પર ખિલાવી હતી. આતુર નજરે
ચહેરે જોતાંજ ઝમકી ગઈ. શાહજાદી મસ્તાના ચાલથી ઝુમતી આગળ વધી.
જમીન તેના પગને અને હવા કાળા ભ્રમર જેવા વાજોને ઝુમી રહી હતી.
નીલમજડીત સિંહાસને કદમ આખે લગાવ્યા, આખો મનોહર ચહેરાપર કુર-
બાન થઈ. એક આંગ હતી કે જે બડકી રહી હતી, એક કયામત હતી કે જે
મચી રહી હતી, એક જાદુ હતું કે જે ચાલી રહ્યું હતું. આ સંપૂર્ણ સૌંદર્ય
જેણે અખીલાની ઈનસાની સુરત ધારણ કરી હતી તે પોતાની અસર જાણતું
ન હતું. ગુલાબી રસીલી આખો હુકુમતના અભિમાન કે યૌવનના મદથી

નહીં પણ એક સ્ત્રી તરીકે નીચી હતી. આસુ તેમાં છુપાએલા હતા, હાસ્ય તેમાં ઢંકાએલ હતું, શરમ તેનો શલુગાર હતો અને નરમાશ તેનું બેહર હતું. ફેાજે સલામી, ઉમરાવોએ નજરાણાં, રાજાઓએ દુસ્નની દાદ અને રજપતે બલી દુઆઓ આપી.

હવે ફરીને સન્નાટો પ્રસરી ગયો. દરેક જીભ ખામોશ, બધી આખો શાંત અને હરેક હોઠ બંધ હતો. મેડીયાએ પોતાના તાજ શાહજાદીના માથા-પર રાખ્યો અને જાહેર કર્યું કે આજથી માઝદરાનનું રાજ્ય મલેકા અખી-લાને સોંપવામાં આવે છે. ખુશીના અવાજોથી તંબુઓ અને મહેલના વિભા-ગો ગુંજી ઉઠ્યા. પાછી તેજ ચુપકીદી અને સન્નાટો. કોઇ નજર પલટવાનું કે આખ હડાવવાનું નામ લેતું ન હતું. સઘળાની આખો આ ચહેરાપર જામેલી અને દિલ આ કુદરતના પ્રકાશને જોઇ રોશન થઇ રહ્યા હતા; તેટલામાં ચોખ્ખાંરે આવી જમીન ચુમી અને કહ્યું “લાઝ્યવંત મહારાણી! ઇસ્પહાનનો એલચી દરબારમાં દાખલ થવાની રજા ચાહે છે.”

રજા આપવામાં આવી. એલચી હાજર થયો, ઇસ્પહાની તલવાર ચુમી અને કહ્યું:—

માઝદરાનના વાલીને અમારા બાદશાહ તરફથી સલામ પછી આ પેગામ પહોંચે કે શાહજાદી અખીલાને માઝદરાનની સાથે ઇસ્પહાનની મલેકા બનાવવામાં આવે કે જેથી આ શાદી બંને સલ્તનતોના સખધો મજબૂત કરે. જો આ તજવીજ નામજુર અને શાદીથી ઇનકાર હોય તો બાદ રાખો કે આખા માઝદરાનની જમીન માણસોના ખુનથી લાલ થશે અને તેને માટે શાહ મેડીયા ઝીમ્મેદાર રહેશે.

શાહજાદીનાં નેણ ચડ્યાં, મેડીયાના કપાળ પર કરચલી પડી અને જે જે રાજકર્તાઓ પોતાપોતાની આશાઓમાં મસ્ત બની બેઠા હતા તે ગુસ્સાથી લાલચોળ થઇ ગયા. હજી બને આપ દીકરી ખામોશ હતાં કે સીસ્તાન મુખાના હાકેમ કતીમઝએ ઝટ પોતાની તલવાર કહાડી અને એલચીને કહ્યું, “અમારી સામે એ કમીનની એટલી મજાલ!” કે મલેકા અખી-લાને ખ્યાલ દિલમાં લાવી શકે! તેને ખચર આપી દો કે આ તલવાર તેનું લોહી ચાટી મયાન થશે. કતીમઝની આખોથી લોહી ટપકી રહ્યું હતું. બીજા રાજાઓએ પણ તેને ટેકો આપ્યો અને એલચીને અપમાનની સાથે પાછો મોકલવામાં આવ્યો.

(૪)

ચંદ્રની ચાદર મદીનામાં આરામ કરનારા શહેનશાહના કદમોમાં આજોરી રહી છે, રાતનો પાછલો પહોર છે; ખજૂરોના ઝુંડ ચારે તરફ ઝુમી રહ્યાં છે. દક્ષિણ પર ફિદા થનારાઓ મસ્જિદે નખવીમાં ધ્યાનમાં રોકાયેલા છે. પવિત્ર રાત્રે આખોની રૂબરૂ હોઈ તેઓ પ્રેમના નીશામાં મસ્ત, દિલદારની યાદમાં તલ્લીન અને દુન્યાના રગરાગથી બેખબર છે. ચાદની મુઆન્દ પગોને ચુંચન કરી ચાલતી થઈ. તારલાઓ પાક મઝાર પર છેલ્લી નજર નાખી અલોપ થવા લાગ્યા, અને ચાં મઝાર મુઆરકની રૂબરૂ ગર્જન ઝુકાવા જાઓ પડ્યો. બાગીએ રાતની વિદાયગીરીની ખબર મદીનાવાસીઓને કાને પહોંચાડી અને ખુદાએ બરહકની મોટાદનું ગીત ગાયું. તવહીદનો અવાજ બુલ્ફ થતાજ મસ્જિદ ખુદાના બદાઓથી ભરાઈ ગઈ.

સવારનો સોહામણો સમય છે. જે સરત સહુણોનો ભડાર હતો તેના પર ગાડા થનાર, જે શખ્સ ગરીબોના ચાલક અને યતીઓના મદદગાર હતા તેના નામના આશક. હાથ બાધી ખુદાની હજુરમાં ખામોશ દિભા છે. કલામે દલાલીના શબ્દો હવામાં ગુજી ગયા છે, અને નમાઝીઓના દિલ દુકાંદે દુકાંદા થઈ ગયા છે અથવા કલાકથી વધુ વાર મુઘી આજ હાલત રહી. ન્યાયે પડી અમીરલ મોઅમેનીને કહ્યું.

‘દંન્સાન ભૂલતુ પુતળુ છે, તેનાથી ભૂલ થતી સ્વાભાવિક છે. ગુનાહ પર જુદા અને ભૂલને સોટી રહેવું તે મુસલમાનોનું લક્ષણ નથી. ખતાનો ઇક્રાર, કસુરની મારી એ આપણી ફર્જ છે. મારીના દરવાજા ખુલ્લા અને રહેમતનો દરીઓ નજર આગળ છે. હું જોઉં છું કે મરકાથી જે મુસલમાનો પાછા આવ્યા છે, તેમના પગોમાં શરમની બેડીઓ અને ગળામાં ઝખવાટની સાકળ છે. તેઓ ઘરમાં છુપાઈ બેઠા છે અને મને તો શું, પણ કોઈ ખીજા મુસલમાનને પોતાનો ચહેરો નથી ખતાવ્યો. પણ હું ખુલ્લું કહું છું કે તે બહાદુરો બેગુનાહ છે. અશુઓબૈફ જેની રૂહ અત્યારે પોતાના આકા અને ગુશિફની હજુરમાં હાજર છે, તે હમીયતના જોશમાં નદી ઓળંગી ગયા અને હાર બાધી. પણ યાદ રાખો, ખુદાનો વાએદો ખરો, તેની કબુલત અટકાવ અને તેના કલામો સાચા છે. ખાત્રી રાખો કે તવહીદનો ઝુંડો એક વખત ધરાનની હવામાં ફિરશે. જે હાડકાઓ તમે દફન કરતા આવ્યા છો તેને મુએલ ન સમજો. તે તમારી બહાદુરી જોવા આવુર છે અને તમારા હુમલાની રાહ બેઠા રહેલ છે. તેમને મરેલાઓના હાડકા ન ગણો. એ તો ઇસ્લામી હુકુમતનો પાયો હતો કે જે તમે મરકામાં નાખતા આવ્યા.

મરફાની આખો તમારા પગોને અને અણુઓબૈદ અને અણુ ઉમૈયાનાં હાડકાઓ તમારી સ્પર્શને જોવા તલપાપડ થઈ રહેલા છે. ખુદાનો છાંયો તમારા માથા પર, કેતાબુદ્લાહ-કુરઆને શરીર તમારી સામે, રસૂલના ફરમાનો તમારી પાસે અને ઇસ્લામની સમ્બાધ તમારી સાથે છે. ઇસ્લામના યગીયાની જે જડા સત્યમાર્ગ ખતાવનારાઓ અરબસ્તાનની ભૂમિમા નાખી, તેને તમેઓ જીવના ખુનથી સીચી અને આજે તેનાં ફલ બધે ખીલી રહ્યા છે. તમે તમારી રાહત કુરઆન કરી, દોલત આપી દીધી, પોતાનો આરામ નિસાર કર્યો અને સગવડો ખુદાના વચનો પર ફિદા કરી. તમે તમારી કુરઆનીઓ આપી ઇસ્લામનો ઝુટો ઉઘો કર્યો. જે જમીન પર આજે તમે ઉભા છો તે પહેલાં કુદની ખાણ અને અવકાશની ખાડ હતી. પણ જ્યારે ખુદાની રહમત કિતરવી શરૂ થઈ, ત્યારે આ ખયરૂલ બશર જે આ ખાકનાં ઢગલામા આરામ કરી રહેલ છે, તેમને આપણી હિદાયત માટે મોકલવામા આવ્યા આ તેજ છે કે જેણે દોલત પર લાનત મોકલી, બાદ-શાહી પર લાન મારી, પેટ પર પથ્થર બાધી ચામડાના થીંગડા મારી, તમને સમ્બાધનો અર્થ સમજવો. તમારી આખો જોધ સુધી છે કે તે માથામાથી લોહીના કુવારા છૂટ્યા, મુખારક દાન શહીદ થયા અને પાક શરીર જખ્મો થી છદાઈ ગયું પણ જીવેથી સત્ય વચન સિવાય કશું ન નિકળ્યું. તમે એ સમય પણ ભૂલી ન જ શકો કે તમને કપીલાની એક ખુદી ઇસ્લામના શાદશાહને સડક પર ખેસાડી પોતાની કથા સંભળાવી રહી છે, અને ખુદાનો પ્યારો, કિમ્મતનો દુલારો ઝુકીને બેઠા બેઠા તે સાંભળી રહ્યો છે જ્યાં સુધી આપણે હયાત છીએ ત્યાં સુધી આ વાતો યાદ રાખીશું કે ફકીરો અને અને ગરીબોનાં બાળકો આ બે જહાનના સરદારના ખોળામાં આજોટી રહ્યા છે. જૂઓ, ખૈઅરની લડાઈ તમારી સામે, જજે મૃત તમારી આગળ અને સરીચ્ચે અલકમા તમારી જાણુમા છે.

અમીરૂલ મોઅમેનીનનું ભાવણ હજી પૂરૂ પણ નહોતું થયું અને હજી અસલ મકસદ પણ જણાવ્યો ન હતો કે તેટલામા મરજુદમા ખળભળાટ મચી ગયો. લોકો દિવાલો સામે માથા અક્ષાળવા લાગ્યા, કેટલાકો સેહનમા આજોટવા મડયા, તો કોઈ હાથ હાથ કરવા લાગ્યા. અમીરૂલ મોઅમેનીને તેમને સમજવ્યા, સખરની શિખામણ આપી અને કહ્યું, આ રોવું કકળવું નકામું છે. હાદીએ બરહકક આપણાથી ભુદા નથી. આપણામા હાજર છે, અને આપણા આંમાલ, આપણા કામો જોઈ રહ્યા છે સખર કરે, દોઆ કરે, અને કોશિશ કરે કે હમિલામતો ખોલ બાવા થાય.

ખલીફાનું ભાષણ જોતજોતામાં તેમજામાજ શું પણ આજુબાજુ
બંધે ગુંથ હોયું. જે કોઈ જે હાલતમાં હતો તે હોતે સીધા આપની
ખિદમતમાં હાજર થયો. અરજ કબીલાનો સરદાર મુખત્રફ બિન સલીમ સો
સવાર લઈ આવ્યો. બન્ન તમીમના કબીલાનો વડો કસીન બિન મોહમ્દ એક
હજાર આદમી લઈ આવી પહોંચ્યો. બપોર પહેલાં તો મેદાન માણસોથી
ભરાઈ ગયું. બન્ન હંઝલા, બન્ન કનાના, બન્ન હથા અને રખાબના તમામ
કબીલાઓ મોટે અવાજે કલેમએ તવહીદ બોલી રહ્યા હતા. જોશ એટલો
બધો હતો કે નમસ્ અને તગલબના ખ્રીસ્તી સરદારો પણ હાજર થયા અને
અરજ કરી કે આ તો અરમો અને અજમીઓ વચ્ચેનો મુકાબલો છે માટે
અમોને પણ ઇસ્લામના કદમો પર કુરબાન થવાની રજા આપો

હરીર બજલીએ પોતાના કબીલાના તમામ આદમીઓને એકઠા કર્યો,
જેમની સખ્યા ઘણી મોટી હતી ત્યાં મુસન્નાએ પણ થોડી ફાજ ફરકમાં
ભેગી કરી અને અમીરલમોઅમેનીનને બચ્ચર આપી. મુસલમાનોના આ
જોશની બચ્ચર જ્યારે ધરાનીઓને પહોંચી ત્યારે તેમણે પચાસ હજારનું
લશ્કર તૈયાર કર્યું અને મહેરાન બિન મેહર્યા હુમદાની જે અરબસ્તાનમાં
મોટો થયો હતો અને બધી રીતે વાકેફગાર હતો તેને સિપેહસાલાર નક્કી કર્યો.

મુસલમાનો ફજરની નમાઝ અદા કરી તવહીદનો કલમો પઢતા પઢતા
રવાના થયા અને કુદાની નજીક બૂથેલ આવી પડાવ નાખ્યો. મેહરાન પણ
પોતાનું જોશીલુ લશ્કર લઈ આવ્યો અને ફરાત નદી ઉપર ડેરા નાંખ્યા,
હવે બંને ફોજો વચ્ચે માત્ર નદી જ આડી વહી રહી હતા. મેહરાનનો
જુરસો ઘડીએ ઘડીએ વધી રહ્યો હતો. હજી આફતાબ પુરો ઉગ્યો પણ ન
હતો કે તેટલામાં તેણે લશ્કરને તૈયાર કરી લીધું.

મુસન્ના આ વખતે ઇસ્લામી ફોજોના સેનાધિપતિ હતા. જમણી અને
ડાબી બાજુની ફોજોને મઝૂર અને નસીરને સોંપી. પચ્છલપર મસજિદ,
અસીલના કબીલાપર આસિમ અને ફરતી ફાજપર અલમાને નીમ્યા.

જ્યારે ફાજ પુરી રીતે ગોઠવાઈ ગઈ ત્યારે મુસન્નાએ એક ચક્ર લગાવી
મુસલમાનોના આગળ એવું ભાષણ કર્યું કે બધાના દાલ હુજ ગયા. આ
વખતે લડાઈના મેદાનમાં ઇસ્લામી કાયદો એવો હતો કે પહેલી તકબીર પસ
ફાજ હથિયારબંધ થાય, બીજી પર તૈયાર અને ત્રીજી પર હુમલો કરતી હતી.
મુસન્નાએ માત્ર પહેલી તકબીર કહી હતી કે ધરાનીઓએ હુમલો કરી દીધો.
મુસલમાનો પણ બહાદુરીના જોશમાં હતા, થોભી શક્યા નહીં અને આગળ
વધ્યા, પણ મુસન્નાએ તેમને પાછા બોલાવ્યા અને કહ્યું “ઇસ્લામના નક્કી
થયેલ નિયમો ન તોડો અને તકબીરો પ્રમાણે અમલ કરો ” ત્રીજી તકબીર

પર મુસલમાનો આગળ વધ્યા. ધરાનીઓની ખમો આકાશ સુધી પહોંચી હતી. મુસન્નાને જોશ આવ્યો, તેમણે નમર અને તગલખના ઇસાઇ સરદારોને કહ્યું બેસક, તમે ઇસાઇ છો પણ ઇસલામની હિમાયતમાં જનન કુર્યાન કરવા આવ્યા છો. હવે હું ખુદ મેહરાનપર હુમલો કરું છું. હુશીયાર રહેજો અને સાથે આવવું હોય તો મારી સાથે ચાલો. બંને તૈયારજ હતા. મુસન્નાએ ગિસ્મિલ્લાહ કહીને એવા જોરશોરથી હુમલો કર્યો કે ધરાનીઓની ફોજનો જમાણા હાથ તરફનો વિભાગ ટૂટી ગયો. આટલો મોટો મળતાજ મુસલમાનો વિજળી ની માફક લશ્કરના વચલા ભાગ પર ટૂટી પડ્યા. ધરાનીઓના પગ ઊખડી જવાની તૈયારીમા હતા; પણ મેહરાને લલકારી કહ્યું, “અજમી બહાદુરો ! શું કરે છો ? તમારી હીમતનો આજેજ ફેંસલો થશે, ભાગશે તો મોહ દેખાડાશે?” મેહરાનના અવાજે જનદુની અસર કરી. હડવાની તૈયારી કરતા ધરાનીઓએ પાછા પગ જમાવ્યા, અને યુનાનીઓ (ગ્રીકો)એ એવા જોરથી ધસારો કર્યો કે મુસલમાનો ડગમગવા લાગ્યા. ફોજનો આ રંગ જોઇ મુસન્નાને દહેશત લાગી અને બુલંદ અવાજે કહ્યું “શરમનો પરસેવો હજી તમારી પેશાનીઓ પરથી સુકાઇ નથી ગયો અને હારની અસર હજી તમારા ચહેરાપરથી જણાય છે. એવી જીદગી કરતા આ મોત બેહતર છે. ફતેહ તમારી આગળ છે. હિંમત અને યદીનની જરૂર છે” આ સાબળી મુસલમાનો ફરીથી ટૂટી પડ્યા. મસફિદ આ વખતે કામ આવ્યા. તેઓ મુસન્નાના સગા ભાઇ હતા. કબીલએ અસીર પોતાના સરદારનું મોત જોઇ પાછો હડવાનો ધરદો કરી રહ્યો હતો કે મુસન્નાનો આ અવાજ તેમને કોને ગયો. “ખુદા આપણી સાથે છે. ખયરદાર ! ઝુંડો નમવા ન પામે.” ઇસાઇઓનો એક બહાદુર લડવૈયો ઊંન્સ બિન બિલાલ જે મુસન્નાની સાથે ધરાનીઓપર જોરોશોરથી હુમલો કરી રહ્યો હતો તે જખ્મી થઇ પડી ગયો. મુસન્નાએ તેને ગોદમા ઊડાવી લઇ પોતાના ભાઇની પાસે સુવડાવી દીધા. સાજ સુધી લડાઇ થયું જ જોરથી ચાલુ રહી. કોઇ વખત ધરાનીઓ જીત પર જણાતા તો કોઇ કોઇ વખત મુસલમાનો. એટલામા તગલખ કબીલનો એક છોકરો આગળ વધ્યો અને તલવારનો એક હાથ મેહરાન પર એવા માર્યો કે ગરદન અલગ જઇ પડી. મેહરાન પડતાજ છોકરો એકદમ તેના ઘોડાપર બેસી ગયો અને કહ્યું “હું તગલખ ખાનદાનનો છોકરો છું અને મેહરાનનો મારનાર !”

મેહરાન માર્યો જતાજ ધરાનીઓ ભાગવા લાગ્યા, પણ મુસન્નાએ આગળ વધી કુરાતના પુલ પર કબજો મેળવી લીધો અને બાકીની ધરાની ફોજ જીવતી કેદ પકડાઇ.

માઝંદરાનથી આસરે આઠ માઈલના ફાસલા પર શાહગઢની અખીલા એકલી ઘોડા પર સવાર થઈ આવી રહી છે, નહીં તેની સામે લહેરે લઈ રહી છે, હવા બંને હાથોથી તેના મોહક ચહેરાની બલાઓ લઈ રહી છે, કાળા વાળોના જથ્થાને રંગબેરંગી ફુલોનો ગજરો બનાવી એકદો કરી દેવામાં આવ્યો છે, ખાંડી રંગતું રેશમી એટલું માથા પર રહી ગયું છે અને કાળી આંખો વિચારમાં ડુબી જવાનો ખ્યાલ આપી રહી છે. મોસમ ગરમ છે અને નેકે સૂર્ય આશમી જવાની તૈયારીમાં છે છતાં પરસેવાનાં ટીપાં મોતીની માફક કપાળ પર આવી રહ્યા છે. પખી તેની ખુબસૂરતીની તારીફ કરવા લાગ્યાં છે અને જાડના પાંદડાઓ તેને જોઈ જોઈને ડોલી રહ્યા છે. બરફાની સરહદ નજીક એક નવજવાન જોગી જેના શરીર પર માત્ર એક આદરજ છે તે આમ તેમ ટહેલી રહ્યો છે. શાહગઢી ઘોડાને આ તરફ દોરવી ફકીરની પાસે પહોંચી પણ તેને જોઈને તાબુબ થઈ અને ગુસ્સો આવ્યો કે ફકીરે તેની તરફ જોયું અને જોઈને મોહ ફેરવી લીધું. ફકીર પોતાની મઠીમાં પાછો ફરવા માંગતો હતો કે “ઉભો રહે !” ના અવાજે તેને રોક્યો. સ્ત્રીત્વની અસર હતી યા સૌંદર્યનો ગુણ હતો કે રાન્યાધિકારનું અભિમાન હતું તે કહેવું મુશ્કેલ છે પણ પરસેવાના ટીપાં પેશાની પર લાગી ગયા હતા. ફકીર ચોબ્ધો અને નીચી નજરે કહ્યું “શું છે ?”

મલેકા—“ તુ મને નથી ઓળખતો કે હું કોણ છું ? ”

ફકીર—“ ઓળખવા ન ઓળખવાની કામ જરૂર ! ”

મલેકા—“ તું મારી રમ્યા છે ! ”

ફકીર—“ હશે ! તેથી ? ”

મલેકા—“ હું એટલી શક્તિ ધરાવું છું કે એકજ ઇશારાથી તારી જીંદગીનો અંત આવી જાય. ”

ફકીર—“ એમ પણ હોય ! તેથી શું ? ”

મલેકા—“ હું તરસી છું. શિકારેથી પાછી આવી રહી છું. લશ્કર આગળ આવ્યું ગયું છે. પાણી પા. ”

બેપરવા ફકીર પાણી પાત કે ન પાત તેટલામાં બે જવાનો હાથમાં આપદાર તલવાર લઈ આવી ઉભા. મલેકા અને ફકીર બંને અચંબામાં હતા કે બંદુકનો અવાજ કાને પડ્યો અને મલેકાનો ઘોડો દમ છોડી, જમીન પર પડ્યો. થોડા પડતાંજ હથીઆરબધ જવાનો શાહગઢી પર તૂટી પડ્યા અને

તેને મુશ્કેટાટ બાધી લીધી. વિજળીવેગે ફોડે તેવા થોડા સડકપર ઉભા હતા. તારાઓ બહાર નિકળી રહ્યા હતા. ચંદ્રમા પણ નિકળી આવ્યો હતો અને હવા શાહજાદીની નિરાધાર અવસ્થાપર રોષ રહી હતી. શાહજાદીને જવાનોએ થોડા સાથે બાધી દીધી અને પોતે પણ સવાર થતા હતા કે ફકીર હથીઆરબધ આવી પહોંચ્યો. જવાનોએ તેને દમ ભરાવી કહ્યું, “દુર હક !”

ફકીર—“આ નિરાધાર ઓરતને મદદ કરવી મારી ફર્જ છે; તેને છોડી દો, નહિંતર પસ્તાશો.”

આનો જવાબ તલવારનો એક હાથ હતો કે જેને જોગીએ ખાલી જવા દીધો. જવાન બીજો વાર કરતો હતો કે ફકીરની તલવાર ચાદની રાતમા ચમકી અને જવાનની ગરદન જમીનપર જઈ પડી. તેનો સાથી આ જોઈ ખેરાર થઈ ગયો અને “કમખખત ફકીર, ઉભો રહે ! હું તારી ઉદ્ધતાઈની મજા ચખાડું” કહી આગળ વધ્યો અને તલવાર પૂરા જોરથી ફકીરના માથાપર મારી. ફકીરે રોકવાને થણું કયું પણ જરા લાગી ગઈ અને એક કાન જખ્મી થયો. હજી ફકીર સભાગે તે પહેલાં બીજો વાર થયો. આ વખતે ફકીરે તલવાર હાથપર રોકી. એ આંગળી કપાઈ ગઈ પણ જવાન ત્રીજો વાર કરે તે પહેલાં જખ્મી ફકીર તેને બાજી પડ્યો અને તલવાર હાથમાથી ખુચવી લીધી કયાય મુઠ્ઠી કુચી થતી રહી. આખર ફકીરે તેને પટકી દીધી અને છાતીપર ચઢી ખજરથી કામ ખલાસ કરી, શાહજાદીનાં બંધનો છોડી નાખ્યા.

જયારે બીજો જવાન દમ તોડી રહ્યો હતો ત્યારે તેના મોમાંથી આ શબ્દો નિકળી પડ્યા: “અમારું લોહી વ્યથ નહિ જાય. અબીલા અત્યારે બચી જાય પણ અમારા ખૂનના દરેક ડીપામાંથી એવી શક્તિ ઉભી થશે કે જે માજંદરાને તખ્તોતારાજ કરશે. અબીલાને જીવતી પકડવાને બાદશાહે જે ઇનામ કહાડ્યું છે, તે મેળવવાને ઈસ્પહાનનું નહાનું બાળક પણ મથન કરી રહ્યું છે.”

ફકીરે મઢીમા પોતાના હાથ ધોયા, જખ્મોપર ધુળ ઊડી લીધી અને જુંપડીમાં જ બેઠો. મલેકા પાછળજ હતી. થોડી વાર ખામોશ રહી અને ફરી કહ્યું, “માજંદરાન અહીંથી વધુ દૂર નથી. આપ ત્યાં પધારો. હું અને સસ્તનત આપની બહાદુરી માટે આભારી છીએ.”

ફકીર—“મને આવી વખાણની વાતો સાંભળવાની જરૂર નથી કે ન તો તેવી આદત છે. આપ જાઓ.”

મલેકા—“ મારી ફર્જ છે કે આપ જેવા ઉપકારીના અહંસાનેનાં આભાર કોઈ પણ રીતે અદા કરે. મને ખુશી થાય છે કે મારી રધિતમાં આવા આવા વફાદારો મોજુદ છે.”

ફકીર—“ મેં જે કંઈ ક્યું તે ઇનસાનીયતની લાગણી અને શરાફતની ફર્જ હતી. મારા ધારવામાં આ કંઈ એહસાન નથી, એટલે આભાર નકામો છે.

મલેકા—“ પણ માફ દિલ આપના કામને એહસાન સમજી રહું છે.”

ફકીર—“ એ આપની મહેરબાની છે. ખુદાએ આપને દોલત આપી, હુકમન આપી, અમીરી આપી, સત્તનત આપી અને આવો ચહેરો આપ્યો. આપને આવી બાબતનો વિચાર કરવાની પણ જરૂરત નથી કે શું થયું અને કેમ થયું ! ”

સત્તનત શબ્દ સુધી તો મલેકા સાભગતી રહી પણ ચહેરાની પ્રશંસા દબાએલ જીભે નિકળતાજ આંખો નીચી કરી, પણ ન્યારે જોયું કે ફકીરે પોતાનું કહેવું પુરું કરી મોંહ ફેરવી લીધું ત્યારે તે શબ્દો સાધારણ રીતે પ્રશંસામાં કહ્યા હશે એમ સમજીને વિનંતિ કરતા કહ્યું, “ ન્યાં સુધી આપની તખીયત સુધરે નહી ત્યા સુધીને માટે આપ મારી દરખાસ્ત કબૂલ કરો અને મહેલને મુનબર કરો.

ફકીર—“ મને કંઈ હરકત નથી. હું તો તદુરસ્તી ચાહું છું.”

રાતનો સુનસાન વખત હતો. નદીનાં તરંગો ઉછળી ઉછળીને એક બીજાને ગળે વળગાવી રહ્યા હતા. ફકીર મઢીમાં હતો અને મલેકા બહાર. ચાદૈ જિજાવેલ ચાદર તેના પગોમાં અને હવાનાં ઝોકાઓ તેની ગોદમાં હતાં. પાણીની સપાટી આસમાનના ચંદ્રને છોડી માઝંદરાનના માહનાખનો પડછાયો ઝીલી ખુશી થઈ રહી હતી. અખીલા સૌંદર્યની એક પુતળી હતી, તૂરની નદી હતી, નમ્રતાનો નમુનો હતી વા કુદરતનો એક ચમત્કાર હતી કે જે જુંપડી આગળ પ્રગટ થયો. ફકીરે ઘણીએ બેપરવાઈ કરી પણ કાણુ જાણુ આભારની અસર હતી વા બહાદુરીની, કે દુનીયાપરની દરેક ચીજ, દરેક રજા, કણુ તેનાપર કુરબાન હતુ અને શાહગઢી ફકીર પર એકાએક કંઈ વિચાર આવ્યો. રેશમી એહવાનું ફાડી નદી કિનારે આવી. ફકીર પણ સાથે હતો. જરૂર હતી કે હડાપણુ પણ હવે બેદરકારીનો રંગ લાવી અને આ મનોહરતાની દૈવી જેના કદમોમાં ઇનસાનીયત આજોડી રહેલ છે તે મારા માટે પાણી ભરે અને હું જોતો રહું એ વિચાર ફકીર બરદાશન કરી શક્યો નહી.

તે કપડું પકડવા ચાહતો હતો કે મલેકાએ તે ભીંજવી લીધું. અનેની નજરે મળી...એ ઘડી શાન્તિ છાઇ ગઇ. તે પછી મલેકાએ કપડું આંગળીઓ પર બાંધ્યું, કાનપર રાખ્યું અને કહ્યું “આપ ફરીર છો, સખરના શાહ છો, તો એક ઓરતનું દિલ આપના ઇનકારથી જખ્મા થાય અને તેની એક આશાનો માત્ર આપને કારણે ભંગ થાય તેવું આપ કેમ થવા આપો છો? આપ મારી સાથે ચાલો અને મારી વિનંતિ સ્વીકારો.” ફરીરે બંધો ઇનકાર કર્યો પણ મલેકાએ ક્રોધ રીતે પોતાની માગણી પાછી ખેંચી નહીં, ત્યારે પ્રેમ સચ્ચવતી એક નિગાહ ફરીરે મલેકાના ચહેરાપર નાખી. જ્યાન ખામોશ હતી પણ આંખોએ મોહખતનો ઇકરાર કર્યો. હવે મલેકાની આંખો નીચી હતી. ફરીરે કહ્યું, “ખુદા તમારી ખુશસૂરતીમાં વધારો, ઉમરમાં ઘરકત અને મુખમાં ઉમેરો કરો. માફે છવન બેદમાંજ રહેવાદો.”

આ વખતે મલેકાની નિગાહ ઉંચી હતી. આંખોએ મોહખતના ઇકરાના જવાબમાં ઈશ્કનો ખીજો વાર કર્યો. પેશાનીપર જરા સરખી કરચલી હતી અને મોહખતના નિશામાં મસ્ત અનેલ આંખોમાં પવિત્ર પ્રેમનું તેજ જગમગી રહ્યું હતું. તેણે મોહ મલકાવો કહ્યું, “હું બસે બુદ્ધી છું પણ દુરમન નથી!”

ફરીર—“આહ ! મલેકા, શું કહેો છો ? ચાલો હું હાજર છું.”

રાત પોતાની મંઝિલનો અર્ધો ભાગ પસાર કરી ચુકી હતી અને મલેકા ફરીરની સાથે અખીલાના મહેલના આલીશાન દરવાગ્ગમાં ઉભી હતી. આજેજ કરી, વિનંતી કરી, ખુશામત કરી, કાલાવાલા કર્યો પણ ફરીર આગળ વધવા તૈયાર થયો નહી અને આટલું કહી ચાલ્યો ગયો:-

“હું વાએદો કર્દછું કે મારી આંખો આ ચહેરાનું ફરીને દર્શન કરશે.”

મક્કા મોઅમ્માની બેનરશી સડકો ખચ્ચરોથી અને ખચતુલ હરામ મુસલમાનોથી ગીચોગીચ ભરપૂર છે. અમીરૂલ મોઅમેનીન સવારના કામ-કાજથી પરવારી ખામોશ બેઠો છે. લોકો ઉત્સાહભરે આવીને બેગા થઈ રહ્યા છે. કચસ, ઇલાન, મુઝમેહ, મુત અને સદકાયના કપ્પીલાના સરદારો હાજર થયા અને અરજ કરી, “ બાર હજારની ફોજ અમારી, બે હજાર ખતી તમામની, ત્રણ હજારની ફોજ રથાખતી અને ચાર હજાર ખત અસ-ફની તૈયાર છે. તેમના પછી સાઅદ બિન વકાસે ત્રણ હજારની ફોજ એકઠી થવાની ખુશખબર સભળાવી.

અમીરૂલ મોઅમેનીન સર્વે સરદારોની સાથે લડાઈના મેદાનમાં પધાર્યા અને ક્રમાવ્યુ, “ ખુરાસાનનો વાલી કર્જખાદ દરાનીઓના હાથે કતલ થયા. તેના પુત્ર રુસ્તમ એક મોટું લશ્કર લઈ આપના ખુનના બદલો લેવા તૈયાર થયા, પણ હાર ખાધી. હવે ત્રીજે યજ્ઞબુદ્ધ રાત્રયગાદીપર બેઠો છે અને તેની બહાદુરીની ખબરો હું સાંભળી રહ્યો છું. આપણી વિજયી ફોજને તમારી રાહ જોઈ રહી છે કે તમારા પહોચનાની સાથે આગળ વધે. લડાઈ મોટી છે અને આ એવો સમય છે કે દસ્તામ અને કુત્તો મૈકાબલો થશે બહેનર છે કે હું પણ તમારી સાથે ચાલુ.

લશ્કરે ગોઠવાયુ. હરાસપર તડહા, જમણી બાજુની ફોજપર ઝહીર અને ડાબી બાજુપર અબ્દુર્રહેમાન બિન અબ્દ મુકર્રર થયા. ખલીફાનું મેદાને-જગમાં સાથે જવું કાઠી મામુલી વાત નહોતી. મુસલમાનોના દિલ જોશથી ઉછળી રહ્યા હતા. મદીના મુનવ્વરથી ત્રણ માઈલના ફાસલાપર સરારમાં પહેલો મુકામ કયો. અહીંયા પહેલ્યા પછી મતલેફ ડિબો થયો. દુનિયાની ચટ્ટી પટ્ટીથી વાકેફ એવા ફેટલાફ મહાન સહાબી અમીરૂલ મોઅમેનીનના સાથે આવવાની ખિલાફ થયા. બહુમતી એજ થઈ અને ફાફે આઝમેને પાંચું વળવું પડયુ. ચાલતી વખતે આજે એક જોશદાર ભાષણ કયું અને કહ્યું “ મારી અંતઃકરણની ઇચ્છા હતી કે તમારી સાથે રહું; પણ સહાબા, આ ખાહેશ વિરૂદ્ધ છે તેથી તમે સહુને બદાને હવાલે કરે છું અને સઆદ બિન વકાસને મારી જગ્યાપર નીમુ છું ” સઆદની સરદારી હેઠે આ લશ્કરે રવાના થયું અને અટાર મહિલો કાપ્યા બાદ સઅલ્યા પહોચ્યુ. આ સ્થળ દુશથી ત્રણ માઈલ દુર છે. અહીં મુસન્ના અને તેની ફોજે આ દસ્તામી લશ્કરને આવકાશ આપ્યો. પાણી પુરકળ હતું. જમીનના

લીલાછમ ભોગો દુર સુધી આવી રહ્યા હતા. આ એજ સ્થળ છે જ્યાં મશહર બહાદુર મુસલમાને આગલી લડાઈમાં લાગેલ જખમથી આ દુનીઆથી કુચ કરી.

ફોજની ગેઠવણી અને વ્યવસ્થા, લશ્કરની કુચ તથા પડાવ અમીરલ મોઅમેનીનની આજ્ઞાપર હતા. સઅલયાથી આગળ વધી, મિસરાઈમાં સાઅદે ફોજને રોકી અને ફાઈફે આજમની ખિદમતમા લડાઈના મેદાનનો નકશો રવાના કર્યો. અમીરલ મોમેનીન આ સ્થળથી સારી રીતે જાણીતા હોવાથી હુકમ મોકલ્યો કે લશ્કર આમળ વધે અને કાફેસિયામા મુકામ કરે અને તે ઝેરી રીતે કે સામે સામે ઇરાનની ભૂમિ હોય અને પછવાડે મહાદેહ. તેજ વખતે ફોજે કુચ કરી. રસ્તામા અગ્રીમ પડ્યું, અને એક સ્થળીઆરખાનું કંઈ પણ અડચણ વિના મુસલમાનોને હાથ લાગ્યું. સામે કાફેસિયાનું મેદાન હતું, જ્યાં પહોંચી સાઅદે ટેકા નાખ્યો અને અમીરલ મોઅમેનીનને ખબર આપી, જનમુસો રવાના કર્યો.

જનમુસોએ પત્તા લેખાવ્યો કે ફર્ખઝાદનો પુત્ર રસ્તમ પયાસ હમરની જગી ફોજ લઈ સીમાનમા પડ્યો છે. આ સાબળી મુસલમાનોનો જોશ વધુ તેજ થયો. એક એક પળ તેમને કલાક જેવડી લાગવા લાગી પણ ફાઈફી દરબારથી હુકમ મળ્યો કે લડાઈ શરૂ કર્યા પહેલા એલચી મોકલો અને ઇસલામ અંગીકાર કરવા આમંત્રણ આપો. મુગના બિન હારેસા, મોગીરા બિન શોઅયા, ઉમર સોઅમદી કેરમ, હારિસ બિન હરસાન, આસિમ બિન ઉમર, અતારફ બિન હાજમ, અશઅમ બિન કુયસ આ ત્રીણ માણસો ચુંટાયા અને તેમની સાથે સાત આદમી બીજા મોકલવામા આવ્યા. પાછલી લડાઈમા બગદાદ સુધી મુસલમાનોનો કબજો થઈ ચુક્યો હતો અને હવે કાફેસિયાનું પાયતખ્ત મદાયન મુસલમાનોથી માત્ર વીસ કોસના ફાસલાપર હતું. એલચીઓ પહોંચ્યા. યઝદગુર્દે ઘાડાની ટાપો સાબળી પુછ્યું કે આ લોકો કોણ છે ? માલમ પડ્યું કે ઇસલામી એલચીઓ. તરત પોતાનો દરબાર શણગાર્યો અને ઘણાજ ડોળદમામથી તખતપર બેસી, અદર આવવાની રજા આપી. મુસલમાનોનો બાલ દેખાવ રોયદાર હતો. હાથમાં ચાબુક, ખભાપર ચાદર, નવીન કુરનિશ-યઝદગુર્દે તો આ બેઠને હેરતથી ચુપ થઈ ગયો અને પુછ્યું, તમે લોકો અમારા મુલકમા કેમ આવ્યા છો ? એલચીઓ સાથે આવેલ નાઅમાને જવાબ અપ્યો. અમો તમારી આગળ બે માગો મેલીએ છીએ-ઇસલામ નહિતર જઝિયો અને જો આ બનેથી ઇન્કાર હોય તો તત્તવાર ફેંસલો કરજો. યઝદગુર્દેનાં બધાં ચડ્યા અને કહેવા લાગ્યો,

“અરથસ્તાનના રણુવાસીઓ ! હમેશ ઉંદર અને છપ્પકલીઓથી ભૂખ ભાંગતાં ન તો પેટમાં ટુકડો કે ન તો શરીર પર ચીંથરૂ...તે શું અમારો મુકાબલો કરવા નિકળ્યા છો ? તમારાં અગ્ન્યેશ પર અનાજ અને ખજુર લાદી સીધા રસ્તો પકડો, નહીં તો યાદ રાખજો કે કુતરાના મોતે મરાવીશ.”

યઝદગુર્દ બોલતો બાંધ પડ્યો કે મુગીરાઓ કહ્યું “ તમે જે કહ્યું તે સાચું. અમે તેથી પણ ખરાબ હતા. પણ ખુદાએ અમારામાં એક એવો માણસ પેદા કર્યો, જે અમારા હૃદયોનો અધિકાર દૂર કરતો ગયો અને જે કે તે અમારાથી ભુદો છે પણ અમારી પાસે એક એવી ચીજ છોડી ગયો છે કે જે દરેક સમયે અમારો રેહનુમા-ભોમીઓ છે અને તે અમારી પ્રવિત્ર કિતાબ કુરઆન છે. અમે પહેલા તમેને ઇસલામની દાવત આપીએ છીએ. કબૂલ કરો તો અમારા ભાઈ અને દરેક રીતે બરોબરીઆ બનશો. તેમ નહીં તો જાજિઓ આપો અને ઇસ્લામના રક્ષણ હેઠળ આવો. નહિ તો પછી લડો અને ફેંસલો કરો.

યઝદગુર્દ ગુસ્સાથી લાલચોળ થઈ ગયો અને હુકમ દીધો કે આ ઉદ્ધત લોકોને અહીંથી બહાર કઢાડો !

(૬)

અર્ધ રાત્રિ વિતી ગઈ હતી. રાજમહેલમાં અખીલા એક પલંગપર હતી. કપૂરની બત્તીઓનો પ્રકાશ સુશોભિત પડદાઓ પર પડી તેના નું ચુંબન કરી રહ્યો છે. રાતનો લિપાસ અને વાળ વિખરાએલા છે. આંખમાં ઉંઘ ભરી છે અને ડોળા લાલ થઈ ગયા છે. સુવાનો ૧૨ કંઈ છે પણ કોટિ ઉપાયે નિદ્રા આવતી નથી. તે ઉઠી, બહાર ગી; સનોબર વૃક્ષ તેની ખેંચેની જોઈ ગુસપુસ કરી રહ્યાં હતાં. ઉપર તો તારાઓનું મંડળ ભેગું થયું હતું. અંદર આવી, ખેડી, ઉઠી, ૧, પથારીમાં પડી, પણ ઉંઘ કેવી! પાછી ઉઠી, ડાબે હાથે કપાળ ૧ કાંઈક વિચારમાં ડુબી ગઈ, મનમાને મનમાં વિચાર કરતી કહેવા ૧ “શું કંઈ? ઉપકારક નહિ, જફાકાર, ભુલ્મીઓનો નાયક, લુટાડોનો ૧ ૧૨, મદદગારના રૂપમાં મુસીબતનો પહાડ! ખુણે ખુણો ખોળ્યો, રજેરજ ૧, ક્યાંય પત્યો નથી. પંખી હતો કે ઉડી ગયો? આફત આવી પડી તો કેદ થાન, સગ્ન ભોગવન, જે પડે તે સહન. જે આવત તે ૧ ૧૧, આવી બરબાદી તો ન થાન! રાત અર્ધ ઉપરાત વિતી ગઈ પણ ૧ મુન્નમતી નથી. ઇનસાન નહિ પત્થર, દયાળુ નહિ દુઃખદેણુ, દોસ્તના ૧ ના દુરમન, ફકીરના રૂપમાં કાતિલ! આજ આઠ દિવસ થયા; ખાવું ૧ પીવું ગયું, હસવું ખોલવું બધું ગયું. ઐશ છાડયો, આરામ છાડયો, નતનું કામ છોડયું—કાંઈ ગમતું નથી. પિતાજી હેરાન અને પ્રધાન ૧ ૧૧ન થઈ રહ્યા છે. કંઈએ શું ને કહ્યુંએ કોને? ભુલી જવા ધણું કંઈ ૧ તેનો ચહેરો આખા આગળથી હઠાવું છું, તરછોડું છું: પણ આહ! તેના ૧ ૧૨ મગજમાંથી નથી જતો, તેનો ચહેરો આખા આગળથી નથી ખસતો- ૧ પ્રસંગો યાદીમાંથી નથી હટતા.

“કેવી ક્યામતની રાત છે? કપૂરબત્તી બળી ગઈ, સેનના કુલની પાંખ- ૧ ૧ કરમાઈ ગઈ, પણ રાત્રિના અધિકાર જેવાને તેવો! દુનિયા થાકી ૧ હવા શાંત, બુલબુલ સુપ, ફક્ત ન થાકી તો આ હતભાગિની રાત!”

“પણ હા! જોગી કોના મિત્ર? પ્રીતની આશાજ ફેકટ! પરદેશી ૧ હાથમાં હાથ દઈ, વાતની લાગ ન રાખી. ખેવફા હતો—તે દિલ ૧ આસતો થયો.”

“હા! આ હું શું કહી રહી છું? ખુદા જાણે ક્યાં હશે, ૧ હાલતમાં હશે, આરોગ્ય હશે કે ખીમાર? કોણ હતો, શું હતો, ક્યાંથી ૧ ૧ ૧ ક્યાં ગયા?”

“નહિ નહિ, બહું બોલી ! તું શરીર છે, ધનસાન છે, સ્વસ્થવાન છે, પ્યારો છે ! શરાદત જહારા અહેરાથી, ધનસાનીયત તહારી હાલતથી, ખુળસરતી જહારી સરતથી, મોહખ્યત તારી વાતોથી જાહેર થઈ રહી હતી, જાણી રહી હતી, ટપકી રહી હતી, ઝરી રહી હતી. તું પ્યારનો અનુષમ નમ્નો, મોહખ્યતની શુવતી જગતી તસવીર, સ્નેહની શક્તિઓનો સિષેહ-સાક્ષાર, પ્રેમના રાજ્યનો તાજદાર, સરતવાળો, આશિર્વાળો, પ્રેમાળ છે ! આ સૌંદર્યવાન દેહનો, આ હૃદયનો, મોહખ્યતની ખાશુનો, અખીલાની જ્વનનો માલિક, નાથ, મુખતાર. હાકેમ ! માફ કર, ગુનેહગાર છું, રહેમ કર, પ્રેમના માર્ગની પ્રવેશક છું.”

“આવ ! આશાવંત છું, મને મળ ! હું બેકશર છું.”

બંદુકના અવાજે ગડગડાટ મચાવી દીધો. આ વળી કંઈ આદત ? શાહજાદી પોતાના વિચારોમાં મગ્ન હતી, રાત્રિ પૂરી થયા આવી હતી, તારા બેક પછી બેક અદ્રધ થઈ રહ્યા હતા અને ચંદ્ર ઝાંખો પડી રહ્યા હતા, તેટલામાં ચોખદાર આવી કહ્યું—

“મહારાણીશ્રી સલામત રહો ! સેનાપતિ મળવા માગે છે.”

મલેકા—“શું થયું છે ? રાતે પણ એન નથી પડતું ? બોલાવો.”

સેનાપતિ—“માઝંદરાનની ભાગ્યેજાતિ હો ! સીસ્તાનનો વાલી ફિલોક્સ એક મોટું લશ્કર લઈ માઝંદરાન પર ચડી આવ્યો છે, શહેરના દરવાજા બંધ છે. માઝંદરાનીઓ લડવા તૈયાર છે, આપના હુકમની વાર છે. ફરમાન થતાંની સાથે તે ઉદ્ધતને તેના કર્તુકનાં ફળ અપાડી આપીશ !”

મલેકા—“એકદમ મુકાગલા માટે તૈયાર થઈ જાઓ અને નિમક-હરામને કતલ કરો !”

સૂર્ય ઉગે તે પહેલાં તે દુશ્મને ફિલો તોડી ગાળું પાડી દીધું અને સીસ્તાની લશ્કર અંદર ધુસી આવ્યું. શાહજાદી પોતે આ વખતે ફાજની આગળ હતી. તેણે ઘણીજ કાબેલીયતથી સેપાહો ગોઠવ્યા અને દુશ્મનને રોક્યા; પણ તેની પોતાની હાલત બેચેન હતી. આખો અહીં હતી. પણ દિલ બીજે હતું. મોહખ્યતના તીરથી ધવાયેલ શાહજાદી લશ્કરમાં પણ ફકીરને શોધી રહી હતી. બપોર સુધી યુદ્ધ મચ્યું. માઝંદરાની ખૂબ લડયા અને બહાદૂરીનાં જોર બતાવ્યાં. સીસ્તાનીઓ સંખ્યામાં ઘણા હતા અને ફિલોક્સ દાંન કચડાવીને હુમલો કરી રહ્યો હતો, પણ માઝંદરાનીઓ માત્ર બૂમિના ચરણે પતંગો માકેક જન કુરમાન કરી રહ્યા હતા, અને પણ પાઝળ

પડવા દેતા નહોતા. જંગનો આ રંગ જોઈ દિલોડસે લડાઈ મુલતવી રાખી અને શાહ મેડીયાને પેગામ મોકલ્યો કે હુમ્મરો મનુષ્યોની છાંદગી. પરબાદ થઈ રહી છે. મારે સલ્તનત કે હુકુમત જોઈતી નથી. માજંદરાનનું રાજ્ય મલેકા અખીલાને મુખારક હો. બદકે સીસ્તાન પણ શાહગઢીના કદમો આગળ છે. હું માત્ર રાજકન્યાને ચાહું છું અને તે માટે રાજપાટ અર્પણ કરવા ખુશી છું. મારી માંગણી માન્ય રાખો તો લોહીથી તરબોળ મેદાનમાં આનંદની નોખત વાગશે.

બાદશાહે વજીરની સલાહ માગી. સૌએ એકીમતે કહ્યું કે દિલોડસ રૂપ, સુણ અને રાજસત્તા જોતાં ધરિનનો એક હીરો છે. વળી શાહગઢીનાં લગ્ન તો કરવાના છે, તો પછી તેના કરતાં બીજો કોણ સારો. રાજકુંવર મળવાનો હતો ? સૌથી મોટો ફાયદો એ થશે કે બંને રાજસત્તાઓ સંયુક્ત થતાં મુસલમાનોને પરબાદ કરી શકાશે. તેઓ અત્યાચાર વંદોળીયા માફક આવી રહ્યા છે.

વિચાર સારો, અભિપ્રાય સાચો, સૂચના સરસ અને સલાહ વાજબી લાગી, માંગણી મંજૂર થઈ. કાસદ ખુશખબર લઈ દિલોડસ પાસે ગયો. મેડીયાની ખુશી જાણી દિલોડસ હર્ષથી ઉભરાઈ ગયો અને વિવાહની ધામધુમ થવા લાગી.

“ એક ક્ષુદ્ર પ્રાણી, એક નિરાધાર દાસ, આ કંટક ભરેલા વનમાં, આ કષ્ટમય માર્ગમાં તારી સહાયનો તલબગાર અને તારી કૃપાનો યાચક છે. યાદ્યને સાંભળનાર તું હતો, યુસુફની લાજ તેં રાખી, ઇબ્રાહીમની સાથે તું હતો, હસમાઇલને ઉગારનાર તુંજ છે..... જેણે યાદ્યને ખેડનાર અને સનઆનને ગુમરાહ કર્યો, જેણે યુસુફ પર આક્ષેપ મેલ્યો અને ઝુલેખાનું દિલ ખેડાણુ કર્યું, જેણે કયસને દીવાનો અને ફરહાદને પહાડ ખોદતો કર્યો, તેણે હવે મારા પર કાણુ જમાવ્યો છે. ઝુલેખાના ઓરડામાં યુસુફને સત્ય માર્ગ ખતાવનાર! મારા દિલને સખર આપ, મને સહનશીલતા દે, દ્રઢતા દે. મારી હાલત ખરાબ, જીવવું અઝાબ, જીન્દગી મુસીબત અને જાન આકત બની ગઈ છે. એ સૌદર્ય, એ મનહર મૃતિએ મને જખ્મી કરેલ છે, એ માફ એન લઈ ગઈ છે. મારા દિલને શાંતિ આપ, હું ખેચેન છું, મિલાવી દે, આતુર છું, દિખાવી દે, હું ખેડનાર છું. ડર છે કે ગુરવીરતા, ખોફ છે કે હિમ્મત, બીક છે કે દ્રઢતા ધુળમાં ન મળી જાય અને આ ફાની મોહજ્યત સત્ય માર્ગથી ન રખડાવી દે.

દર્દ છે, તલબ છે, ખાહિશ છે, અરમાન છે-દર્દમાં અસર દે, તલબમાં કણુલિયત દે, દે, દે, પેદા કર. અતાકર એવી હાલત, એવી કેફિયત કે ઝાડ પાન, નદી, પર્વત, રે ' સૃષ્ટિની રજેરજમાં દિન રાત એજ પ્રતિમા દેખાય. •

આ રાતના સઘાટામાં, આ પવનના ફરોટામાં, આ જંગલ બિયાબાંમાં, આ સુનસાન સ્થળે એક નાપાક હસ્તી, એક ગુનેહગાર હનસાન તારી આગળ શિર ઝુકાવી પડ્યો છે. આ સિન્દદાની શરમ-આ ઇસ્તિજ્જનની આખર રાખ !

એ ચંદ્રસમ ચહેરો, એ મોહીની સૂરત, એ રસીલી આંખો એ ગુલાબી ગાલો, જે સૌએ મળી માફ દિલ કબજે કરી લીધું, તે સર્વે મારી આખથી દૂર છે. હું ખેતાબ છું, દીવાનો છું. ત્હારી દયાથી, કૃપાથી મોહજ્યતમાં પવિત્રતા, વિચારમાં નિર્ભગતા અને ત્હારા પ્રત્યેના પ્રેમમાં દ્રઢતા દે .....

રાતની શરૂઆત છે, ચઢઘુઈ પોતાના મહેલમાં બેઠો મોજ માણી રહ્યો છે. પાંસડ રમણીઓનું ટોળું તેની આગળ ઉભું છે. તેની સાવકી બહેન શહેશ્વર્યા જે હવે તેની રાણી બની છે, તે તેની બાબુએ બેઠી એક હાથી રહી છે. શરણની રંગરેલ ચાલી રહી છે અને દાસીઓ જુદા જુદા પ્રકારના નાચ નાચ કરી રહી છે. અર્ધી રાત સુધી આ મેહકિલ ચાલી. ત્યાર બાદ સ્ત્રીઓનું એક નગ્ન ટોળું તેની આગળ કંઈ ચાલતું થયું, જેમાંથી એક, ઇશારા થતાજ શહના શયનગૃહમાં દાખલ થઈ ગઈ. ચઢઘુઈ ઉઠવાનો ઇશારો કરતો હતો તેટલામાં કોઈનો દાલાહલ તેને કાને પડ્યો. પુછતા જણાયું કે મુસલમાનો સામે લડવા બચ્ચેલ જે લશ્કર રખાતમાં છે તેના વિષે ફરિયાદ કરના લોકોનું ટોળું આવી એકઠું થયું છે અને કહે છે કે ઇશિની લશ્કર દુશ્મનના પટ્ટાં અમારું નખોદ કાઢે છે. સરેક ગતે અમારે પાચમે સ્ત્રીઓ આપવી પડે છે, તેમ છતાં દરેક સંપાદ કાંવે ત્યાજે કાઢના પણ ઘરમાં ઘુસી જાય છે અને જે સ્ત્રી પસંદ આવે છે તેને પકડી જાય છે. રાત દિવસ લુંટવાનો અને મારવા કાપવાનો ઘઘો કરે છે. જ્યારે જુઓ ત્યારે જુઓ અને ફાર્' અમે તો ખોરાકી પહોંચાડી પહોંચાડીને થાકી ગયા પણ હજી લડાઈ શરૂ નથી થાતી કે અમને નિરાત મજે. આનો ઇલાજ નહિ લેવાય તો અમે ઇસ્લામીઓ સાથે મળી જઈશું કે અમારા સંકટો તો ટળે !

ચઢઘુઈ નરામાં બદમસ્ત બની રહ્યો હતો. લોકો તો રડતા પીટતાજ રહ્યા અને તેણે ખ્યાન ન આપ્યું; પણ સવાર પડતાજ હુકમ મોકલ્યા કે લડાઈ એકદમ શરૂ કરે. હુકમ થતાંજ રસ્તમ સાડે હમરનું લશ્કર લઈ સામાતથી ચાલ્યો અને કહેસિયા પહોંચ્યો. ખુદાના બંદાઓના ખૂનનો ડાઘ મુસલમાનોને ન લાગે તે માટે બને ત્યાં સુધી શાનિથી કામ લેવાનો અમીરેલ મોઅમેનીનને હુકમ આપી પહોંચેલ હોવાથી સાઅદે આમિરબિન અનબીને ફરીને રસ્તમ પાસે મોકલ્યો. તેનો લેખાસ મામલી હતો-કમરમાં રસીનો પટ્ટો અને તલવારનું મિયાન પણ તુટેલું. રસ્તમ તો જોઈને હેરત પામી ગયો અને મૂછયું, “આજ હાલ હવાલમાં અમારી સાથે લડવા માગો છો ! હં ?” આમિર, જવાબ આપ્યા પહેલાં રસ્તમની પડખે જઈ બેઠો અને કહ્યું, “અમે માત્ર એટલુંજ કહેવા માગીએ છીએ કે “સુન્નિતને નહિ પૂજતા સરજનહારનેજ પૂજો” લોકો આમિરની હિમ્મત જોઈ દંગ થઈ ગયા, અને ગુસ્સો પણ આવ્યો. તેમાંથી એકે પૂછ્યું, “તમારી હિમ્મત શે થઈ કે અમારા સેનાધીપતિની બાબુમાં બેસી ગયા ?” આમિરે કહ્યું, અમારા

ધર્મનું શિક્ષણ એજ છે કે સર્વ કોઈ એકસમાન છે, કોઈના કરતા કોઈ ચડીચાતુ નથી.” ઈસ્તમ નશાના ચક્રચુર હતો અને બોલ્યો, “તેઓ ! ! સવાર પડ્યા દો-તમારી ફાઈનને નીસ્તો-નાણુત કરી નાખીશ !”

પ્રભાતમાં બંને બાબુની ફોજો તૈયાર થઈ અને યોમુદ્ધમાસની કાફેસિ-યાની પહેલી લડાઈ શરૂ થઈ. સાઅદ લડાઈમાં શામેલ થઈ શક્યા નહિ કેમકે ઘોડાપર સવાર થઈ શકાય તેમ નહોતું. લાચારીએ બાલિદ બિન અરફતાને સિપેહસાવાર નીમ્યા અને પોતે લડાઈની ગોઠવણ અને મુચનાઓ કરતા રહ્યા. અરબસ્તાનના મશહુર શાએર અને વકતા હતિયા, શમાખ, એસ બિન ફયાઝ જેવા કવિઓએ પોતાના બાવણોથી એવો જોશ ઉત્પન્ન કર્યો કે મુસલમાનો લડાઈ માટે બેતાબ થઈ ગયા. પહેલા વ્યક્તિગત એક એક લડાઈમાં વચ્ચે લડાઈઓ થઈ પણ ફગાતીઓ ફાવ્યા નહિ તેથી તેમણે સામંત્રા લુમ્બો કરી દીધો બીલાના રિમાલાએ પોતાના હાથીઓ આગળ કર્યા. અરબી ઘોડાઓએ હાથી ક્યારેય દીડેલા નહિ તેથી આકૃતિ જોઈનેજ ભંડકી ગયા, પણ પાયદળ ફોજ આગળ વધી અને મદ્દમતાથી મુકાબલો કરવા લાગી. તો પણ ક્યા હાથી, ક્યા માણસ ? લડાઈનો આવો ચાર બ અતની ખખર આપી રહ્યો હતો. સાઅદને ખાત્રી થઈ ગઈ કે મેદાન હાથથી ગયું તરતજ તેણે તીરંદાઝીમા ઈસ્તાદ ગણાતા બની તમીમના કળીલાવળાઓને ઉશકેર્યા. સાઅદના શબ્દોથી તેઓ બુસ્સામા આવી ગયા, અને તીરોનો એવો મેઘ વરસાવ્યો કે સેંકડો હાથાસ્વારો હોદામાજ ઠંડા થઈ ગયા. હવે મુસલમાનોને હિમ્મત આવી અને તેઓએ પુનઃ લુમ્બો કર્યો અને નજીક પહોંચી હાથીઓપર તલવાર ચલાવવી શરૂ કરી. દિવસ આથમ્યા મુઘી યુદ્ધ ચાલ્યું અને રાત્રિએ બંને પક્ષ પર અધકારનો પડદો પાડી દીધો.

(૧૦)

આજે શાહનદી અખીલાને ધરાનના રિવાજ અનુસાર કુલથી શણ-
ગારવાની રસમ અદા થઈ રહી છે. મહેલનો કોઈ ખુણો એવો નહિ હોય
કે જે કુલોથી શણગારવામાં આવ્યો ન હોય. નીચે ઉપર જ્યાં જુઓ ત્યાં
કુલહાર નજરે પડે છે. પુખ્તોની પુખ્તગતાના પ્રતાપે હવા મહેકતી મહેકતી
ધેલી બની ફરી રહી છે. ખુશખોએ દૂર સુધી જ્યાં જુઓ ત્યાં સુવાસ પ્રસ-
રાયી દીધી છે અને મારવા મરવા આવેલ સીસ્તાનીઓ ફોજ ઉત્સવ કરી
રહી છે. કતલ થઈ જવાના ભયમાં પડેલ માઝંદરાનીઓ ધનામ ઇકરામથી
માલામાલ થઈ રહ્યા છે. બરોબર દશ વાગે તોપના અવાજે જાહેર ક્યુ કે
વરરાજા અગ્નિ પૂજથી ક્ષરેગ થઈ હવે અખીલાના મહેલે પધારે છે.

મલેકા હજુ સુધી સુતી વખતે પહેરવાના સાદા વસ્ત્રોમાં ધુમધુમ
પોતાના ઓરડામાં બેસી હતી, તેટલામાં શાહ મેડીયા અદર આવ્યો અને
કહ્યું “ખારી અખીલા! તું સારી પેઠે જાણે છે કે દુનિયામાં મને તલા-
રાથી વધુ પ્રિયજન કોઈ નથી. હું તને સુખમાં જોડું તોજ મહારા છેવ-
ટના દહાડા ખુશીમાં જીજરે. હું ધારું છું કે ફિલોકસ કરતાં સારો રાજકુંવર
તને ખીજો કોઈ ન મળત. તે દરેક રીતે તારા લાયક છે. પણ મેં સાબળ્યું
છે અને હું જોડું છું કે વિવાહની મેં કચેલ ગોઠવણ તને ગમતી નથી.
ફિલોકસ જેવો શાહનદો આપણને સ્વપ્નેય ન જડે. કુલની રસમ અદા
કરવાનો વખત આવી ગયો છે અને હજુ તું લલણે હાથ દઈ બેસી છે.
હડ, સ્નાન કર, લગ્ન પ્રસંગે પહેરવાનો પોશાક પહેર. નહિતર સીસ્તાનીઓ
પળવારમાં આપણો મિલ્લજ ઠેકાણે લાવી દેશે તું જાણતી તો હોદાશ કે
મેં વચન આપ્યું છે અને હવે તે કોઈ કાળે ટુટે નહિ.”

અખીલાની નજર નીચી હતી. તેની જીભથી એક શબ્દ પણ નિકળતો
નહોતો. તે એક ચિત્રની માફક સ્થિર, એક મુર્તીની માફક અખેલ
ધુમધુમ ઉભી રહી. આખમાં એક આંધુ નહોતો, હોડે નિશ્વાસ નહોતો,
બદનમાં જીવ નહોતો, મોહમાં જીવાન નહોતો. ન તો હાથ પગમાં ચેત કે
• ન તો કુર્તી. વીવાહના કપડાં પહેરાવવામાં આવ્યા અને માથાથી પગ સુધી
• કુલોથી શણગારવામાં આવી. ધારણા હતી, ઉમેદ હતી, મનમાં લાગતું હતું
અને માનતા હતા કે આ શૃંગાર તેના સૌંદર્યને દીપાવી મેલશે પણ દરેક
કુલ ઝખવાણું પડી ગયું. સલીખના ગુલાબી પુખ્તો ઝૂંપીઝૂંપીને કુંવરીની
• મુખાકૃતિપ્રર કુર્યાન થઈ રહ્યા હતા. આ બધા દુવોમાં તેનું અંગરૂપી કુસુમ

એવું ખીલ્યું હતું કે તેના દરેક અવસ્થા પાખડીસમ હતો. મલેકા કુલથી દાકી દીવેલ તખ્તપર બેઠી કે પ્રત્યેક આખ સનાટામાં રહી ગઈ.

કુલનો રિવાજ ઈરાનીઓમાં એક જુનો રિવાજ હતો. તેને નિકાહનો ખુતબો સમજે કે ચોરીના ફેરા! તે વખતે વહુ બની હતીને વરની સામે બેસતા અને વર પોતાના હાથે એક લાલ કુલ વહુના વાળમાં બરાવતો. મલેકાના દાખલ થતાજ નગાસંપર દાડી પડી. હજી તેનો ધ્વનિ હવામાં ગુંજે તેટલામાં લોકો ગભરાટમાં દોડતા આવ્યા અને ખપર આપી કે સીલૂમ એક મોઢું લશ્કર લઈ ચડી આવ્યો છે અને કહે છે કે મલેકાને લખનેજ જઈશ. શામીયાનામાં ગડબડાટ મચી ગયો. વરરાજાને સલામી આપવાને, સ્થળે સ્થળે રંગ ખેરંગી દ્રેસમાં હિમા રાખવામાં આવેલ સેપાહોને હથીઆરબંધ થઈ જવાનો હુકમ થયો. ફેજને તૈયાર કરી મેડીયા પેસે મેદાનમાં આવ્યો. સીસ્તાન અને માઝદરાનના સંયુક્ત લશ્કરે મરણીયા થઈ સીલૂમનો મુકાબલો કર્યો, સાંજ સુધી લડાઈ જારી રહી અને શાદીની ખુશી જીવંત હજારો માણસો કામ આવ્યા, લડાઈ મુલ્કી કે કૌમી નહતી. આ એજ લડાઈ હતી કે જે ઇતિહાસમાં “જમે હુસ્ન” —સૌદર્યના યુદ્ધના નામે પડેલ. સીલૂમ જુલદ અવાજે કહી રહ્યો હતો કે સલ્તનત રાખનો ત્ય અને હુખનું ટેકું બલે થાય પણ અખીલા હાથથી ન જાય. સીસ્તાન અને માઝદરાનનો નિશ્ચય હતો કે જખમીઓની પથારી થાય અને લાશોના ટગલા થાય તો પણ મલેકા નહિ ચામીએ. સાજના અંધારાએ જનેને ખામોશ કર્યા ત્યારે મેડીયાએ સંદેશો કહાવ્યો કે “માઝદરાનની મલેકા અખીલા જેના રાજ્યમાં વાઘ બકરી એક આરે પાણી પીએ છે, તેના લમ શાહબંદા શીલોકસ સાથે થઈ ગયાં છે. હવે લડવું નીરર્થક છે, બદલે એક કલંક છે. જાને સલ્તનતો પોતાના રાજ્યકર્તાઓ માટે પસીનાની જગાએ લોહી વહેવડાવશે. અમને હાર મળશે તો પણ હું આપછતા ખુબસુરતીની પુતળી સમાન મારી કન્યાને ખૂનમાં રંગદોળીશ.”

સીલૂમ શૂરવીરતાના ધેવમાં ચક્રચુર અને સૌંદર્યના પ્રકાશપર પતંગીયા માફક ફિત બની ગયો હતો. તેણે કાંઈ ન સાંભળ્યું અને પાંચ દિવસ સુધી ખુનરંજ લડાઈ ચાલી. મલુખનું લોહી મેદાં બકરાં માફક વહ્યું. છોકે દિન સૂર્યાસ્ત પહેલા સીલૂમે એક જનતોડ હુમલો કર્યો અને તે પછી એવો સખત કે સીસ્તાની અને માઝદરાની સેપાહોએ લખ રોકાવાની કોશિશ કરી પણ દુષ્મન માથે આવી લાગ્યા. હાથો હાથની લડાઈ જમી. અત્યારે

અખીલા પોતે લડાઈમાં મોબુદ હતી, તેથી પોતાની ફોજમાં હિંમત આવવાની સાથે સીલૂમનની અંતરમાં સંઘર્ષની આગ વધુ ભડકી. સીસ્તાનીઓના ઘણા ઉખડી ગયા અને તેમની સાથે માર્જંદરાનીઓ પણ પાછા હટ્યા. દુશ્મન ફતેહના જયઘોષ કરતા શહેરમાં દાખલ થયા અને હુકમ કર્યો કે શાહગદીને જીવંત કેદ કરો. આ સાંભળતાંજ મલેકાએ આખદાર ખંજર બહાર કાઢ્યું અને બોલી, “આ ખંજર તારી ધારણા હમણાં ધુળમાં મેળવશે.”

વાકમ બોલાઈ રહે તે પહેલાં માર્જંદરાનીઓમાંથી એક નિકાખપોશ (પડદો ઓઢેલ) સવાર આગળ વધ્યો અને તલવારનો એક વાર લગાવ્યો કે સીલૂમનની ગરદન નીચે જઈ પડી. બાએલ ફોજ આ જોઈ પાછી વળી. સીલૂમ કેતલ થતાજ તેનું લશ્કર એવું નાહું કે પાછું વળી ન જોયું, પરંતુ પોશ સવારે શાહગદીના હાથમાં એક કાગળ મેલ્યો. તે વખતે મલેકા માત્ર એટલુંજ જોઈ શકી કે સવારની આંખોમાં કપાઈ ગયું છે. કાગળ વાંચ્યો, તે લોહીથી લખ્યું હતું કે:

“મલેકા અખીલાને માર્જંદરાની સાથે સમિતિની સસ્તનત પણ મુપારક હો.”

(૧૧)

કાદેસિયાની લડાઇ થોડી વાર સુધી મુલતવી કરી દેનાર રાત્રિ પૂરી થતાંજ, મુસલમાનોએ ફગરની નમાઝ એવા જોરેશોરથી અદા કરી કે તવહીદના નાદથી મેદાન યુદ્ધ ઉઠ્યું. સવારનો સોહામણો સમય, કાદેસિયાનો લીલોછમ પ્રદેશ, હાંતલા જેવા મધુર સ્વરવાળા ઇમામ અને સૂરએ ત્વાહાની પહેલી રકુઅ ! ઇસ્લામની સમ્યાધ પર જમીનની રજેરજ લગ્નએક કહી રહી હતી. નમાઝથી પરવારી શહીદોને દફન કરવાની તૈયારીઓ થવા લાગી, જખ્મીઓ ઓરતોને સોંપવામાં આવ્યા કે તેઓ મલમ પટી લગાવે. ફોજ મેદાનમાં આવી ગઈ. સામેથી વઠોળીયા જેવું જણાયું. થોડી વારમા ખબર મળી કે મુસલમાનોને મદદ કરવા સામેથી લશ્કર આવ્યું છે અને અમીરૂલમોઅમેનીનનો હુકમ છે કે રખીઆ અને હસરના લડાઉ કપીલાઓને સાચ્દની કુમકે રવાના કરવામાં આવે. આ ફોજ પર હાશમ સિપેહસાલાર મુકરર થયા. હરોલપર કફકાઅની નીમણુંક થઈ અને લડાઈનો આરંભ થયો. રિવાજ મુજબ પહેલાં વ્યકિતવાર લડાઈઓ થઈ. પ્રથમ બહમન મુકાબલો કરવા નિકળ્યો અને મોટેથી બોલ્યો કે મુસલમાનોમાં સૌથી વધુ શરવીર હોય તે મારી સામે આવે. કફકાઅ આવ્યા અને કેટલી વાર મુધી બંનેના બળની અજમાયશ થઈ. છેવટે બહમન કંતલ થયો. ત્યારબાદ ખુઝર-જમહર હમદાની જુરસામા સામે આવ્યો પણ કફકાએ તેને પણ કંતલ કર્યો. હવે રસ્તમથી ન રહેવાયુ અને એકી સાથે હુમલો કરવા હુકમ કર્યો. મુસલમાનોએ લખીજ અચ્છી તરેહથી મુકાબલો કર્યો, પણ હાર્થીઓની ફોજ ભયાનક રાક્ષસી દળ માફક આવી પડી. આ વખતે સાચ્દે એક એવી તદખીર ખોળી કાઢી કે ઉંટો પર કાળા કપડાં નાખી તેમને ભયાનક દેખાય તેવા બનાવ્યા. લડાઈ જોરેશોરથી ચાલી રહી હતી તેટલામા અમીરૂલ મોઅમેનીનનો કાસદ આવી પહોંચ્યો અને કહ્યું “ આ અમુલ્ય ઘોડા અને તેજ તલવારો માત્ર યોગ્ય પુરૂષો માટેજ છે. જમાલ બિન માલિક, અખીલ બિન ઉમર, તલહા બિન ખલીલદ અને આસિમ બિન ઉમર આ તલવારો ઉપાડી અને જે તન્ક ધસ્યા ત્યાં ભંગાણુ પાડી દોધુ. ખુનસા (પ્રખ્યાત સ્ત્રીકવિ) પણ ત્યાં હાજર હતી અને પોતાના જોશીલા કાવ્યથી ‘ પોતાના’ ચારે પુત્રોને હિંમત આપી રહી હતી. દિનભર યુદ્ધ ચાલ્યું. બંને પક્ષો મરણીયા થઈ લડ્યા પણ ફેંસલો ન થયો. તે રાત ખતમ થઈ તો યૌમલ અમાસનો મશહુર દિન આવ્યો. આજે હુશામ સાતસો સવારો સાથે મુસલમાનોની મદદે આવ્યા. બીજી બાજુએ અસંખ્ય દરગની ફોજ હુમ્મનોની

બહારે આવી રહી હતી. ન્યારે લડાઈ શરૂ થઈ અને ધરાનીઓએ કાઠપણુ રીતે કદમ પાછો ન બચે ત્યારે કમર માદી કરમે મોટેથી કહ્યું, “ મુસલમાનો ! હું આગળ વધું છું, ચાલો મારી સાથે ચાલો. હું'ને માર્યો જઈશ, તો યાદ રાખો, હવે તમને ખીજો માદી કરવું નહિ મળે. ” તે આગળ વધ્યા કે ફેજ પાછળ પાછળ ચાલી. ધરાની દસ્તા પણ તરત ટુટી પડ્યા અને એટલી ધુળ ઉડી કે માદી કરવું ધૂળમાં ઢંકાઈ ગયા. જે કે શરીર જખ્મી થઈ ગયું હતું અને બરછી તથા ભાલાં ભોંકાઈ રહ્યાં હતાં તોપણ તેમની હિમ્મતમાં મદી ન આવી. હવે રસ્તે બાણો ચલાવવાની આજ્ઞા કરી. કફકામ આ જોઈ આગળ વધ્યા. તેમની સાથે બનુ અસદ, બહીલા અને કનરાના કબીલા પણ દુશ્મન પર તુટી પડ્યા. ધરાનીઓનો નાયબ સિપેહસાલાર અખીઝ કામ આવ્યો. રસ્તે એક તખ્તપર બેસી લુકમ જારી કરી રહ્યો હતો. મુસલમાનોની હિમ્મત જોઈ, તે ગભરાયો અને લુકમ દીધો કે એક સાથે હાથીઓનો લુમલો કરે. ધરાનીઓનો એક રિસાલો જે માયાથી તે પગ ચુકી લોખંડથી સર્જી હતો, તે હાથીઓ લઈ આગળ વધ્યો. મુસલમાનોએ ઘણું કર્યું પણ હાથી સામેથી ન હટ્યા. હઠીશના કબીલાનો એક સરદાર આ રંગ જોઈ આગળ વધ્યો, અને એક ધરાની સ્વાર પર બરછી નો એવો લુમલો કર્યો કે લોહને ચીરતો બહાર નીકળી ગયો. મુસલમાનોના ઉત્સાહમાં વધારો થયો. હાથીઓથી ડરનારા પણ પાછા આવ્યા, અને સવારો પર પડ્યા. દારૂ જંગ મચ્યું. મુસલમાનો પર મુદાની કૃપાદ્રષ્ટિ હતી. આખો રિસાલો ગારત થયો. સાંજ પડી ગઈ હતી અને લડાઈ અંધ કરવી જોઈતી હતી, પણ સાચ્ચે લુકમ આપ્યો કે લડાઈનો નિર્ણય આજે જ આવશે. ફેજ થાકી ગઈ હતી તોપણ તલવારો ચાલવા લાગી અને તે વધતી વધતી રસ્તે આગળ પહોંચી. રસ્તે ભાગ્યો અને લશ્કરને ફરી ગોઠવ્યું. રાત ભર લડાઈ રહી. મુસલમાનો આગળ વધતા જતા હતા. રસ્તે ભરેલાં હારવાની ખાત્રી થઈ ગઈ અને નદીમાં કુદી પડ્યો કે નાસી જઈ પ્રાણ બચાવે. હિલાલ બિન અલકમા સાથે કુદી પડ્યા, તેને બહાર ખેંચી લાવ્યા અને સૌ સમક્ષ માથું કાપી બાલાપર ડેંચું કર્યું.

ચીસ્તાન આખું વિજયની સાથે મલેકા (અખીલા) ને મળવા માટે ખુશી ખુશી થઇ રહ્યું હતું, જ્યાં જુઓ ત્યાં આનંદ આનંદ થઇ રહ્યો હતો. વહેલી રાતનો સમય છે અને શાહજાદી અખીલા લાડીના લેખાસમાં શાહી મહેલમાં બેઠી છે. અચાથી પગ સુધી જવાહિરોમાં ગર્ક, ઘરેણાથી લદાયલ, ફૂલોમાં ડૂબેલ, સૌંદર્યના અખાસમાં બેઠી છે. શીલોક્ષ ગાંડાની માફક તેની સૂરત પર કુરખાન થઇ રહ્યો છે, ક્યારેક આંખે પગ લગાવે છે, તો ક્યારેક તેના પગે પડે છે. ચક્રોરની માફ નિસાર થતો તે નજીક ગયો અને કહ્યું, “મારાથી વધુ ભાગ્યશાળી દુનિયામાં કોણ હશે ? દૌલત અને હુકુમતની સાથે મારો મહેલ, માફ હદય, આ સુખકાંથી ઝગમગે, તેથી વધુ શું હોઇ શકે ?”

અખીલા— “હું પોતે ધબ્બીજ ખુશનસીમ છું કે હરેક પ્રકારના ઝગમગથી પરવારી ગઇ.”

શીલોક્ષ— “આ ચાંદ જેવા ચહેરાને મારા દિલમાં જગા આપો, પ્યારી અખીલા ! તેમ નહિ અને ?”

અખીલા— હા, અને પણ.....

શીલોક્ષ— “બોલો બોલો, પણ...શું ? !”

અખીલા— “.....”

શીલોક્ષ— “ચુપ કેમ છે ? બોલો !”

અખીલા— “.....”

શીલોક્ષ— “બહાલી અખીલા ! આ ખામોશી સેની ! પણ... શું ?”

અખીલા— “શું કહું ? મારી એક દરખાસ્ત કબૂલ કરો તો હું તમારો એહસાન સદાય યાદ કરીશ.”

શીલોક્ષ— “બિનતી અને તે પણ તમે કરો ? ! એમ કહો કે મારો એક હુકમ જાગવી લાવો.”

અખીલા— “એમ તો એમ”

શીલોક્ષ— “બોલો, શું હુકમ છે ?”

અખીલા— “મંજૂર કરવાનું વચન આપો.”

શીલોક્ષ— “એક વાર નહિ, હમરવાર ! આ જીભ, આ શરીર, આ સમૃદ્ધિ, આ રાજ્ય કોના છે ? એ સૌ રાણી અખીલાનાં ! શીલોક્ષ તો તેનો દાસ, અખીલાના નામનો ગુલામ !”

અખીલા— “આજ રાતે હું જશનમાં નહિ આવી શકું, મને માત્ર ત્રણ મહીનાની મોહલત આપો, ત્યાર બાદ હું તમારી અને તમે મહારા...”

શીલોકસ— “કેમ ? કંઈ કારણ ! મોહલતની મતલબ ?”

અખીલા— “મતલબ કંઈ નહિ, એક દરખાસ્ત !”

શીલોકસે શરાબનો એક પ્યાલો પીધો, બે પીધો, ત્રણ પીધો અને આગળ વધી અખીલાનો હાથ ખેંચવા જતો હતો કે રાશનીમાં ખંજર ચમક્યું.

અખીલા— “તમે મારી વિનંતી માન્ય નહિ રાખો અને મને સ્પર્શ કરવા કોશિશ કરો તો હું માંડ કામ નમામ કરીશ.

શીલોકસે ઝડપથી અખીલાનો હાથ પકડી લીધો અને ખંજર ખુંચવી લેતો હતો તેટલામાં શાહનદીએ જોર ક્યું અને એક આંગળ જેટલો જખ્મ છાતીમાં લાગી ગયો, પોશાક લોહી લુહાણુ થઈ ગયો. શીલોકસના જ્વેશ વધી રહ્યાં હતાં. તે ફરીને નજીક આવ્યો ત્યારે મલેકાએ રાપથી કહ્યું, “ખબરદાર ! એ ખ્યાલથી આગળ ન આવો !”

શીલોકસે આજીજ કરી, કાલાવાલા કર્યાં, સમજાવી, પટાવી, પણ જ્યારે તેને ખાત્રી થઈ ગઈ કે આ ક્યારેય નહિ માને ત્યારે બાલુના ઓરડામાંથી સાત વર્ષના માસૂમ બાઈને લાવી ઉભો કર્યો અને બોલ્યો, “આ થપ્પતે આ બાઈની અને સવારે તારા બાપની ગરદન તારી સામે ઉડાવી દઈશ ! હવે હડ કરીશ તો બાઈનું અને બાપનું ખૂન તારા માથે રહેશે.”

અખીલાનો આ ન્હાનો બાઈ, જેની ઉંમર છ સાત વર્ષનીજ હતી, તે જો કે ગાદીના હકદાર હતો તો પણ મલેકા તેના નામની દીવાની અને સરતની શયદા હતી. બાઈને જોતાંજ એવું થઈ ગઈ, અને એના બની ગોદમાં ઉઠાવી લીધો, પણ શીલોકસે બાળકને છીનવી લઈ માથે ઉભો રાખ્યો અને કહ્યું, “જે ખંજરથી તું આપવાન કરતા જખ્મી થઈ, તેનાથીજ હવે આ છોકરાંના અંત આવશે. તેનો જખ્મ ત્હારાથી ઉઠે, તેની પીડા ત્હારાથી વધુ અને તેનું ખૂન તારા કરતા વધારે વહેશે, હજી ધનકાર ન કર, અને જશનમાં આવી સીસ્તાવનો તાજ તારા માથે રાખ.”

અખીલા— “હું માત્ર ત્રણ મહીનાની મોહલત માગું છું.”

શીલોકસ— “નહિ, એક પળની પણ નહિ !”

અખીલા— “તો એ ખંજર મને દે”

શ્રીલોકે ગુસ્સામાં આવી શહેરપારની ગરદન પકડી એક હ અધર ઉંચક્યો. અખીલા બુલ્મીના પગે પડી અને કહ્યું, “ એક મહ ઇન્સાફી રાજ્યકર્તા, એક મહેમાન થઇ આવેલ બાળકનું ખૂન કરશે ? તારી પાસે દયાની યાચના કરું છું.”

શ્રીલોકે સંજલ્લીથી અખીલાને ઠેલું માર્યું, અને જે આંખોથી પ્રેમનો દાવો કરતો હતો, તેમાંથી ખૂન ટપકવા લાગ્યું.

શ્રીલોકે— “ તેનો છુટકારો માત્ર તારા ઇકરાર પર અવલભે છે, ખીજું કંઈ ન જાણું. ચાલ જશનમાં આવ, મારા શયનગૃહમાં દાખલ અને મારા તડપી રહેલ દિલને ખુશ કરે ”

અખીલા— “ હા, એ સમય પણ આવશે. મેં મોહલત વધુ ન માગી. ત્રણ મહીના આખ વીચતામાં નિકળી જશે. અરકે હું હંમેશને તમારી અગ્ની રહીશ.”

શ્રીલોકે ખંજર હલાવ્યું, તેજ રોશનીમાં લોહીતરસી ધાર ગમ અખીલાના દિલપર વજ્રધાત થયો. તે બેકરાર થઇ બાઇને વળગી પ અને તેને પીઠ પાછળ ઉભો કરી, બોલી “એના પહેલાં મને મારો, બી એકસાન ન કરી શકો તો એટલોજ ઉપકાર કરો.”

શ્રીલોકે— “ દૂર હો ! આ ઇનકારથી તારે ભાઇની કતલ, બા મોત, તારા મરે કેદખાનું, વનતની બરબાદી, રક્ષિતની તપાહી—ત્રણું જો નું છે. હજી માનીજ અને આ પાસો પી, જશનમાં ચાલ ! ”

અખીલા— “ માત્ર ત્રણ મહીના ! ”

હવે શ્રીલોકે કુંવરને પકડ્યો. શહેરપાર ગહેતને વળગી રહ્યો, ફર રાગને દયા ન આપી. અખીલાએ પગે પડી કહ્યું “ મને આ દાખ દેખાડો.” પણ શ્રીલોકે તેના માથાને પાટુ મારી દુર કર્યું અને ફર તેજ માગણી કરી પણ હજી પણ જયારે એજ ત્રણ મહીના નો અવા નાબુક હોઠથી નિકળ્યો, ત્યારે બેરહમ રાક્ષસે શહેરપારની ગરદન પક અને એટલા જોરથી ગળું દબાવ્યું કે તે બોલી ન શક્યો, પણ આખો ગ દયાતાં થતા દર્દની ફરિયાદ બહેતની આખોને કરી રહી હતી.

મોહખતના જોશે અખીલાને બેતાબ કરી દીધી. ભાઇને બુદ્ધી પંજમાંથી છોડાવવા તેણે કોશિશ કરી પણ નિષ્ફળ ગઈ. ગળું દબાવા શહેરપારની આખો નિકળી પડતી હતી અને બહેન માછલીની મા તડકડી રહી હતી. ફરીને તે કરગરવા લાગી અને કહ્યું, “ વાર, ઃ છોડી દો.”

શીલોકસ રાજી રાજી થઈ ગયો. શહેરવારને છોડી દીધો અને અખીલાના ગળામા હાથ નાખી દીધા.

અખીલા— “દૂર હઈ, કમઅખત ઝાલિમ! દૂર રહે! ચાલ કેતલ કર. ખૂનનીજ જો ઇચ્છા છે, તો કર, પણ પહેલાં માફ!”

શીલોકસ— “તારું નહિં, એનું!”

અખીલા— “તેનું અને માફ—ખતેનું!”

શીલોકસ— “તેનું ને તારા આપનું!”

હવે શીલોકસના ક્રોધની કંઈ સીમા નહોતી, તે વાતની માફક કૂદ્યો અને નિર્દોષ બાળકના કલેગનમા ખગર ભોડી દીધુ. લોહીના કુવારા છુટ્યો અને લાશ ધરતીપર તડકડવા લાગી. અખીલાએ બાઇનું રક્ત માથે નાખ્યું અને લાશ ખોળામા લઈ એક ચીસ મારી બેહોશ થઈ ગઈ.

અમીરલ મોઅમેનીન તરફથી કંઈ આતા આપવાની હોવાથી મુસલમાનોએ એક મોટો સમુદાય ભેગો થઈ ગયો છે, લોકો બેતાબીમાં મોંઘ તાકી રહ્યા છે અને મનમાં ગુંચવાઈ રહ્યા છે કે એવી કંઈ જરૂર પડી હશે કે અમેને સૌને ભેગા કરવામાં આવ્યા છે ! જૂદા જૂદા માણસો જૂદા જૂદા અભિપ્રાય ધાંધા રહ્યા છે. કોઈ કાંઈ સમજે છે, તો કોઈ કાંઈ. આખરે અમીરલમોઅમેનીને ખુલ્લું અવાજે કહ્યું.

“ બાઈઓ ! તમે જાણો છો કે તમારા બંધુઓ કેવી હિમ્મત અને શૂરવીરતાથી મુશરિકોનાં મુકાબલો કરી રહ્યા છે, મેં તેમને સૂચના આપી દીધી છે કે લડાઈ શરૂ થતા પહેલાં સમજનવટ માટે બનવું કરે કે જેથી ખુદાની મખલૂકની ગારતગિરીનો ઇલાકામ ઇસલામ પર આવવા ન પામે. હવે એક સખત સગ્રામ થવાનો છે. દુઆ કરો કે ખુદા ઇસલામને ફતેહ આપે. મેં યઝ્દગુઈ પર જે પેગામ મોકલ્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે. “ તમારે ત્યાં પડેલી મુસલમાનોની જમાઅતનો આદેશ કોઈ પણ રીતે ફિસાદ કરવાનો નથી, તમે તમારા મુદ્દકમાં સુખશાંતિથી રહો, અમેને ન તો તમારી સજન-નતની ફરકાર છે કે ન તો હુકમતની પરવા. અમારો હેતુ માત્ર એજ છે કે તમેને એક ખુદા તરફ ખોલાવીએ. અમારી ઈચ્છા એજ છે કે અવળો માર્ગ છોડી તમે સીધે રસ્તે આવી જાઓ. તમે સારી પેઠે જાણો છો કે મોટા મોટા બાદશાહો, જેમણે ખુદાઈના દાવા કર્યા, જીજ્ઞાસુ બનીને, તેઓ પણ આખરે પોતાં પોતાનો રાગ ગાઈ, આ દુનિયાથી રૂખસત થયા. મોતનો ક્રિસ્તો આવ્યો કે તરત હા, ના, વિના ચાલના થયા. તેમનો દૈર પુરો થયો, તેમના બાગ વેરાન થઈ ગયા, અને આજે એવે એવે ઢેકાણે પડ્યા છે કે જ્યાં ન તો સવારનો નારનો છે કે ન તો સાંજનું બાણું, સરકાર છે ન દરબાર, સૈન્ય છે ન સાથી છે, જે વાવી ગયા છે, તે લણી રહ્યા છે, દઈ ગયા છે, તે લઈ રહ્યા છે. અમે લુટારા કે ઘાડપાકુ નથી, ઠગ કે બહારવટીઆ નથી, પણ ખુદાના ગુનેહગાર બંદા અને ઇસ્લામના પ્રેમમસ્ત ગુલામો છીએ. તમને કહીએ છીએ કે કયામત કે જે અટળ છે તે દિનથી ડરીને, ખુદા કે જે બરહક છે તેથી ખીંતે, સત્યના માર્ગપર આવો, અમેને સહાય આપો, અમારો સાથ આપો. જે રસ્તો સીધો છે, તે પર ચાલો, જે ધર્મ સત્ય છે, તે ગૃહણ કરો, એક ખુદા કે જેના સમાન કોઈ નથી, તેની બકિત કરો અને મોહમ્મદ કે જે ખુદાના રસૂલ (સ.) છે, તેમની પેગમી કરો.

અમારો પાક મહત્ત્વ દુનિયાની નેશનલિટી ખજાનો અને આકે-
શની ખરકોનો ગંજ છે. જીંદગી તેમાં રાહત અને મોત તેમાં જન્મત છે.
જે ખોટા રાહો ચડી ગયા છે તે છોડો, જે ખરાબીઓમાં પડ્યા છો,
તેમાંથી બહાર આવો, જીવન સાર્થક કરો અને ખીજ જહાંન પાદ રાખો,
દુનિયામાં સ્વનંત્ર રહો અને મુખેથી જાઓ.

(૧૪)

મેડીયા—“તારા જેવી નાફરમાન છોકરી, તારા જેવી જ્ઞાકાર ઓરત, જેનું જન્મતાંજ ગળું દાખી દેવું જોઈતું, જેને જીવતાં દાટી દેતા દુઃખ ન થાત, તે આ દુનિયામાં પહેલીજ છે. જે માથા પર મારી હયાતી દરમિયાન દુનિયાના રિવાજ વિરૂદ્ધ મારે હાથે, મારી ખુશીથી શાહીતાજ પહેરાવ્યો, તે આજે લોહીમાં રગદોળાઈ રહેલ છે. તારૂં આ નાજુક શરીર એક ક્ષણથી પણ નરમ હતું તે માત્ર તારી નાલાયકી અને આડાધથીજ કાટામાં ઘસડાઈ રહ્યું છે. હું જોઈ રહ્યો છું કે જે આંખોએ ધરતીમાં વિજળી પાડી, તે હવે ખૂનનાં આસું પાડી રહી છે. તારે લઈનેજ હું મરી રહ્યો છું. મને નહોતી ખબર કે તું આવી જુદી નિવડીશ. હું નહોતો જાણતો કે તું ભાઈની ખૂની અને પાપના લોહીની તરસી છો. તારી હઠની હદ, તારી જીદની સીમા, તારી આડાધનો અંગનમ, તારી કુખનિનું પરિણામ આવી ગયું અને મારે માટે એવો વખત આવી ગયો છે કે જે મરતક કોઈની આગળ નમતું નહિ, તે લોહીમાં તરભોળ થઈ પડશે. આ જક્કી-પાણું છોડ, ઉઠતાઈ મેલ અને તારા ઘણીનો સ્વીકાર કરે!”

ફિલોક્સ— “ઓ ઝેર પામેલ છરી, દગાથી ભરી પડી ઓરત, કમીના ઈન્સાન પર ગાડી બનેલ રૂઢી બદનસીય ભાઈને પીટી ચુકી છો, હવે આ જુદા પાપની મુસીબત પર શે. તેના શિરપર મોત રમી રહ્યું છે. કાણ જાણતું હતું કે તારા નાજુક દિલમાં પત્થરની કડંબુણાઈ ભરી હશે, અને તું એકં બિખારીની ખાતર સસ્તનતને પગે ડેલીશ. હજુ મારામાં એટલી શક્તિ છે કે તારી મુસીબતને રાહત બનાવી દઉં. આ મરતક પર માઝદરનનો તાજ હશે, આ હાથોમાં સિસ્તાનનું રાજ આવશે. તારાજ થઈ ચુકી, બરબાદી જોઈ લીધી, હવે જવાનીની બહાર પણ જે આનંદ તારા ઘરનો ગુલામ થઈ રહેશે અને સુખ સંઘાય સાથે રહેશે. હજી પણ માનીજી અને તારા છુટકારા સાથે આપને પણ મોતના મોદામાથી બચાવી લે. હા પાડી દે!”

અખીલા— “માસુમ ભાઈની કતવ આ આંખોએ જોઈ, ઘરડા પિતાનું મોત જોવા પણ આ આંખો તૈયાર છે, પણ તારી જલીલ ખાલિશ, તારી નાપાક તેમ પુરી કરવા આ દિલ તૈયાર નથી. કમીન તું છો કે એક અજાણ્યા માણસની ગેરહાજરીમાં તેની નિંદા કરી રહ્યો છે.

કુર હડ, જા ગારત થા ' આ દિલમાં નુર છે, ધરાદામાં ઇન્સાનિયત છે, કમખખત તારી ખાલિશ ખોટી, તારૂં અરમાન કરેય, તારી

દિવેદ મકર, તારો વાએદો દગો છે. તું નફસનો ખંદો અને વાસનાઓનો દાસ છે. દુર જા, તને સત્તામ ને તારી સત્તનનનેય સલામ !

જે આંખો પર દીવાનો હતો તેને રોવડાવવા છતાં, જે ચેહરાનો શેદા હતો તેને આ દશાએ પહોંચાડવા છતાં, જે હૃદયનો સાહક હતો તેના ખંધુની કતલ કરવા છતાં હજી શું મોહમ્મત માગે છે ? અને ઈસ્કનો દાવો કરે છે ? મને કતલ કર, મારો જીવ લે. જલ્દી કર, તારો ખુની ચહેરો મને ન ખતાવ ! ”

સુર્યોદય થઇ ગયો છે. સીસ્તાનની કલ્લગાહમાં ફેબ્ર ઉભી છે. આ ત્રણે જણે જ્યારે બોલી લીધું ત્યારે ફિલોક્સ કોધાવેશમાં આમ તેમ ટહેલવા લાગ્યો. થોડી વાર પછી તેણે જલ્લાદને ઇશારો કર્યો, અને ચળકતી તલ-વાર મિયાન બહાર નિકળી. ડોસાએ એકવાર ફરીને ફીકરી નરફ જોયું પણ જે આંખો મોહમ્મતથી ભરી હતી અને જેમા વફાદારીનો દરીયો લેહરાઇ રહ્યો હતો તે આપની મરજીને આધીન ન થઇ. જલ્લાદે મેડીયાને વધ સ્થગની વચ્ચે બેસાડી દીધો. આ વખતે અખીલા ફિલોક્સના પગે પડી અને બોલી “ફિલોક્સ ! આ રહમનો વખત છે. હું બેગુનાહ છું, આવી સખ્ત સખ્તને સખ્તવાર નથી. એક અધમ કામ તો કર્યું, ખીજું ન કર ! મારો બહાલો ભાઇ શહેરયાર જે સાત વર્ષ મારી સાથે રહ્યો, તે તારા જ હુકમથી હમેશને માટે જુદો થયો. તેનો નિર્દોષ ચહેરો લોહીથી રંગાયો, તેની બોળી આખો કયામતની નિદ્રા લેવા મીંચાઇ. હું આ કતલના મેદાનમા પણ તેની આકૃતિ જોયું છું પણ તે કોટી ઉપાયે દેખાવી નથી. હવે તું નવો ધા મારવા તત્પર થયો છે. દયા લાવ, ફિલોક્સ ! દયા કર, મને આ દખ્ખ ન દેખાડ ! ”

ફિલોક્સ— “ આ ઇલતેમ કુઝુલ છે, આ દરખાસ્ત બેકાર, ખુશામ-દ નિરર્થક અને વિનવણી નકામી છે. જો આપનો છુટકારો ચાહતી હો તો જશનમાં આવવા દકરાર કર. મેડીયાનો જીવ જેમ મારા હાથમાં છે, તેમ તારી આપદાનો અંત આણવો એ પણ તહારા અખત્યારમાં છે. તું ચાહે તો આ વધસ્થળ ઉઘાન બની જાય. શહેરયાર તો મરી ગયો પણ મેડીયા જીવતો છે અને તેની જીદગી હવે તારી હા કે ના પર છે. તારી હા થતાં હું અને સત્તનન તારી ગુલામી થશે. ”

અખીલા— “ રહમ, રહમ, રહમ, ફિલોક્સ, રહમ ! શહેરયારની કતલથી તું કલાંકિત થઇ ચુક્યો છો. શાહને છોડી દઇશ તો તે કલાંક ધોવાઇ જશે. ”

ફિલોક્સ— “નકામી વાત ન કર ! હા પાડતી હો તો તેમ નહિતર
નેઈ લે પગિણામ !”

અખીલા— “ નહિ, નહિ, હરગિઝ નહિ ! મારા આપનું માથું ઘડથી
જુડું થશે તો મારા મસ્તક પર રાખીશ, આખે લગાડીશ, તડકડીશ અને
તડપીને મરી જઈશ, પણ એવું નહિ બનું. હું જેની થઈ ચુકી છું, અને
જેની છું તેનીજ રહીશ. મને ઇકિરાર કરવાનો અખત્યાર નથી, હું પારકી
છું. આ દિલ માફ નથી, એક બીજાની અમાનત છે.....”

ફિલોક્સે ઇશારો કયો અને મેડીયાની ગરદન કંઈ ગજના ફાસલા
પર જઈ પડી.

અહીં કાદેસીયાની ફતેહે મુસલમાનોમા હિમ્મતનો આત્મ! કુંડી દીધો. અમીરૂલમોઅમેનીતના મુખારકઆદીના પેગામે નવો જુરસો ઉત્પન્ન કર્યો. ફતેહની ખુશી બે દિવસ પણ ન મનાવી અને આગળ વધ્યા. ઇરાનીઓ ભાગીને આખિલિસ્તાનમાં ગયા. ત્યાં મજબુત કિલ્લાઓમા રક્ષણ મળે તેમ હતું. યુદ્ધકળામા પ્રવીણ નસીરી નામના સરદારે મોટા પાપાપર લડાઈની તૈયારીઓ કરવા માડી, કોઠાને નવેસરથી ગોઠવી અને ચારે તરફથી એક લાખ જેઠા લશ્કર ભેગું કરી, કસમ ખાધી કે જનન શરૂ કે જનન પણ મુસલમાનો પર વેર વાળ્યા વિના પાછા નહી હડીએ.

મુસલમાનો વટોળીઆ માફક કલેમએ તવહીદના નાદ કરતા કાદેસિયાથી ચાલ્યા અને આગિલ તરફ પ્રયાણ કર્યું. ઉપરા ઉપર હાર મળવાથી ઇરાનીઓ હોડ કરડવા લાગ્યા હતા. નસીરીને મુસલમાનોના આગમનની રાહ જોવાની ધીરજ ન રહી. તે પોતાનું સૈન્ય લઈ આગળ વધ્યો અને હસ્ત પંદાગી દુશ્મનનો ધમારો રોક્યો. ધમસાણ યુદ્ધ થયું. મુસલમાનોએ બહુએ બળ વાપર્યું પણ ઇરાનીઓના પગ ડગ્યા નહિ. આખરે સાઅદે એક ધણોજ જેરદાર હુમલો કર્યો. ઇરાની દળ છંદી જમણી બાજુ તોડી નાખવાને કરવામા આવેલ હુમલાનો તેથી વધુ મજબુતીથી મુકાબલો થયો. સાઅદ નિષ્ફળ નિવડી પાછા આવ્યા. હવે ઇરાનીઓની હિમ્મત વધી ગઈ અને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “ યાદ રાખો કે જો મુસલમાનો ભાગ્યા તો મશા મદીના મુધીની સડકો અમારા માટે ખુલ્લી છે. જે લોકોએ આપણા હજારો બાઈઓના લોખી વહેવડાવ્યા અને ઘરગાર ડિગડ કર્યો તેનો ખદલો લેવાનો આથી સારો મોકો ખીજે નહિ મળે ” આ હુમલો એટલો ઝખરદસ્ત હતો કે સાઅદે રોકવા તોપણ ઇરાનીઓએ લશ્કરનો ડામો ભાગ તોડી નાખ્યો. મુર્ચી ઢળી ગયા હોય. લશ્કરની આ હાલત જોઈ સાઅદે કહ્યું. “ જાણો છો કે આ કયો વખત છે ? જેહાદની નમાઝ પંદરાનો આ વખત છે. મુસલમાનો અત્યારે ઇશ્વરસ્તુતિમા મગ્ન થયા હશે. અને અમીરૂલ મોઅમેનીનનું મસ્તક એક એવી સર્વશક્તિવાન હસ્તી આગળ ઝુક્યું હશે કે જેને કદી ફના નથી, અને જેની આગળ જઈને આપણે એક દિન આપણું મોહ બતાવવાનું છે. આ માફે તમાફે કે અમીરૂલમોઅમેનીનનું કામ નથી. આ એ કાદેરેજુલજલાલનું કામ છે કે જેના હરગારમાં અત્યારે શહીદોની અરવાહ રાજ કરી રહી છે. તેનુંજ નામ લીઓ અને તેનુંજ કામ કરો ! ”

આ શબ્દો સાંભળતાજ મુસલમાનો ગભરાએલા હતા તે સાવધાન થયા, ડુમ્મચુ થતા હતા તે દ્રઢ થયા અને નાઅરએ તકબીર છુલંદ કર્યો. હક, હક કહેતા આગળ ધસ્યા. પુરા ૭ કલાક તલવાર ચાલી. સુર્યાસ્ત થવાને વાર હતી તેટલામાં નસીરીની હિમ્મત તુટી ગઈ અને તે જામી થયો. તેના ધવાતાજ ધરાનીઓના પગ ઢીલા પડી ગયા અને તેમણે ભાગવા માંડ્યું. પહેલા તો નસીરીએ તેમને રોકવાનો દરદો કર્યો પણ જ્યારે ફોજ નાહી ત્યારે પોતે પણ પલાયન કરી ગયો અને આગિત્ર જઈ મુકામ કર્યો.

(૧૬)

“આવ, મારા પ્યારા હાથ! આવ, તને ચુંગન આપું. તેજ એ કપા-એલ આંગળીઓ પર પાટો બાંધ્યો હતો, તેજ એ મોંહ પર હાથ ફેરવ્યો હતો. આહ! તે ચેહેશે મારી દ્રષ્ટિથી દુર થયો, છુપાઈ ગયો. તે એ જખમ પર પાણી નાખ્યું હતું.

“હું એમ નથી કહેતી કે તે બેવકા છે. હું એમ નથી સમજતી કે તે મને ભુલી ગયો. ખબર નથી કે ક્યાં હશે, કેમ હશે, કેવી હાલતમાં હશે? તે મારેથી દુર નહિ, -મારી પાસે છે, મારાથી ભુલો નહિ, મારી સાથે છે; પણ આહ!...

“જીંદગીની આ છેલ્લી ઘડીઓમાં કતલ થયા પહેલાં એક વાર તેને ફરીને જોઈ લેત, આશા ઉમેદ પુરી કરત, એ ઈનસાનને નમન કરત...

“વિજળી ચમકી રહી છે, વાદળ ગડગડી રહ્યાં છે, રાત અંધારી છે, કાણુ જાણે કતલને કેટલી વાર છે! મારી લાશનું શું થશે? ફિલોકસ લેશે-નહિ! આ શરીર તાઈ છે, તેની બેદુરમતી ન થાય. એ લાશ એક ગુનેહગારની છે પણ એક એવી વ્યક્તિની છે જે તુજ ફરીર-નહિ પ્યારા બપર નિસાર...

“હું આ વિજળીથી હમેશાં ડરી પણુ તે આજે મારી સ્નેહી છે, આ વાદળાઓથી હું સદા ગમરાની પણુ અત્યારે તે મારાં સાથી છે, મારો સંદેશો પહોંચાડશે, મારી વાત જણાવશે, કે આશાબંગ થએલ અખીલા તારાપર.....’

સિસ્તાનનો આ ખીડામણો કિલ્લો, નવા જતાં ફરતમ અને સોહરાબનાં પણુ માત્ર દીલાં પડી જતાં, ત્યાં મલેકા અખીલાને કેદ કરવામાં આવી છે અને સવાર થતા કતલ કરવાનો હુકમ થઈ ગયો છે. રાત અંધારી છે, વિજળી અને વાદળ તેની આપત્તિ પર રોઈ રહ્યાં છે. બાપનું મોત, માઈની કતલ કે માર્કંદરાન વિષે બધું ભુલી ગઈ છે, તે માત્ર એક મુઆફતિનાં દર્શનની આશાએ આ ઇરામણા કિલ્લાની દિવાલપર ઉભી ઉભી બોલનાકે જંગલ તરફ જોઈ રહી છે કે કદાચ એ સુરત આ અંધકારમાં, આ જંગલમાં નજરે પડી જાય. વિજળીથી એટલું જણાય છે કે નજર પહોંચે ત્યાં સુધી એક સુનસાન પ્રદેશ આવી રહ્યો છે. નદી કિલ્લાને અને કિલ્લાની સાથે આ રત્નને ગોદમાં લઈ વહી રહી છે. તે ઘડીક ગમરાય છે, નિરાશ થાય છે, રડી પડે છે અને પાંખી ખામોશ થઈ જાય છે.

એકાએક એક પથર સાંઠે આવી પડ્યો અને તેના હોશ ડીડી ગયા. મારે તરફ નજર દોડાવી કે ફિલોકસ તો નથી આવ્યો. પ્રાર્થના કરી રહી હતી, કે જલ્દી સવાર થાય, હુઆ કરતી હતી કે રાત પોતાનો પડો ચીરી મારો પડો ઢાકી દે. એટલામા બીજો પથર આવ્યો, અગ્નયમ્મા પામી, ગભરાઈ, અહીં જંતુ ત્યાં જોયું- વળી ત્રીજો પથર પડ્યો. તેને ખાત્રી થઈ કે જુદી કંઈ નવી મુસીબત નાખવા માગે છે અને તે પણ એવી કે મોતથી ભય કરે. છુપાઈ જવના ઇશિદા કર્યો પણ એવી જગ્યા ન મળી. શુરજમા આવી. થોડી વાર ગળે કાઢ નહોતું. આખો નીચે હતી. વિજળી જોરથી ચમકી, જુએ છે તો એક શખસ નદીમા ડિમા ધ્યાનપૂર્વક જોઈ રહ્યો છે. પુછ્યું “કાણ છે ?”

“જે સાહજનદી એક પરદેશી ફકીર પર, દોલત, સત્તનત, આપ, માઈ ખતું કુરખાન કરી ચુકી તેની સુરતનો દીવાનો !”

અવાજ ઓળખીતો હતો કે જે સાબળવાને તે તલપાપડ થતી હતી, અંદરે જાણીતો હતો કે જે જોવા દિલ તડપી રહ્યું હતું. ફરીને વિજળી ચમકી. ચાર આખો એક થઈ. વિજળીનો ચમકારો ખતમ થયો. બંને તરફ ખામોશી હતી. ફરીને વિજળીનો ચમકારો થયો તો મુસાફર જુએ છે કે સોંદર્યની દેવી શુરજમા એવી રીતે ટળી પડી છે કે ગરદનનો એક ભાગ નીચે લટકી રહ્યો છે અને પવનના એકજ સપાટામા આ પુષ્પ સુયોદય પહેલાં વધસ્થળને બદલે નદીના ખાણામાં જઈ પડ્યો અને હમેશને માટે મુઠ્ઠા જશે એમ લાગ્યું. વખત નાજુક હતો, અવાજ કરવો નકામો હતો, જુમ મારવી નિષ્ફળ હતી. ઘણા ઘાટા પાડ્યા પણ જવાબ ન મળ્યો. અધુરામા પુર વિજળી પણ જાપી ગઈ. રાત્રિની કાળાશ સરિતાના નીરપર, દુર્ગની દીવાલપર, જંગલનાં વૃક્ષો પર બંધે જાઈ ગઈ હતી. જે શુરજમા આ ચડ પડ્યો હતો તે પણ દેખાતો નહોતો. અંધારામા માત્ર ચુનાની સંકેત જાણાઈ આવતી હતી તે બંને હાથ ફેલાવી પોતાની જાણે પ્રમાણે શુરજ નીચે ડિલો રહ્યો અને દુરના ઝાડ પરથી પક્ષિઓએ રાત્રિની વિદાયગીરી જાહેર કરી ત્યાં સુધી તે જગોએ જ ડિલો, અને હવામા આ શખ્તો ચુંદ્યા.

“તારી ખુદાઈ સાચી, ઇનસાનની કોશિશ વ્યર્થ !”

થોડી વાર પછી ફિલ્લા પરથી અવાજ આવ્યો ‘તું કોઈ નથી ?’

નદીએ તેના કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. પક્ષિઓના કલરવ મિલત ત્યાં કંઈ નહોતું.

સીસ્તાનના વધસ્થળમાં હરેક ગુપચાપ ઉભેલ છે. ફિલોકસ દાંત કચ-કચાવતો નેણ ચડાવી આમતેમ ટહેલી રહ્યો છે. સવારનો સોહામણો વખત હતો. અખીલાને ફાંજ પહેરા હેઠળ હાજર કરવામાં આવી. ફિલોકસે નેને નેતાજ પુછ્યું. ‘હવે શું કહું છું ?’

અખીલા-‘મારી આશા પુરી થઈ, મારી આખા રોશન છે, મારા દિલમાં સંતોષ છે અને હવે હું કતલ માટે નૈવાર છું, પણ તું કે તારા માણસોને મારી લાશને હાથ લગાડવાનો હક નથી. કાગડા, કુતરા કે ગીધડા બંને મારા મૃતદેહને ફાડી ખાય, પણ તે નારાથી એકતર છે માટે મોત તને ખતારી આપશે કે મોહખત કઈ વસ્તુ છે. ફિલોકસ ! મારો જીવ નકામો નથી જવો. એ તને લોહીના આસુએ રોવડાવશે. હું જે શખ્સનો કલમો પડું છું તે એટલી તાકત રાખે છે કે તારા જેવા અસખ્સને હતા ન હતા કરી દે.”

ફિલોકસ-“બકવાટ બંધ કર ! જીં છોડી દે. આ હું તને છેલ્લીવાર કહું છું. અને હવે પછી જે થાય તે જોઈ લે !”

અખીલા-“આ મોત તો ઠગજાદાર છે, આ કતલ તો મોહખતના મુલકનો મામુલી સોદો છે. તારી નજરે હું કતલ થઈ જઈશ પણ એ કતલ ફિલોકસ ! મારા માથે એવો તાજ મેલશે કે જે કાયમ રહેશે. ઇતિહાસ માંડ નામ જગપ્રસિદ્ધ કરશે અને સૌંદર્યનું રાજ્ય મારી હુકમતથી ધડો લેશે. ખસ ખામોશ ! કતલનો હુકમ દે.”

ફિલોકસે ગરદનનો ઇશારો કર્યો અને જલ્લાદે તેજ તલવાર ઉગામી વાર કર્યો. પણ તલવાર ગરદન પર પડે તે પહેલા તમંચાના એક અવાજ સાથે જલ્લાદ ધરણીબર થઈ પડ્યો. તેજ વખતે તપાસ શરૂ થઈ, જડતી લેવાઈ, શોધ થઈ પણ ન તો તમંચા મળ્યો કે ન તો તમંચાવાળો મળ્યો ! કતલ ખીંગત દિવસ પર મુલતવી રહી અને આ ખતાવે શહેરમાં ખળભળાટ મચાવી દીધા.

ઘરલામી લશ્કર નદીના પુર માફક આવી રહ્યું હતું. ન તો આરામની જરૂર છે કે ન તો મુકામની, ન તો સવારનો વિચાર છે કે સાંજનો, નસીરીના નાસતાંજ વિજેતાઓ બાબિલ તરફ આગળ વધ્યા. રસ્તામા ખરસના સરદાર ખસતામે ઘરલામ સ્વીકાર્યો, સાઅદે તેને રક્ષણ આપ્યું અને કહ્યું કે હવે તમે અમારા ભાઈ છો, નિશ્ચિંત બેસો અને એનથી રાજ કરો. ખસ્તામે મુસલમાનોના આ રૂડો સ્વભાવ અને બહુ વર્તન જોયું ત્યારે મેહમાન નવાઝી મા મળ્યા ન રાખી, સફરનો બદોખસ્ત કરી આપ્યો, નહેરોના પુલ બંધાવી દીધા અને મુસલમાનોની ફોજ જોતજોતામાં બાબિલસ્તાનમા જઈ પહોંચી. અહીં ઇરાનના મશહુર લડવૈયા મેહરાન વગેરે ભેગા થઈ ગયા હતા અને જો કે હિમ્મત ઘણી હતી પણ મન માનતું નહોતું. અત્યારે તેમને એકજ માર્ગ મુજબો અને બધા ફિલોકસની પાસે પહોંચ્યા અને કહ્યું, “અમને જો મુસલમાનોના હાથે હાર મળી તો આખા ઇરાનનું નાક કપાઈ જશે. આ આગની ઝાળોથી સીસ્તાન ખચી જાય એ સંભવિત નથી. તમે અમારી સાથે મળી જઈ ત્યાંથીજ દુશ્મનને રોકો તો સારું.” ફિલોકસના તો આ સાંભળતાજ હાનું ગગડી ગયા. તે જાણતો હતો કે બાબિલની તખાહી પછી તરત સીસ્તાનનો વારો આવશે. તેણે વછરોની સલાહ માગી. સૌએ એવી સલાહ આપી કે આપણે એવી હાલતમા નથી કે એકલા મુસલમાનો સાથે બાથ ભીડીએ. હા, જો માહંદરાન આપણી પડખે ઉભું રહે તો ફતેહ મળે, હવે ફિલોકસના હોશ ઉડી ગયા. અખીલાને તેણે કેદમા નાખી હતી, શહેર-યાર અને મેડીયા કનલ થઈ ગયા હતા. હિમ્મત નહોતી ચાલતી તોપણ આખરે પ્રધાનને લઈ જેલખાનામાં ગયો, પોતાનો તાજ મલેકાના કદમોમા નાખી મદદની માગણી કરી બોલ્યો, ‘હું કસુરવાર છું. મેં એવી ખત્તા કરી છે કે જેની મારી આખી શકાય નહિ. મેડીયા અને શહેર્યારની કતલના હાથ મારા દામનપર એવા છે કે ઘોયા ઘોચાય તેમ નથી. હું જે બાબતમાં અત્યારે સહાય માગું છું તેમાં મારો પોતાનો સ્વાર્થ નહિ પણ મુલક અને કોમનો સ્વાર્થ છે. મુસલમાનો આપણા દેશને તારાજ કરતા કરતા બાબિલ મુધી આવી પહોંચ્યા છે અને હવે એ બુદ્ધીઓનો મુકાબલો આપણે બધાં મળીને કરીએ. તેમને દેશ બહાર કાઢ્યા સિવાય કાંઈ ઇલાજ નથી.”

મલેકા ખામોશ હતી. તેની ક્રોધયુક્ત નજર ફિલોકસના ચહેર પર હતી. લડાઈ ખાતાનો પ્રધાન અને મહેન્દરાન અને તેના પગે પડ્યા અને ક્ષમાની માચના કરી.

સ્વદેશ પ્રેમ હો કે કોમી નેશ ! અખીલા સંસાર ત્યાગી જેવી બની ગઇ હતી છતાં કંઈક વિચાર આવતાં તેણે એ વિનંતિ કયુલ કરી. તે બહાર આવી, ન્હાઇ, કપડાં બદલી, ઘોડે સ્વાર થઇ અને એકલી માઝંદરાન તરફ રવાના થઈ.

“બપોરનો સખત તડકો અને હુ અગ્નિ વરસાવી રહેલ છે. ન માલુમ હું ક્યાં જઈ રહી છુ. હું ન તો કસ્તેઅખીલા માગું છું કે ન તો માઝંદરાનની હુકુમત. હું માત્ર એજ પુરૂષનો ચહેરો જોવા માગું છું કે જેણે મારો પ્રાણ બચાવ્યો, માંડે હૃદય જીત્યું અને પોતાની જાનના જોખમે મારી વહારે આવ્યો. તોફાની તરંગોએ નદીને મોતની વહેલી મુર્તિ બનાવી દીધી હતી, એવી એ ભયંકર રાતે ... ખુદા જાણે એ બચે કે મરે ... પણ ફિલોકસના જુદા હાથોથી અચાનક, જલ્લાદને દારૂ મારનાર ખીજો કોણ હોઈ શકે ! મુદત પછી મુરિકલથી આ છુટકારાનો દિવસ આવ્યો છે-નિરાતનો વખત મળ્યો છે. સ્વતંત્રતાની ઘડી પ્રાપ્ત થઇ છે. આગળ જતાં કોણ જાણે શું થશે ? અત્યારે દેખાય તો બે વાતો કરી લઉં, કંઈ સાબળું, સલાહ લઉં, મસ્તકે કંઈ દિદા થાઉં, કુરબાન જાઉં.....

‘કેવો અજબ સ્વભાવ, કેવો અસાધારણ ઇન્સાન, આજસુધીમાં એટલું પણ ન બતાવ્યું કે કોણ છે, ક્યાંથી આવ્યો, ક્યાં રહે છે, શું કરે છે ? કેવી લડાઇ, કેનો મુકાબલો, મારી કતોહ, દારૂ, હુકુમત, સદનત બધા તેની સાથે એડાએલા છે. દિલની કેરીયત કેવી થઇ રહી છે ! બધું ભુલી ગઇ. બાપની કનક, ભાઈનું ખુન, મુદકની બરબાદી, હુકુમતનો અત બધું ભુલાઇ જાય છે પણ તેનોજ ખ્યાલ ને તેનીજ મર્યાદા !”

મજેકા આવજા વિચારો કરતી જઈ રહી હતી કે પાછળથી એક માણસે આવી લગામ પકડી લીધી. હાથમા તલવાર, બગલમા ખંજર, પગમા મોજા અને ચહેરા પર નિકામ હતો. વળી કોઇ નવી આફત આવી સમજી મલેકોએ તલવાર મિયાન બહાર કાઢી વાર કર્યો. પણ ગુસ્સો ચડી આવ્યો હતો પણ જોઇને અભયથી થઇ કે તે માણસ હકયો નહિ. મનમા આવ્યું કે હાથ રોકું અને જોડું કે છે કોણ ? ફરી વિચાર બદલાયો, આગળ વંધી અને સાજ પહેલા ઝટ માઝંદરાન પહોંચી જઈ એ ખ્યાલથી ઘોડો દોડાવ્યો. વળી વિચાર આવ્યો કે એ બેઠી વ્યક્તિ કોણ હશે ? ચોર હતો ? ડાકુ હતો ? દિવાનો હતો ? તે પાછી ફરી. જખ્મી બેહોશ પડ્યો હતો. પડેદો ઢોળાવી જુએ છે તો એજ ફકિર ! હોશ ઉડી ગયા, આંખોમાં અંધારાં આવવા લાગ્યાં. એક ચીસ મારી તેણે પોતાનું મસ્તક તેના જોળામાં મેલી દીધું.

એજ નક્કવારથી પોતાનું કામ પુરું કરવાના વિચાર આવ્યો પણ સાથેજ વિચાર્યું કે આ ધગધગતા મેદાનમાં, આ બિચાબાન અરણ્યમાં જન્મી મેહલુબની શી દશા થશે ? તેણે ઉઠી ચારે તરફ જોયું. દુરે જતાં એક કુવેરા જોયો પણ ન તો ડોલ હતી કે ન તો રસ્સી. કોઇ માણસ પણ નજરે ન પડ્યું. ચાદર ઉતારી રસ્સી બનાવી અને પાંદડાની નહાની શી ડોલ બનાવી પાણી ભર્યું. છલકાતી ઢોળતી પાણી લઇ ચાલી. ત્યારે આકાશમાં અસ્ત થઇ ગયો હતો. કાંઈ જાણીતી જગ્યા નહોતી. ત્યાં પહોંચતાં સુધીમાં રાતનું અંધારું અંધ બન્યું હતું. સિંહથી ભુદી પડી ગયેલ સિંહણની પેઠે પ્રકાશની ચાંચે કોર ચક્કર લગાવતા પતંગીયા પેઠે આ પ્રેમધેલી મેહલુબા રાતભર જંગલમાં ફરતી રહી. જંગલના જનવરોના બીહામણા અવાજો કળે પડતા પણ તેની વ્યાકુળતા ઓછી ન થઇ. ભુખ, તરસ, ઉધ, એન અધુ વિસરી ગઇ હતી. જ્યાં જતા બલબલા નરવીરોનાં દિલ ધરકતા, ત્યાં સાંદર્યની આ દેવી, મોહમ્મતની મુર્તિની ધુનમાં મસ્ત બની પોતાના ધાયક્ષતે બોળતી કરી. રાત એવીજ રીતે પુરી થઇ. સવારે જુએ છે તો રસ્તો ભુલી ગઇ હતી અને ભટકતા ભટકતા કોઇ બીજી જગ્યાએ જઇ ચડી હતી આખો દિવસ તલાશ કરતી રહી પણ ફરી તે સુરત નજરે ન પડી !

(૧૯)

રાત્રિ વિતી ગઇ, સૂર્ય આ ઇસલામી શુરવીરોને જોતો પ્રકાર આવ્યો જેઓ મત્ર કચેમએ હક્કની હિમાયતમાં પોતાનાં ધરખાર અને બાલંબચાં નો સેક્ટો ગાઢિની સફર કરી બાબિલમાં ડેરા નાંખી પડ્યા છે. નાં દિલ ઇસલામના વરથી રેસન, તેમની આંખો તવહીદના સુરમાથી ભિત, અને તેમના બદન રિસાલતની તસદીકથી ચમકી રહ્યાં છે. તેમની ૧ બોળી, લેખાસ સમ્મો, અકીદા પાકા અને હિમ્મત ખુલ્લું છે. ફજરની ળથી ફારેગ થઇ તેઓ જ્યારે ખીજા કામે લાગ્યા ત્યારે સાંજે કથું:—

“ખુદાના હુકમ પર જન નિસાર કરનાર મુસલમાનો! જુઓ, આજે ક્યાં છો? હાદીએ ખરહક્કની ખવાબગાહ તમારાથી હજારો કોસ દૂર પણ જે પુખ્તો આવના પાકે મુખે ઝર્પાં, તેની મહેક હજી તમારા મગ-
i મોજૂદ છે. વતનની સરઝમીન તમોએ છોડી, સગાં સંબંધીઓ તમા-
i વિખુટાં પડ્યા પણ જેને માટે તમે આ તકલીફો ઉઠાવી તે એટલી ત ધરાવે છે કે વિખુટાં પડેલાંઓથી પુનઃ મેલા ૧ કરાવી દે, એ નિર્દોષ ૧ હા દેખાડી દે અને વતનની ગલીઓમાં પહોંચાડી દે. એજ વતન હશે, ૧ ધરખાર હશે, એજ દિવસ ને રાત હશે, પણ તમે આવા ને આવા નહિ તમે એવા હશે કે તમારા નામ પર ઇસલામ હમેશા અભિમાન લાવશે, ૧ જીવન એ હશે કે જોણે ધરાનના અગ્નિપુજકોને ખુદાની એકતાનો શ સુણાવી દીધો. તમારામાંથી મરી ગયેલાઓની રૂહો અને જીવતાઓની ઓ પયગમ્બર સ. ની ગોદમાં હશે. એ ખુશાલીની કિંમત, એ નંદનો બદલો, એ ખુશીનો મુકાબલો આ દુનિયાની ટાઈ વસ્તુ કરી શકે . ગરદન ઉઠાઓ અને નજર કરો. બાબિલિસ્તાનની એ પાર જ્યારે રાં વિજયી પગલા નાસ્તિકતા અને આતશપરસ્તીને કચરતાં ફૂંચી મે પહોંચશે, ત્યારે તમે એક સ્થળ એવું જોશો કે જ્યાં ખુદાના એક (એ-એક સાચા પયગમ્બરે હરેક પ્રકારની ઇજ્જતો સહન કરી, પણ પ્રત્યેની મોહબ્બતમાં અને પોતાની દ્રદતામાં ખામી આવવા ન ૧. તે એજ જગ્યા છે કે જ્યાં ઇબ્રાહીમ ખલીલુલ્લાહ અ. ને જુદ્દમી દેના હુકમથી કેદ કરવામાં આવ્યા. એ સમય યાદ કરવાનો છે કે જે એકોએક આદમી સદાકતની વિરૂદ્ધ છે પણ ખલીલે સાદિકની દ્રદતામાં નથી આવતો. આ વખતે ત્રણ સેનાઓ તમારો મુકાબલો કરવા ર છે. પણ આપણને વિશ્વાસ છે કે શુઓ કીડીઓ માફક કેમ ઉભરાઈ ૧૩ પણ આપણેજ જય થશે, કેમકે આપણે હક પર છીએ અને હક ૧ણી બાબુએ.

(૨૦)

એ ચહેરો એવો છે કે તેને હું મારા કલેજમાં રાખું, એ કદમ એવાં છે કે જાણે આખે લગાવું, તૂરથી ઝળકતા તેના નાક કાન, ચેહેરો મોહરો મુનિયામાં માનવ દેહમાં આવેલ એ પરી જેના પર મારા જેવા લાખો અને મારાથી બેહતર હળરો ફર્યાન થયા, તે મારાથી છેટે, કલ્પનાથી દુર અને વિચારથી ખુલ્લું છે. તેના મુલકનો હરેક માણસ મારાથી રૂપમાં દેખાવડો છે, તેના રાજ્યનો દરેક માણસ મારાથી હિમ્મતમાં ચડીયાતો છે. કયા તે કે જેના ઇશારામાં રાજસત્તાને કબજામાં ખમ્મના ! અને કયા હું કે પાસે કુટી બદામ પણ નથી. સરખામણી કયા રહી ? એ રાણી હું રૈયન. એ રાહત હું આક્રમ, એ હીરો હું પતથર.....જીવ બચાવ્યો, તકલીફ ઉઠાવી, નેખમમાં પડ્યો, દુશ્મનથી લડ્યો પણ તેમાં એહસાન શું કર્યો ? ઇનસાન દરજ્જે શરાફત જેતાં મારી ફરજ હતી. મોહબતનો દાવો હતો તો કંઈ કરવું હતું. કરી બતાવવું હતું, કિયામાંથી ગમે તે હલિજને બચાવી લેવી હતી. અફસોસ, આવી મોહબબત. આવો ઇશક.....

પણ દિલનો હલિજ શું ? ખુદાની ઇઆદત હુડી, કોમની જિદમત ગઢ, દિવસ કે રાત—બસ એજ એક ખ્યાલ ને એજ એક વાત. ધારનો હતો કે જ્યારે આખોથી થાયલ અને વાતોથી કતલ કરી ચુકી છે, ત્યારે એજ હાથે જીંદગી પણ પુરી થઈ જશે, બંધા રંગો ઝગડો પતી જશે, પણ તકલીફની ખુબી કે વાર બરાબર ન લાગ્યો. હવે જીવન આધાર આ એક વસ્ત્રજ છે, જેની સાથે તેના અંગનો સ્પર્શ થયો. એ મારા જખમનો મલમ, મારા રોગનો હલિજ અને મારા દુખનું નિવારણ છે.

કપડું મોહ ઉપર હતું. દિલ તડપી ઉઠ્યું અને તખીઅન એએન થઈ ગઈ. ઉઠ્યો, સડકપર આવ્યો, અહીં તહી ટહેલ્યો. અરસલાની કિલાની ટુટેલ દિવાલો ફારિસના શાહોની પુરાતન જાહેજલાલીનો ચિનાર આપી રહી હતી અને કાળને વશ થએલાઓને માંડે બપોરના સન્નાટામાં વિલાપ કરી રહી હતી દુર સુધી થાનિ અને બધું સુનસાન હતું. સામે નજર નાખી જુએ છે તો કોઈ ધીમે ધીમે આવી રહ્યું છે. તાજુખીથી આગળ ગયો, ચાર આખો એક થઈ, મહેલોમાં રહેનાર મહેકા અખીલા આ ગિયાયા જંગલમાં એકલી.....

બેઘડી બને કબા રહ્યા. થોડી વારે જખમી આગળ વધ્યો, હાથ ચુમ્યો અને પગે હાથ લગાવી બોલ્યો. ‘ મહારાણી ! આ સખગતો તારા આ કુલોને કયાક કરમાવી ન દે. ’

ખુદા જાણે સૌંદર્યનો ગુણ હતો કે રાજસત્તાનો, પ્રેમીની શાન હતી કે સ્ત્રીત્વની ! મલેકા કે જે જખ્મી કરતાં વધુ ખેડાર અને અશ્રુ વહેવડાવતી હતી, તે ખામોશ ઉભી રહી. હોઠ પર નિશ્વાસ નહોતો, જીભ પર ફરિયાદ નહોતી કે ન તો સવાલનો જવાબ હતો. તેની નિગાહ નીચી અને હોઠ બંધ હતા એક ચુપચાપ ચિત્રસભ ઉભી હતી. આખરે જખ્મીએ કહ્યું “આ ગજબનાક તાપમા જ્યારે આસમાન અંગારા વરસાવી રહ્યું છે અને ધરતી તપી ઉઠી છે ત્યારે ફરવાની શું જરૂર પડી ? ખુદાએ બનાવેલ આ દેહપર આવો જીલમ કરવો એ શું ઈનસાફ છે ?”

દિલ કાણુમા રાખવા હજી પણ ધાણું કયું, ખામોશ રહેવા ધણો કસદ કયો પણ હવે કામચાળ ન થઈ અને બોલી. “તમારા ઘાને કેમ છે ?”

જખ્મી—“એ જખ્મ નથી, મલમ છે. ઘા નથી ફૂપા છે. અકા ! આ ખારા હાથો જીંદગી પુરી કરી દેત તો કેવું સારું હા, જે જખ્મમ કલેજમાં લાગ્યો છે તેની હાલત પળે પળે બગડતી જાય છે.”

મલેકા—“નહિ. હું એ ઘાનું નથી પુછતી. તો, શું તમારી એવી ઇચ્છા હતી કે વાર બરાબર લાગે અને હું ઉપકારકનો વધ પણ કરી લઉં ! તમારા એહસાનનો બદલો જાણી નથી શકતી એ વિચાર ક્યા ઓછી પીડા કરે છે ?

જખ્મી—“તાપ સખત ને હવા ગરમ છે, લુસળગતી છે અને સૂર્ય તેજ છે. મલેકા ! દયા ખાઓ. હું જખ્મી આ હાથેનો નહિ—આંખોનો ધાયલ છું, ખંજરનો નહિ—આ નયનોનો. અહીં ઉભું રહેવું આ ઘા પર મીઠું નાખવા જેવું છે. અત્યારે ખુદા આપણી તરફેણમાં છે. આવો, આ સામેના ઝાડ નીચે થોડી વાર બેસીએ. આ કુર કિશ્મો મારા દેખતાં આ ખારા મુખમાં...

મલેકા—“તમે જાણતા તો હશે કે આવાજ પ્રકારની ગુફતગુ પર મેં ફિલોકંસના દરખાસ્તમાં ભારે ભોગ આપ્યા છે પણ તમે મારાપર ઉપકાર ક્યાં છે કે જેનો બદલો વાળવા હું અશક્ત છું. રાજપાટ કે કોઈ પણ વસ્તુથી એ કરજભાથી મુક્ત થઈ શકતી હોઈ તો તેમ કરવા તૈયાર છું...

જખ્મી—“હું જાણુ છું, પણ એ ઝાલિમ હતો હું મજલૂમ છું, તે રાજ હતો હું રૈયત છું, તેના હાથમાં તલવાર હતી હું તો જખ્મમ યાચું છું. તે સીસ્તાનનો માલિક અને મુદકનો અમીર હતો, હું તો ગરીબ ઇનસાન અને કોમનો ફકીર છું. હું ગુસ્તાબ નથી ખેડાર છું. મારી વિનનિ માનો. ખુદાને વાસ્તે રહુમ કરો. તાપ સખત છે.”

ગંભીર રહેવા ઘણું ક્યું પણ જે આગ દિલમાં સળગી રહી હતી તે બડકી ઉઠી, અને તેની ગરમી આંખમાં દેખાઈ. વિયેગની જે પીડાએ કાળજી કોરી ખાધું હતું તે હસરત બંતી હોઠ પર દોડી અને મોંઢ મલકી ગયું. એક ઠંડો શ્વાસ લીધો અને ઝાડ તરફ ચાલી. જખ્મી પાછળ હતો. બંને ઝાડ નીચે પહોંચ્યાં.

જખ્મી—“અહા, મલેકો! સેજ પર ચૂતાર ચંદ્રમુખી મારી સામે આ જંગલમાં! ઓ મલેક! આ હું શું જોઈ રહ્યો છું? અખીલા! તું મને શું બતાવી રહી છે? ખુદાની ખાતર આ સામેના કિલ્લામાં થોડીવાર વિશ્રામ લઈ લો, ત્યાં તડકો નહિ લાગે.”

મલેકા—“પહેલાં તમારી વાત તો કરો. નામ, કામ, મુકામ?”

જખ્મી—“કહુ છું, પણ તમે જરા આ ડાળીની આડમાં આવી જાઓ. અહીં તડકો નથી.”

મલેકા—“જે દિલ મરી ગયું છે, જે આશાઓ પાયમાલ થઈ ગઈ છે, તેનું સજીવન થવું મુશ્કેલ છે. હવે આ દેહમાં કંઈ નથી. દિલ પણ માત્ર નામનુંજ છે, તડપી તડપીને મરી ગયું છે. ઠંડી અનિલ લહરી અને લૂની લપટ હવે સમાન છે. સેજેના દિન અને મહેલોની રાતો હવે ગઈ. હવે તો બખ્તના કાટા મખમલનો ફર્શ છે અને સીસ્તાનનો કિસ્લો અખીલાનો મહેલ. આવો વખત ફરીવાર નહિ મળે. તમારું કેકાણું તો બતાવો.”

જખ્મીની આંખમાંથી આચ્ચુ નિકળી પડ્યાં. મલેકાએ પોતાના હાથે એ અચ્ચુ લુછા અને કહ્યું, “એક ફકેલામાંથી જખ્મ થયો અને તે પણ ઉઠો ઉતરતો જાય છે. તે ઉપર નિમક ન છાટો. ચાલો માઝંદરાન જઈએ.”

જખ્મી—“ઘણીજ ખુશીથી; પણ અંતર મોટું અને રસ્તો ખતરનાક છે. રાત પડી જશે તો કાટા લાગશે. પગ થાકી જશે. ચાલો.”

બંને ઝાડ નીચેથી સડક પર આવ્યા. હવે સાજ પડવા આવી હતી, અને ઠંડી હવાની લહરીઓ થાકેલ મગજને શાંતિ આપી રહી હતી. થોડે દૂર ચાલ્યાં ત્યાં રાત થઈ ગઈ, ત્યારે શાહજાદી ‘નહિ નહિ’ કરતી રહી પણ જખ્મીએ તેને ગોદમાં ઉઠાવી માઝંદરાનનો માર્ગ લીધો. સવાર થતામાં તો બંને કસ્ટ્રેઅખીલા (અખીલાના મહેલ) નજીક આવી પહોંચ્યા. હવે જખ્મી શાહજાદીને પીઠ પરથી ઉતારી, તેને મહેલમાં છોડી અદ્રખ્ય થઈ ગયો.

શીલોકસ શરાયના નશામાં ચક્ર્યુર બની દરબારમાં બેઠો છે, અને તરફ મોટા મોટા ઉમરાવો અને વજીરો હાજર છે, પણ બધાનાં મોઢાં લાંપશી ખાધ રહ્યાં છે. લડાઈ ખાતાના વજીર તરફ નિગાહ નાંખી શિલો-કસ ખડખડ હસી પડ્યો અને બોલ્યો, “ગભરાઓ છો શું ?! જ્યાં મુઘી શિલોકસ જીવે છે ત્યાંમુઘી કોની મગલ છે કે સીસ્તાન પર નજર પણ નાંખે ! મુસલમાન હોય કે યઝ્દયુદ્ધ, બનેને ધૂળ ચાટતા કરી દઇશ. યઝ્દયુદ્ધ વળી કંઈ વાડીનો મૂળો કે મારી હયાતીમાં મલેકા અખીલાનો મલેક થાય ! તે મારી છે અને મારીજ રહેશે. શાહખાદીને બદલે યઝ્દયુદ્ધને મોત સાચું ભેટો કરાવી દઇશ. પણ મારી હાલત ખરાબ થતી જાય છે. આજ ત્રણ દિવસ થયાં મેં એનું મોંહ નથી જોયું. તે અહીં છે, છતાં તેના દીદાર માટે મરી રહ્યો છું.”

વજીરજંગ--“મહારાજ, અત્યારે તો રૈયતની બરબાદી થઈ રહી છે, આપણી સ્વતંત્રતા ભયમાં છે. મુસલમાનોના મુકાબલો તો કંઈએ મુશ્કેલ નથી, પણ આફત એ આવી છે કે યઝ્દયુદ્ધ શાહખાદી લેવા ચંદાઈ કરી રહ્યો છે. સંભળાય છે કે યઝ્દયુદ્ધ પોતે અધુરું લશ્કર લઈ માઝદરાનુંપર સવારી કરી છે અને અર્ધ ફોજ તેના પ્રખ્યાત સેનાધિપતિ હમદાનની સરદારી હેઠળ સીસ્તાન આવી છે.”

શીલોકસ--“નકામી વધારીને વાત ન કરો. હું એ બધાને ધૂળ ભેગા કરીશ. મારી હાલત તો તમે જૂઓ છો કે કેવી છે ? એ ચંદ્રસૂમ ચહેરા સિવાય મને ખીજા કશાનું ભાન નથી. તમે અનુભવી છો, તમને શું લાગે છે ? અખીલા મને ચાહે છે કે નહિ ? મારા માટે તેને લાગણી ન હોત તો મારી મદદે આવત ખરી ? પણ કાણ જાણે શું છે કે તે એવી હંઠ લઈ બેઠી છે કે હું તેને મોંહ ન દેખાડું.”

એક પ્રધાન--“સરકાર ! એ તો ખૂબશરતીની ખાસિયત છે. એક તો સ્વરૂપવાન ને પાછી રાજની વાલી. આપ જાણો છો તેમ આ તો રાજહંદ ને ત્રિયાહંદ બેળાં થયાં છે. જીદ કરી, ન તમી તો નજ નમી ! બાકી કંઈ આપને માટે લાગણી ન હોય છતાં ફોજ લઈ મદદે આવે ખરી કે ?”

શીલોકસ--“તેમ વાત છે ?! હીક, હીક, તમારું કહેવું વાળખી છે. કેમ સાહેબો તમે શું ધારો છો ?”

દરબારીઓ--(એકી અવાજે) હા, ખરાબ છે ! ખુદશી વાત છે.”

આ ચર્ચા ચાલતી હતી તેટલામા જાણવામા આવ્યું કે યજ્ઞદ્યુત્તેનો સરદાર હમદાન પચાસ હજારનું લશ્કર લઈ આવી પહોંચ્યો છે, અને માઝંદરાનની ફોજ વણીજ હિમ્મતથી મુકાબલો કરી રહી છે. હમદાનની શસ્ત્રવીરતા ધરાવે આખામા પ્રખ્યાતરૂપ હતી. ન્યા પડતો ત્યા વીજળીની માફક બધું સાફ કરી નાખતો, પણ મલેકા કાળા લિખાસમા કાળા ઘોડાપર સ્વાર થઈ એવી નિર્ભયતાથી શત્રુનો હુમલો રોકી રહી હતી કે એક પગ આગળ પડી શકતો નહોતો. શીલોકસ પોતાની ફોજ લઈ મોકાપર પહોંચ્યો, અને એવું દારૂણ યુદ્ધ મચ્યું કે મેદાન લાશોથી પથરાઈ ગયું. હમદાન જેવો બહાદુર તેવોજ કપડી હતો. તેણે જાણી લીધું કે શીલોકસ જો માથો જાય તો લડાઈનો ફેંસલો આવી જાય, તેથી તેણે શીલોકસ હતો તે તરફ બધા સેપાહોને ભેગા કરી દીધા અને એવો જોરથી હુમલો કર્યો કે હાલે હાલે ભોગ આપવો પડ્યો અને શીલોકસનું માથું ભાલાપર ન ચડાવ્યું ત્યાં સુધી પાછો ન હત્યો. તે મરનાજ સીસ્તાનીને માઝંદરાની ખતે ફોજ નાહી. મલેકા એક તરફ ચાલી, પણ હમદાને એક ટુકડી લઈ પુઠ પકડી તેને કેદ પકડી એક તંબુમાં રાખી પહેરો બેસાડી દીધા.

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હોવાથી સવારે કૃત્ય કરવાનો વિચાર હતો, ફોજને પણ દિવસ આખાનો થાક હતો, અખીલાના જે સૌ દર્દે યજ્ઞદ્યુત્તે દીવાનો બનાવ્યો હતો, તેણે હમદાનને પણ થાયલ કર્યો. નિમકહરામીના પડદા મોહના રંગમા રંગાઈ તેની આખોપર પડી ગયા. ફતેહની ખુશાલીમાં જશનની તૈયારીઓ થવા લાગી અને રંગરાગ શરૂ થયા. અર્ધી રાત આખ ચિત્તી ગઈ અને થેન ચડ્યું ત્યારે હમદાને હુકમ કર્યો કે ‘ મલેકાને હાજર કરો ! ’

આજ્ઞાનું પાલન થયું. ખેમો ખુશ્ખોથી મહેકી રહ્યો હતો. મલેકા દાખલ થઈ. સ્થામ વસ્ત્રા મજબ કરી રહ્યા હતા. દેખતાજ તે લડુ બની ગયો, આવકાર આપવા ઉભો થયો અને પોતાની જગ્યાએ બેસવા દર્શાવે કર્યો. જ્યારે મલેકા ખામોશ રહી ત્યારે હાથ લંબાવી તેનો હાથ પકડ્યો. મલેકાએ ગુસ્સામાં હાથ છોડાવી લીધો અને બોલી “ તારે જે કહેવાનું હોય તે કહે, જે આજ્ઞા આપવાની હોય તે આપ, પણ તારો અધિકાર ન બૂલ ! ”

હમદાન—“ તું જાણે છે, હું અત્યારે કોણ છું ? શીલોકસને તો એની એચ્છાઓનો સ્વાદ ચખાડી દીધો છે. તારો ચહેરો માફ દિલ જીતી ન લેત તો તને પણ તેની સાથે પહોંચાડી દીધી હોત. હવે તું આ તંબુમાં આરામ કર, અને વિશ્વામ રાખ કે ધરાવ આખાપર તારો સિંઘ ચાલશે. યજ્ઞદ્યુત્તે માટે આ બજાર તૈયાર છે, ને તારા માટે અમી સસ્તનન. ”

મલેકા-“આ ઠાહેલાંનો હેતુ ? તું ને તારો બાદશાહ બંને ગરદન મારવાને લાચક છે. યાદ રાખ, અખીલા તમે બંનેને ઝલીલ ફતેરા સમજે છે !”

આ સાંભળી હમદાન આગળ વધ્યો, બળાતકારે મલેકાનો હાથ પકડી ખેંચ્યો અને તેના ગળામા પોતાના હાથ નાખવા જતો હતો તેટલામાં ચોપદારે એક કાસદના આગમનની ખબર આપી.

બખડનો ધુરકતો, ધુઆંકુઆં થતો તે બહાર આવ્યો. “શું કહેવાનું છે ?”

નશો ખૂબ ચડ્યો હતો ને વળી ફતેહનો અહંકાર. કાસદે આંખ પણ ઉઘી ન કરી. તેણે ચડાવી ખામોશ ઉભો રહ્યો. આ જોઈ હમદાને તલવાર કાઢી અને કહ્યું “મગર જેઅદબ ! હું મહેરબાનીની ખાતર તારૂં કહેવું સાંભળવા બહાર આવ્યો, પણ તારે તો સલામ પણ ન કરવી કેમ ? કાસદને કતલ કરી શકાતો હોત તો તારૂં ધુમંડી માથું મારા પગમા પડ્યું રંગોળાનું હોત. જરૂરી બોલ ! શું કહેવાનું છે ?”

કાસદની તલવાર પણ મિયાન બહાર આવી હતી. તે આગળ વધ્યો અને આગળ આવી કહેવા લાગ્યો, “જેવકા, લુણહરામ ધનસાન ! હું એક એવી ક્ષમતા કાસદ છું કે જેણે તારા જેવા ફેટલાય મદાધાનાં માથાં આપના પલકારામા છુંદી નાખ્યા. અમે મોટા મોટા તાજદારો અને મહાલ બાદશાહોના મુગર, માત્ર કલમએ હકની હિફાજત અને હિમાયતમાં આ પગને ઠેગે ઉડાડ્યા. આજની જે ફતેહની ખુશીમાં તું ગાડો થઈ ગયો છે, તેવી ફતેહો તો ખુદાના ફઝલથી અમને રોજ મળે છે, સત્યના સંદેશરૂપ દાવતે ઇસ્લામ આપતો અમારો ઝુડો કાદેસિયાથી બાબિલ સુધી ઉડી રહ્યો છે, અને જે ભૂમિપર તારા જેવા પામર જીવોએ વાસનાઓ તૃપ્ત કરવાની ક્ષણિક ફિડા કરી છે, ત્યાં આજે માલેકે હકીકીની મહાનતાના નાદ હવામાં ગુંજી રહ્યા છે. હું તને અમીરૂલ મોઅમેનીન તરફથી ઇસ્લામનું આમંત્રણ કરવા આવ્યો છું. મદીરાપાન અને કુકમો છોડી, ખુદાએ વહદુલાશરીફની આગળ શિર નમાવ કે જેનું રાજ અટકા અને જેની સત્તા અવિનાશી છે. ઇસ્લામ કબૂલ કર તો અમારો ભાઈ છે, જઝિયે દફશ તો તું અમારો રક્ષણમાં રહીશ, નહિ તરે અમારે જળરદસ્ત લશકર જેમાં એક અદના સિપાહી અને સિપેહલાસાર એક સમાન છે, તે સવારની નમાઝ સીસ્તાનમાં પડશે.”

હમદાન-“તમે લોકો લુટારો છો. ચોતરફ લુટમાર કરી બળવાન બનતાં બાદશાહોના મુકાબલે નિકળ્યા છો, અને દગા ફેરકાથી કોઈ કોઈ

સ્થળે ફાવી ગયા છે. શિયાળો શિકાર કરતાં કરતાં હવે એવા ફાટી ગયા છે કે શેરના શિકારે નિકળ્યા છે. અમે છઠ્ઠીનું દૂધ યાદ દેવડાવી દબદબ જ્યાંથી આવ્યા, ત્યાં પાછા આવ્યા જાઓ તો સાંઝે. જન બચી જ એટલેથી સંતોષ માની પાછો પગલે પલાયન થઈ જાઓ. તમે નહિ જાણ હો કે જેમની એમાં ધરાની લોહી દોડી રહ્યું છે, તે દુશ્મનની નાસ ભાગાર નથી માનતા બલ્કે જ્યાં સુધી તેમના હાડકાં નથી આવતા ત્યાં જ તેમને એન નથી પડતું. તમે ઘરે પહોંચ્યા તો સમજાવો કે મરીને સજી થયા... પણ તાળુપીની વાત છે કે તું મુસલમાનેનો કાસદ કેવી રીતે થઈ તારું બોલવું ચાલવું અને તારી વાતચીત ધરાનીઓના જેવી છે ! તું આ સુદ ઓની ઓલાદ નથી લાગતો...”

કાસદ—“ તારી અટકળ સાચી છે, તારું અનુમાન બરાબર હું ધરાન ભમિનો પુત્ર એક બરતી નસલનો શખ્સ છું. ઉમરબર બદીઓ ડુબ્યો રહ્યો, પણ જ્યારે ખુદાને માફ સુમાર્ગે આવવું મંજૂર ત્યારે મેં કલેમએ તવહીદ સીને લગાવ્યો. હકના અવાજને લખ્ખેક ! શરૂએ અરબીની સચ્ચાઈ પર ઇમાન લાવ્યો. મક્કા મોઅઝ્ઝમા જ મદીના મુનવ્વરા જેવા પવિત્ર સ્થળોની જિયારત કરવા બાંચવાને જાણ્યો, પણ આરજુ છે કે જીવ નિકળે તો એ સરજમીન પર. ઓ હનભાગ તું હજી એજ જૂતા સ્વપ્નાં જોઈ રહ્યો છે. તેં અમારી હિમ્મત જોઈ, અમારો ભાઇચારો નથી જાણ્યો. અમારે ત્યાં અમીરને ફકીર છે. એજ સમાનતાએ અમને આ ઇજ્જત આપી છે કે આજે દુનિયા મોઢામાં મોટી પ્રજાઓ અમારી આગળ માથું ઝુકાવી ઉભી છે. અફરે થાય છે તારા પર કે એક નિરાધાર સ્ત્રીની સામે ખંજર કાઢી ઉભો અને મોતને યાદ નથી કરતો ! ”

હમદાન પર અત્યારે શરાબ, ફતેહ અને ઇશક એ ત્રણેની અક્સર હાથિયની ખુશી હતી અને ઇશકનું ભૂત વળગ્યું હતું. કાસદનું છેલ્લું વ સાંખી ન શક્યો અને તલવારનો વાર કરતાં બોલ્યો, “ કાસદને માથે ગાય ન હોય પણ આવા ઉધ્ધતને તો જીવતો રહેવા ન દેવો જોઈએ કાસદ બેખબર હતો, પણ ચેતી ગયો અને વાર દાલ પર શેક્યો. હમા ગુસ્સાથી લાલચોળ થઈ ગયો અને દાલ છીનવી લેવા માગતો હતો કાસદે ધણીજ જેરથી તેના મોં પર દાલ મારી અને તલવાર ઝુંટવી લી હમદાન ખંજર કાઢવા જતો હતો કે કાસદે કેડમાં હાથ નાખી તેને

હોયો અને કેટલીક વારે હમદાન નીચે પટકારી પડ્યો. નીચે પડત જ
કાસદે ખંબર બોલી. દીધું અખીલા કંઈ કહેવા માગતી હતી કે કાસદ
થોડો છોડી પોતાના લશ્કર તરફ જવાના થઇ ગયો. અખીલા પણ સારો
મોકો મેળો સમજી થોડેસવાર થઇ માઝદારન ચાલી.

(૨૨)

ચાંદની રાત છે, ઝાડના પાન અને જંગલની લીલોતરી કુદરતની કિરતન લાઇટથી ઝગમગી ઉઠેલ છે. ઠંડી હવાએ રસીલી આખોના ધેનમાં વધારો કર્યો. આ ઇન્દ્રિય ધડીઓ અને આ ખુશીનો અવકાશ અખીલાને પહેલાં કદી નહિ મળ્યો હોય. બે ઘોડા પર બંને આશક માઅશક-જખમી અને મલેકા-સવાર થઈ માર્ગદર્શન તરફ જઈ રહ્યાં છે. બંનેની નજર એક બીજા પર જાય છે. ચાલતા ચાલતા મલેકાએ મોહ મલકાવી કહ્યું, “ એક વાત તો કહો. કેટલીય વાર તમને જોયાનો મને શક થયો. જો તમારે નામ ઠામ નથીજ બતાવવું તો એટલું નહિ જણાવો કે માર્ગદર્શનની લકાઈમાં નિકાશપોશ સવાર કોણ હતો ? નહીં તંદે સ્થીર તસ્વીર કોની હતી ? અને મારી આંખો ભલતી ન હોય તો આજના કાસદ કોણ હતો ? ”

જખમી—“ જો તમને બધે હું હતો એ વિચારથી આનંદ થતો હોય તો મેશક ત્યાં બધે હુંજ હતો, પણ જો એ ખ્યાલથી નારાજ થવા જેવું હોય તો ખરેખર હું નહોતો ! ”

મલેકા—“ સાડે, પણ તમારો ધર્મ કેરો ? ”

જખમી—“ જે તમારો તે મારો, જે મારો તે તમારો ! ”

મલેકા—“ કાસદના વેશમાં તમેજ હતા તો તમે મુસલમાન છો ! ”

જખમી—“ એમ તો એમ. તો હું મુસલમાન છું. ”

મલેકા—“ હું તો નથી. ”

જખમી—“ તો હું પણ નથી. ”

મલેકા—“ આમ શું બોલો છો ! સાફ વાત કેમ નથી કરતા ? પણ મુસલમાનોનો ધર્મ કેવો છે ? શું તેઓ બધા મજબોના દુશ્મન છે કે મૌને બરબાદ કરી રહ્યા છે ? ”

જખમી—“ હા બુઝોને ! હુય એમજ કહું છું. ચાલો, હવે કંઈ બીજી વાત કરો. ”

મલેકા—“ મારી પામે કરુણાજનક આત્મકથા સિવાય શું છે ? આ મોહખતે શું શું નથી કરી દેખાડ્યું ! જંગલોમા ભટકી, કેદખાનામાં પડી. બાપની કતલ જોઈ, બાઈની લાશ જોઈ. છતાં હજી કોણ જાણે શુંયે અજન્મ આવશે ! ”

જખમી—“ મલેકા અખીલા ! જો હું માફ દરતન સંભળાવું તો આ પ્યારી પ્યારી આંખોમાથી મોતી પડવા લાગે ! શાહ અને શહેરીયારની

કતલના સમાચાર જ્યારે મેં સાંભળ્યા ત્યારે દુનિયા મને અધકારમય બાસવા લાગી, મને સદમો લાગ્યો; પણ લાચાર, દુઃખ થયું પણ નિરપાય. જૂઓ, ચંદ્રમા કેવો તમારું સૌંદર્ય નિહાળી રહ્યો છે ! જરા આ ફૂલને તો જુઓ કે તે એકલું આ શાખની ગોદમાં કેવું હિડાળા બાઈ રહ્યું છે ! જો મારી કાંઈ સેવા સ્વીકારનાં હો તો એટલી રમ આપશો કે એ લાલ પુષ્પ લઈ આ કાળા કેશમાં મારે હાથે લગાવું ? ”

જખમી આમ કહી ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. ફૂલ તોડ્યું, મૃદુ હાસ્ય કરતી અર્ધ મીઝી આંખે મલેકાએ માથું નમાવ્યું અને જખમી વાળમાં ફૂલ બરાવતા જોઈયા “ આહ ! મલેકા, ફૂલ શરમાય છે. ”

મલેકા— ત્યારે હવે તો તમારે માઝંદરાનમાં રહેવું પડશે. ”

જખમી—“ ઘણીજ ખુશીયા. ”

રાતનો પાછલો પહોર હતો એવે વખતે બંને માઝંદરાનમાં દાખલ થયાં. હયાંવારખંધ લશ્કરી સેપાહો સડકો પર ઉભા હતા. ઘોડાનો અવાજ સાંભળી પુછ્યું, “ કેણુ છે ? ”

જખમી—“ માઝંદરાનનાં મહારાણી અખીલા ! ”

સેપાહોની ટુકડીએ ચારે તરફથી બંનેને ઘેરી લીધાં અને શાહી તંબુમાં જઈ ખખર આપી કે મલેકા અખીલા તેના પ્રેમી સાથે પકડાઇ છે. યઝદગુર્દ સવારથી માઝંદરાનને ઘેરો ઘાલી બેઠો હતો. તે આ સાંભળતાંજ ખુશી ખુશી થઇ ગયો. સેપાહોને એજ વખતે ઇનામ ઇકરામથી માલામાલ કર્યા, અને હુકમ દીધો કે:-મલેકાને ખવાબગાહ—શયનગૃહમાં મોકલી, તેના મેદખ્શનું માથું કાપી મારી હજુરમાં પેશ કરો !

ખંડ બીજો.

કેમ, કેમ, નાશવંત દુનિયા ! આંખના એક પલકારામાં આ શ્રી ઉચ્છવાયેલા કરી નાખી ! સિતમગાર બાવ્યચક્ર ! તારા એક ચક્કરમાં ભલભલાને કયાના ક્યાં પહોચાડી દીધા ! તારી આંખે જેયું અને અમને દેખાડી દીધું કે મનુષ્ય જીવન અને તેની હરેક ઘડી આકૃતથી ભરપૂર અને દુઃખોથી લપરેજ છે. સિંહાસન પર બિરાજનાર મેડીયા માટીમા મળ્યો, આંખની કીકીમાં રહેનાર શહેરવાર ખૂનમા તડખ્યો, ધરિાનને પ્રકાશિત કરનાર ચાંદ સીસ્તાનમાં ફેદ થયો. પણ એ કાની જગન ! એ જુદી કાળચક્ર ! તમારા પર તેની કંઈ અસર ન થઈ.

બોલ, બોલ ' દુનિયા તું કેવી છો ! કહે, તારો આશય શું છે ?

ફિલોસોફનાં હાડકાં મિટ્ટીમા મળે અને તે પણ પાયમાલ થાય, મલેકા અખીલા ફેદ થાય અને નામુરાદ રહે, પણ એ કાળબક્ષક દુનિયા ! તારા સોહાગમાં કંઈ ફરકજ નથી આવતો ! તારો ધરક જેવોતે તેવોજ ! અજળ ! અહાહા ! જેવા જેવાડવા જેવી સુંદરીઓ નિરાશ દિલે ઉડી અને વંદનિય વ્યક્તિઓ આશાભંગ રહી, પણ એ દયાહીણ ! તમારી મોહખનનાં કમા ન આવી !

હર લાગે છે, એ નાપાયદાર દુનિયા ! તારી આદતથી. જોઈ જાઉં છું, એ નિર્દય કાળચક્ર ! તારી ખસલતથી. તમારો જીલમ સખત, તમારી ચાલ કયામત, તમારા પાંસા ફેરવવામાં આકૃત અને તમારી ક્રાંતિમાં મુસીબત છે. તમારી આખો આસુઓથી અને તમારા દિલ રહમથી, તદન મેહરૂમ, અને બિલકુલ અખાણ છે.

હા, હા, દુનિયાએ નાપાયદાર ! સામે આવ, વાત કર, જવાબ દે, બતાવ તારા અસ્તિત્વનો અંગત અને તારી ઉત્પત્તિનો ભેદ !

તારો મનહુસ ચહેરો જે પર જંગલીઓ વસતા હતા, તારી જુડી સુરત જે જુદીઓનું રહેણું બની ગયું હતું, તારી લાચનતને કાબેલ હસતી અને તારી મલામતને લાયક વસ્તી, જે હૃદયોને પ્રતાપે ગુલઝારખની ગઈ, તે સૌને પણ તે માટીમાં મિળવ્યા અને ઉફકારો ન કર્યા, ભીખ મંગાવી છતાં તિથાસ ન નાખ્યો !

ઓ એહસાનફરામોશ, કૃત્તન ! શાહોના તાજ, રાજાઓનાં રાજ, નારી આખની સામે. તારી નજર આગળ, ધુળમા રમદોળાયા, માટીમા

ત્યાં. તેં ઉપકારકોની યરયાદી હસના હસતાં અને માલિકોની સત્તાબચી
પ્રહાર મલકાવે કરી જોઈ, પણ તારો નિયમ ન હોયો.

તું ગમે તે કર, પણ ધરાનનો એહસાન તારી રચોથી, ધરાનનો ઉપકાર
રા દેહથી અને ધરાનનો ભાગ્યોદય તારી આપોથી, અલગ થયો, જુદો થયો,
ને જુલાઈ જવો મુરિકલ, અશક્ય, અસંભવિત છે.

આ શું બતારી રહી છે ? દુનિયાની ઝલીલ કામ ઉન્નતિની ટોચ પર !!!
! આંખો શું જોઈ રહી છે ? નામીયા બહેલોની જાનની ઘટા અજોડ,
કાતા પાખંડીઓની સચ્ચાઈ અતુલ્ય, જંગલી ધનસાનોની માણસાઈ
દ્વિતીય !

રાતને દિન, સિહાને સફેદ અને પથરને પારસ બનાવી દેનાર દુનિયા !
લ શું કહે છે ? અકકલ કામ નથી કરતી, મન માનવું નથી કે આ
રેવર્તન કેમ થયું ! એકજ શખ્સની કોશિશ, એકજ પુરુષના બોધે
હોયો અસાધારણ ફેરફાર કરી દીધો કે સળગતા પવનમા એવો સરોદ
કળ્યો કે પૃથ્વીપટ્ટ પરનું સંગીત સ્થબ્ધિત થઈ ગયું, લાત અને મનાતની
તેજોએ ધમ્ધરની એકતા અને પયગંબરીના એવાં ગીત ગાયાં કે બતહાનાં
યો અને કુરાનનાં તરંગો ખુલ્લુસથી ઝગમગી ઉઠ્યા.

કસમ આ, મોહું કહે, આંખે બતાવ, પણ સાલગ્યા છતાં અને જોયા
તાં, રણની રેતીમાંથી અમ્રતના ઝરણાં ફુટે અને પથરાળ જમીનમા ફુલોની
દા બહાર ખીલે એ માનતા મગજ અચકાય છે.

મુરિકલને આસાન અને અશક્યને શક્ય બનાવનારી દુનિયા ! માર
; મોહું બોલ્યો. દર ગુજર કર, જુકું કહ્યું. દિમાગ જુકો, કયાસ ખોટો,
ખો અંધી અને અકકલ ગહેર મારી ગઈ છે. તેં કરી દેખાડ્યું જે નવાઈ જેવું
નું અને કરી નાખ્યું જે અશક્ય લાગતું હતું, અને આજે એ સમય છે
ધુળની રજ અને જમીનના કીડા જીવનપટ્ટ પર અંદ્રસમ ચમકી રહ્યા છે.
કેશી હતા તે મુસલમાન બનીને, જંગલી હતા તે ધમાનદાર થઈને, એક
ત્ર એકજ ધનસાનના તુફેલથી પુર્વથી પશ્ચિમ સુધી સત્યના ઝુંડા ફરકાવી
યા છે. તેઓ માત્ર એકજ નમ્રતા જપનારા, એકજ કુનમાં મસ્ત બની,
જો એવા થઈ ગયા છે કે તું જેનાથી ખેંચાર હતી, તે તારી સર્વ
મુદ્દિ સહિત લેમના કદમોમા પડી છે.

શું છે અને શું થઈ રહ્યું છે ? એક એક જણએ, મુદીબર માણ-
એ-આંગળીના ટ્રેવે ગણાય એટલા આત્મીઓએ, આસમાનથી જમીન

સુધી અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી ખળખળ ટ મચાવી દીધો છે. ફફીર ખાડા પડેલ પેટ લઘુ ધર બહાર નીકળ્યા અને ગગનચુચિત મહેલો આંખના પલકારામાં પટકી પાડયા. બતાવ, બતાવ, ઓ ક્ષણભંગુર દુનિયા ! બતાવ, આ કોણ છે અને શું કરી રહ્યા છે ? તેમનામાં એવું તે શું છે કે આંગળીના એક ઇશારામાં, આખના સહેજ પલકારામાં અને ગરદનને સહેજ નમાવવામાં, સદીઓથી આપણુદ રાજ કરતી સલ્તનતો અને આકાશ સાથે વાતો કરતા અમીરી મહેલોના પાયા હચમચાવી મેલ્યા અને વિદ્યાકળામાં, અપ્સર ચતુરાઇમાં, શોધખોળમાં, સમૃદ્ધિમાં સૌથી વધી ગયા ! કાઠ બેઠ હતો એ અવાજમાં જે સમગ્રતો નથી ! આ ભરમ ફેડ અને બતાવ. ઓ લુલ્હી ! આ માનવી કોણ છે ? તેમનું નિકળવું, વંટોળીયા જેવું, તેમનું આગમન પૂર જેવું, તેમનું ટુટી પડવું વિજળી જેવું, તેમની રીતભાત સાદી, તેમના અકીદા પાકા, તેમના સ્વભાવ નિર્મળ, તેમનાં દિલ પાક. તેઓ માણસાઇના નમુના, સમ્યાઇને પ્રમાણિકતાનાં પુતળાં, દુશ્મનના કાતિલ, દોસ્તની પાછળ ગાંડા, મોહખતમાં સાચા-ઇસલામ એમનું કામ, મુસલમાન તેમનું નામ !

કુરઆન એ નામપર જે તેઓ જપી રહ્યા છે, નિસાર એ હિદાયવને જે તેમને મળી, અને ફિદા એ યકીનપર કે જે તેમના દિલમાં છે. બધાથી આગળ હતો, ખાકે અરબથી ઉઠનારો જે પોતે મરીને આ મુડદાંઓને જીવતો કરતો ગયો. ફરિસ્તાથી ઉચ્ચતર હતો કાળી કામળીવાળો, જે સલ્તનતપર લાત મારી ગુલામોને બાદશાહ બનાવી ગયો.

વિજય એમના ચરણોમાં, ફતેહ તેમના કદમોમાં, કામયાખી તેમના હાથમાં અને ઇન્સાનીયત એમની વાતમાં !

પ્રુદા બચાવે તારી લીવાથી, ઓ દુનિયા ! તું આજ જેના જય પોકારી માયું ઝુકાવી ઉભી છે, જેની જાહેજલાલી, પરાક્રમે અને વિજયનાં ગીત તારી રજે રજ ગાત્ર રહી છે અને જેના મોટે તું મગર છે, કાલ તું એમનાથી નફરત કરીશ, તેમની ગરીબી અને મુશ્કેલીપર તું હસીશ, તેમની મુસીબત તરફ આંખ ઉઠાવીને પણ નહિ જો. એ તને સિજદો કરશે અને તું ખેજાર થઇશ, તને એમના નામથી શરમ આવશે, એમના વિચારથી લગ્નઇશ. તે તારી સામે ઝલીલ અને ખુવાર થશે પણ તારા કપાળપર કરચલી નહિ પડે !

કંઈ નહિ તો એટલીજ મહેરબાની કર, વધુ નહિ તો એટલોજ એહસાન કર કે આ મુસલમાનોનાં કાનમાં માત્ર એટલુંજ કહી દે કે તમે

જે આજે કાદેસિયા, આબિલ, નીનીવા અને ઇરાનમાં સર્વત્ર સિકકો જમાવ્યો! ચુકમા છો, તમે ઇસલામનો ડકો અબિલ આલમમાં ખજીવી દીધો છે, તમે જે આજે હર કેમને; હર મઝહબને, હર મુલ્કને હર રંગમાં અને હર લંગમાં દર્શન દઈ રહ્યા છો,—કાલે તમારે ભીખ માગવાની છે, તમારું જીવન જન-વરથી બદલે, અને જંગલીઓથી વધુ ખરાબ હશે!

નહિ, નહિ, સુંદર દુનિયા! એમાં તારી કચુર નથી. તું પડી એ લોકો પર જે તારાથી દુર ભાગી આત્મિકતાને જાતિએ લગાવતા રહ્યા, અને કચડી નાખ્યા એ લોકોને જે તારાપર પડ્યા અને રહાનિયતને મનથી નાખી પોતાના પગપર ઉભા રહેવાનું હરામ સમજ્યા!

“શત્રે તે તારી આંખે એ કપાએલ માયું જોયું, જેણે તારી તમામ ઉમ્મિદોને ખતમ અને મારી આશાને સંજીવન કરી. હવે તેને જીવતો કરનાર કોઇ નથી. તારે મારે! આભાર માનવો જોઇએ કે માર્ગદર્શનની ભૂમિમાં તારા પ્રિયજનને દફન કરવામાં આવ્યો છે. તું તેની કબર જોઈ તારે દિલ ઠંડું અને આંખો રોશન કરી શકે છે, પણ સસ્ત એટલી કે મારી. આરઝુ પૂરી કર અને જે આગ સીનામાં સળગી રહી છે અને મારા આખા બદનને બાળી રહી છે, તે પર દયાનું પાણી છારી છુટારી દે. જે શપ્સની આગળ આજે આખું ઈરાન શિર ઝુંકારી ઉભુ છે અને જેની કૃપા મેળવવા મોટા મોટા રાજાઓ પણ ઉમેદવાર છે, તે તેર તેર કલાક થયાં તારી ખુશામદ કરી રહ્યો છે. તારો મેહશૂબ મરી ગયો, પણ તેનું મોત તને બતાવી ગયું કે હું ફિલોક્સ નથી. હું એ શપ્સ છું કે આંખના પલકારામાં માર્ગદર્શનને તારાજ કરી નાખું. હું એવો નથી કે મારા પંખમાંથી તું છટકી જા, હું એવો નથી કે તને કેદ-કડે ને છોડી દઉં, હું એવો નથી કે તારો ઇનકાર માની લઇ ખામોશ થઇ જાઉં! હું એ માણસ છું કે તને જીવતી ગામું પણ મુડદાથી બદનર, હું એ છું કે એક મામુલી કુકમથી તારા એવા હાલ કરે કે કાગડા કુતરા પણ તારા સામુ ન જુએ.”

અખીલા—હા, મેં રાત્રે એ માયું મારી આંખે જાયુ, જેને તે તારી આશાથી તનથી જુદું કર્યું. હવે દુનિયાની હર મુસીબત મારા માટે રાહત અને હરેક ઇન્જ આરામ છે. તકલીફની લાગણી, દર્દનો ખ્યાલ અને દુખની અસર પહેલા હતી, હવે તે બધાં સુધી આ ખોળીયામાં જાય છે, ત્યાં સુધી તેની યાદમાં રહીશ, તેના ખ્યાલમાં તડપિશ. પ્રેમીની જુદાઈમાં પણ મગ્ન છે. શહેનશાહ તારા માનવામાં એ નહિ આવે પણ એ મગ્નતો સંબંધ આશાની સાથે છે. આશા જેમ એકી તેમ મગ્નમાં વૃદ્ધિ થાય છે અને જ્યારે આશા ટુટી જાય છે ત્યારે એ મગ્ન સંપૂર્ણતા પામે છે. વિચાર જીંદગીની ખીજ દરેક જરૂરીયાતોને ભૂલી જઈ જ્યારે એક વસ્તુના ધ્યાનમાં ડુબી જાય છે, ત્યારે મેલાપ મુરકેલ નથી એ વાત સાચી કે તે જીવતો નથી થઇ શકતો, પણ તેની હયાતીમાં હું જે ચીજ શોધતી હતી તે મોતથી હવે મળી ગઈ. તે અત્યાર સુધી સૌનો હતો, હવે તે મારોજ છે. હવે તો હું તેને પગવાર પણ મારી પાસેથી જવા નહિ દઉં. રહું તારી આશાનું સંજીવન થવું, તે બલે થાય. એક નહિ હગ્ગર, એકવાર નહિ હગ્ગરવાર; પણ જે આશાનો સંબંધ મારી સાથે હોય તે ખોટી. એ વિચારજ બૂલબૂલો

છે. હું તારા જોવામા જીવતી છું, પણ ખરૂં જોતા પ્રાણુરહીત છું. હું જ નહિ, પણ માફ દિલ, અને આશા ઉમેદો બધાય મરી ગયાં. હવે એ વિચાર છોડી દઈ મને આજાદ કર, અને બાકીના દહાડા મારા પ્રેમીની કબર પર દિલદારની યાદમા ગાળવા દે.

યજ્ઞગુર્હ—જીંદગીનો અંતમ મોત છે, કોઈ જીવન તેથી બચી શકે નહિ. એ જેમ મુસીબત છે, તેમ નેઅમત પણ છે. અત્યારે તારો સદમો તાજો છે અને તેનીજ અસરથી આ શબ્દો નિકળે છે. તું જે કહે છે તે સૌએ કહ્યું અને કહે છે, પણ તે પુરા થવા મુશ્કેલ છે. કોઈથી ન થયા, ન થશે. એ તો કુદરતનો નિયમ છે. એમજ થતું રહ્યું છે અને થશે. તું ભુલ કરે છે કે જે સુરત ધરિન આખામા ખીજ મળે તેવી નથી અને જેની કદર ધરિનનો મહાન શહેનશાહ કરી રહ્યો છે, તેને ધુળમાં મેળવે છે. અત્યારસુધી તારૂં રાજ્ય ખંડીયું હતું, હવે એક એવું રાજ્ય તારા હાથમાં આવે છે કે દુનિયા તારી તાબેદારી કરશે. શુ તું એટલું પણ નથી વિચારતી કે મારી પડખે બેસી તું ધરિનની મલેકા બનીશ અને એંસી લાખ આદમજાતની જાન તારા હાથમાં રહેશે! શું તે નથી સાબળ્યું કે મેં મારી બહેનના ઇનકારની એવી સજા દીધી કે ધરિન કંપી ઉઠ્યું અને ચાલીસ દિન સુધી તેનો એક એક અવયવ કપાતો ગયો! ? હું યજ્ઞગુર્હ છું! પણ મને તારાપર રહમ આવે છે. તારી સ્થિતિ પર, સૌંદર્ય પર, જવાની પર દયા આ અને માફ કહ્યું માની જા; નહિતર યાદ રાખ કે ઇનિસાન કે હેવાન તો શું પણ બેખાન જમીન આસમાન પણ તારી શિક્ષાપર અશ્રુપાત કરશે, પખી કંપશે, પશુઓ દુજશે અને તારી પેશાની મારા પગ આગળ ઝુકી જશે; પણ અખીલા, હું યજ્ઞગુર્હ એવો નથી કે આરા આપી દીધા પછી પાછી ખેંચું!

અખીલા—શહેનશાહ! મોતે જે આગ મારા દિલમા લગાવી છે અને એ પરદેશીની જુદાઈની જવાબા જે રીતે આતશમેહજબતને ભડકાવી રહી છે, તે જોતાં તે દંડી થવાની આશા ફેાકટ છે. જમાનો તેની યાદ ભુલાવી શકે તો મને શું વાધો હોય! પણ જે આરજુએ આ દિલ-કે જેણે મોહજબતની વેદી પર આપ અને ભાઈ બંનેની કુરબાની ચડાવી, આ જમાન જેણે ફિલોક્સ અને હમદાન બંનેને કુતરા માફક પુચ્છકારી કાઢ્યા, આ શરીર જેણે સીસ્તાનના કેદખાનામા ફિલોક્સનું માથું નમાવડાવ્યું-એટલું મજબુર, લાચાર અને કમજોર બનાવી દીધેલ છે કે હું ખામોશ બેઠી

હું. એજ આરજુ છે કે જેણે દિલ ઠંડું, ઝપાન ખામોશ, અને શરીરને શાન્ત કરી દીધું છે-માત્ર એજ આશાએ કે એ આરજુ પુરી થાય અને એકવાર મહેબૂબની કબરને ગળે લગાવી લઉં. એટલાજ માટે તારાં ચુસ્તો સહન કરું છું. શહેનશાહ! મેં આરજુ પુરી કરવાની કોમલ થોડી નથી દીધી. યઝ્દગુર્દ, મને રમ દે કે જાઉં અને એ કબરને બેઠું કે જેમા એક બેથુનાહ પરદેશી, મારો પ્યારો, મારો આકા, મારો માલિક, મારો ઉપકારક હમેશને માટે સુતો છે.

ગમે તે કારણ હોય પણ રમ મળતા, અખીલા ફેણ દેખરખ નીચે કબરતાનમા પહોંચી. આફતાબનું નેર દુટ્ટી ગયું હતું એટલે ગરમી થોડી હતી. ચકલીઓ લીલાં વૃક્ષો પર દિવસની વિદાયગીરીનાં ગીત ગાઇ રહી હતી. અખીલાએ દરવાજામાં કદમ રાખતાંજ ગરજન નમાવી અને આગળ વધી, કબરોની અખાંડ હાર આખતી સામે અને છંદગીનો ખોદનાક અંગમ તેની નજર આગળ હતો. ધરાની સુમ્મલ અને માઝદરાની સનેખરનાં રંગીન પુખ્તો વિદાય થઇ ગએલાઓની છાતીપર પડ્યાં હતાં. મલેકા ચારે તરફ નેત્રી જઈ રહી હતી. ફેજના આફસરે એક તાણ કબર તરફ ઇશારો કરી કહ્યું, “આ રહી!” કબરને જોઇ આબુબાબુ જોયું અને બોલી, ‘મારે આ બધા માણસો વચ્ચે આવવાની જરૂર નહોતી. જો હું આઝાદ નથી, તો બસ, ચાલો.’ કબરપર ફરીને નજર નાખી, હૃદયની સ્થિતિ ગમે તે હો, પણ આંખમાં આંસુ નહોતું. કબરને હાથ લગાવ્યો, થોડી ધુળ ઉઠાવી, આંખે લગાવી અને પાછી ફરી.

છસો વર્ષ થયાં સાચના સીધાની બનેલી ઇસ્લામી સેના જ્યાં પુદ્ગ-પરસ્તીનું નામ કોઇએ સાંભળ્યું નહિ હોય એવા બાબિલમાં પાંચ વખત લુલ્લંઘનાળે પુદ્ગની એકતાને કંઠે બળવી રહી છે. અઢારસો ચોરસમાઈલમાં ઇસ્લામનો ઝુઢો ફરકાવનાર વડા સેનાધ્યક્ષ સાઅદ, કપડાનો કટકો માથે બાંધી બેઠા હતા, તેવામાં ગુબાર ઉડતો દેખાયો. પુઠ્ઠાં માલુમ પડ્યું કે હરસનને વાલી હરમુઝ જેણે ઇસ્લામ અંગીકાર કર્યો છે, તે કોઇ કામસર આવ્યો છે. થોડી વારમાં હરમુઝ સામે આવ્યો, સલામ અલ્લાહ કહી હાથ મિલાવ્યા અને કહેવા લાગ્યો “હું મુસલમાન છું અને મને હક છે કે મારી મુસીબતના વખતમાં મુસલમાનોની મદદ માગું. પુદ્ગ વાસ્તે આ વખતે મારી મદદ કરો.”

સાઅદ—“બેશક, હરેક મુસલમાનની ફરજ છે કે જ્યારે થયું કોઈ મુસલમાન તો શું બલકે ઇનિસ્તાનની તકલીફ વિષે સાંભળે ત્યારે તે મટાડવા કોશિશ કરે. તમે અમારા ભાઇ છો અને આટલે દુરથી થાક્યા પાક્યા આવો છો તો હાથ મોહ ધોઇ પુદ્ગએ જે કાંઈ રાખ રોટી આપી છે તે અમારી સાથે ખાઓ અને પુદ્ગના શુકર ગુળરો, પંજી જે કામ હોય તે કહેજો. અમે જરૂર મદદ દેશું.”

હરમુઝ—“મારી મુસીબતે મને દીવાનો બનાવ્યો છે. મને ખાવશીવાના હોશ નથી, ભુખ, લંબ ઉડી ગઇ છે. આપ મહેરબાની કરી મારી દરખાસ્ત પ્રમાણે મદદ કરવા ઉઠો અને મારા જખમપર પાટો બાંધો.

સાઅદ—“એમ છે તો બોલો, જલ્દી કરો.”

હરમુઝ—“આજ પાંચ વર્ષ થયા કલેન્નમાં એક ઘા લાગ્યો છે. માઝંદરાનની મલેકા અખીલા જે હાલ યઝ્દયુદ્ધના કબજામાં છે, તે ઘણીજ હસીન છે, તેની જુદાઇએ મને દીવાનો બનાવ્યો છે, માટે મારી વિનંતિ સ્વીકારી પહેલા માઝંદરાનપર હુમલો કરો અને યઝ્દયુદ્ધને શિક્ષા કરી અખીલાને મારે હવાલે કરો. મારાપર ઇસલામનો આ એક એવો અહેસાન થશે કે જે હું અને મારા વંશજો કદી નહિ ભુલીએ. મારી હાલત ખરાબ છે, માફ જીવું અઝાબ છે. તેના સિવાય ખીજું કંઈ મને નજર નથી આવતું. મને ચક્કીન છે કે ઇસલામ મને આ પ્સારીક વખતમાં કામ લાગશે.”

સાઅદ—“તમે ઇસલામની કીમત આંકવામાં ભુલ કરી. અમારો હુમલો એ સાચની હિમાયત છે, નફસાનિયત નથી. જે સુરતે તમને દીવાના બનાવ્યા

તે અમારી આગળ કાઠ નથી. અમારામાં હરેક કનીઝ અખીલા અને હરેક ગુલામ યઝદગુર્દ છે. અમે ખુદાના દાસ છીએ અને ખુદાનું કામ કરવા ધરથી નિકળ્યા છીએ. યઝદગુર્દ ઇસલામ નહિ સ્વીકારે તો અમો જરૂર તેની ઉપર હુમલો કરીશું, પણ તે અખીલા મેળવવા નહિ ! અમારામાં જે એ એવું પેદા થઈ જાય તો ગણ્યા દિવસોમાં અમારું નામોનિશાન પૃથ્વીપર લુસાઈ જાય, અને તમારી કોમની માફક અમે પણ બરબાદ થઈ જઈએ. મને અફસોસ થાય છે કે તમે ઇસલામને હજી ન સમજ્યા અને નફસાની ખાહિશો પુરી કરાવવા મુસલમાન થયા. તમારી હમેદ ખોટી છે, કુઝુલ છે. ફતેહ પછી મલેકા અખીલા અમારા હાથમાં આવશે તો અમે તેનું માન સાચવીશું. તેને કાંઈ સગ્ન નહિ કરતા તમારે હવાલે કરીશું.

હરમુઝ—“મારા દિલની હાલતનું બ્યાન કરવા મારી પાસે શબ્દો નથી. ખીજું કંઈ નહિ” તો થોડી ફેજ આપો તો દુરમનપર રોમ પાડી માફ કામ કાઢી લઉં !”

સાઅદ—“આ ખુદાના નેક બંદા માત્ર ખુદાની રાહમાં જીવન આપવા વતનથી નિકળ્યા છે તેમણે પોતાના ઘરબાર, બાલબચ્ચા, સગાં સંબંધીઓ ઇસલામની ખાતર તજ્યા. જ્યાંમુઘી તેમનો ઇરાદો ખુદાની રાહમાં લડવાનો છે ત્યાંમુઘી ખરેખર, ખુદા તેમને સહાય દેશે, કુદરત તેમનો અવાજ ઝીલી લેવા તૈયાર રહેશે, અને ફતેહ તેમની દાસી બની રહેશે; પણ જે ઘડી જે પ્રશ્નિદુ બદલશે, તે ઘડીએજ દુનિયા તેમને વળગશે, ખુદાનું નામ માત્ર નામની ખાતર રહી જશે અને તેઓ સ્વાર્થમાં સંડોવાશે. તે વખતે કામ-યાબીને બદલે નાકામી, ફતેહને બદલે હાર અને ઇર્જુતને બદલે ઝિલ્લત મળશે. તેમનો ભરમ, તેમની મોટાઈ, અને તેમની પ્રખ્યાતી, ધર્મની ખાતર જીવન આપવા તેઓ તૈયાર રહેશે ત્યાં મુઘીજ છે તેમથી એક માણસ પણ આવા કામમાં શમેલ નહિ થાય. એક સ્ત્રી મેળવવા તેઓ કદી પણ લડશે નહિ.”

હરમુઝ—“તો આપને માત્ર એટલીજ વિનંતિ છે કે આપ દુઆ કરો.”

સાઅદ—“અફસોસ ! તમારી એ દરખાસ્ત પણ મંજૂર થઈ શકતી નથી. તમે હજી ઇસલામને નથી સમજતા. જે કાર્યને અમે પસંદ કરતા ન હોઈએ તેને માટે દુઆ પણ કેમ થાય ! તમને મદદ કરવી યોગ્ય લાગત તો જરૂર કરત. જ્યારે તેમ નથી ત્યારે એવી પ્રાર્થના પણ કેમ કરાય ?

(૪)

ખામોશ જ્યાંને મલેકા અખીલા પોતાના પ્રેમીની કબરપર એકલી બેઠી છે. ન તો આખમા આસું છે કે હોઠ પર આહ ! આંખો વિચારમા ડુબી ગઈ છે અને ચહેરા હૃદયની લાગણી પ્રદર્શિત કરી રહ્યો છે. મોસમ ગરમીની છે અને સવારનો સોહામણો સમય છે. કંઈ વિચાર આવ્યો, ઉડી, ચાલી, ઉભી રહી અને પાછી ફરી. કબરપર હાથ ફેરવ્યો, આખે ખાક લગાતી, અહીં જોયું, ત્યાં જોયું. બધું સુનસાન હતું અને એક અજાણ ખામોશી જાંઘ ગઈ હતી. થોડી થોડી વારે ખુલખુલનો અવાજ આ ચુપકિદીનો ભંગ કરતો હતો અને વિયોગાગ્નિને વધુ ભડકાવતો હતો. પાછી ચાલી, આગળ વધી અને મધુર સ્વરે હવાને ચીરતું પક્ષી બેઠું હતું એ ઝાડની નીચે પહોંચી.

“ હા, હા, ખુલખુલ ! તું જાનવર ઇનસાનથી બેહતર, તું તારા પ્રેમીની યાદમા સ્વભાન ભુલી જઈ આખી દુનિયાને પ્રિય થઈ પડ્યું. તને સર્વત્ર જશ્વએ મેહભ્રુજ નજરે પડે છે, છતાં દિલદારની યાદ દિલથી નથી જતી, પ્રેમીનું નામ જીભથી નથી જતું. ”

“ ઉડી ગઈ, મારી બેઠું ! મારૂં કહેવું ન ગમ્યું ! ”

તે હસી. આધાતની એ અતિમ અસર હતી. કબરપર આવી, વિચારીને જોયું, નિશ્વાસ નાખ્યો અને કહેવા લાગી.

“ તું બેવકા છે, મને દગો દોઢો, મને મુસીબતમા નાંખી, તકલીફમા છોડી, હવે આરામથી નિશ્ચિતપણે સુતો પડ્યો છે ! તારા હોઠપર મૃદુહાસ્ય, તારા ચહેરાપર આનંદ હજી દેખાય છે. હું તને જોઈ રહી છું. તું મારી સામે છે, હસી ખુશીમા છે. કંઈ દુઃખ નથી, દર્દ નથી. તે મરીને દરેક દુઃખનો અંત આણ્યો, અને હવે મીઠી નિદ્રા લઈ રહ્યો છે. ”

તે મને છેતરી ! હું નહોતી ધારતી કે આ હાલમા, આ સંજોગમા, આવી રીતે મને બીજાને સોપી નિર્દયપણે ત્યાગી જઈશ. આ મોત નહિ પણ તારી ઈચ્છાની પુર્ણતા, કબર નહિ પણ તારી આરજીઓનું સમાધિસ્થાન, ધુળનો ઢગલો નહિ પણ તુજ બેવકાનો નિવાસ ! આ બેવકાઈ, આ લાપરવાઈ ! તું દિલનો બોહો, ધરિદાનો કાચો, જાનનો જુડો, દિલનો કમજોર ! ”

આટલું કહી અખીલાએ એક ચીસ મારી અને આ પ્રમાણે બોલતી બોલતી કબરને વળગી પડી. ”

“ નહિ, નહિ, તું વફાદારીનો નમુનો, મહોબ્બતની આબેહુબ તસવીર, બેગુનાહ મેહશુબ, મઝલુમ ઇનસાન, જે મોહબ્બતની કસોટીપર ઉદ્ધતના કાંટે પુરે ઉતર્યો અને પુરે રહ્યો. તું મર્યો નથી, જીવંત છે. ગયો નથી મોજુદ છે-મારી આંખોમા, મારા દિલમાં ! ઉઠ, તારા ચરણ ચુમુ; આવ, તને સુખ્યન લઉં.”

તે ખસતી હતી, વળગતી હતી, આખો ચોળતી હતી. તે મનમાં મનમાં કહેવા લાગી, “ આ નિદ્રા અખંડ છે. ”

આટલામાં યઝદગુર્ન કબ્રસ્તાનમાં આવ્યો. “ ખસ ખુબ તડપી લીધું, રોષ લીધું ? ”

યઝદગુર્ન અવાજ નિર્દોષ ચકલીને બાજના જેવો લાગ્યો, ડરી ગઈ, સહમી થઈ. મઝાર છોડ્યો અને એક હસરતબરી નજર કબરપર નાંખી ચાલી.

આફતાબ એક નહિ, બે નહિ, લાગલાગટ આઠ દિવસ સુધી ઇસ્લામી યોદ્ધાઓના માથે પ્રકાશ્યો અને અસ્ત થયો પણ બાબિલસ્તાનમાંથી કોઈ મુકાબલામાં ન નીકળ્યું. મુસલમાનો કુદીની ઝખરત માટે બેતાબ હોવાથી આ હુક પડાવ પછી સાઅદે કુચ કરવા હુકમ આપ્યો અને મુસલમાનો અસ્લાહનું નામ લેતા આગળ વધ્યા. પહેલો પડાવ કુદીમાંજ હતો. અહીંની રજેરજ મુસલમાનોને પ્રદતાનો પાઠ આપી રહી હતી. ત્યાંથી ફારેગ તો તેજ દીવસે થઈ ગયા અને બીજે દીવસેજ ત્યાંથી ઉપડી જત, પણ દુશ્મન કદાચ અરબોને ડરકુ ધારે એમ વિચારી ત્રણ દિવસ ત્યાજ રહ્યા. ચોથે દિવસે બેહરેશીર તરફ કુચ કરી. આ એજ મુકામ છે કે જ્યાં એક રિસાલો દિન ઉગ્યે કસમ ખાતો હતો કે જ્યાંસુધી જનમાં જન છે ત્યાંસુધી ઇરાનને આંચ આવવા નહિ દઇએ. કસરા અહીં રહેતો હતો અને એક કુતરા માફક હળી ગયેલ સિંહ તેની સાથે ફર્યા કરતો હતો. તે ઉપરથીજ તેનું નામ બેહરેશીર પડી ગયું હતું. અહીં પહોંચતાંજ મુસલમાનો કલેમએ તવહીદ એટલા જોરથી બોલ્યા કે જમીન, આસમાન ગુંજી ઉઠ્યા. કસરાને મિઝબ ગયો, અને તે મહેલ બહાર નિકળ્યો. શેર સાથેજ હવો. ઇસ્લામી લશ્કર જોઇ તેણે જોરથી ગર્જના કરી. બધા ધારતા હતા કે શેરને જોઇ મુસલમાનોમાં ભાગાભાગી થઇ પડશે અને વાત પણ સાચી કે સિંહની દેહથત પણ એવી પડી કે બધા ખામોશ હતા. આ જોઇ કસરાએ શેરને ઉરકેયો. તેણે હુમલો કર્યો પણ કોઇને પુરો કરે તે પહેલા હાથમ તલવાર લઇ આગળ વધ્યા. સમશેર જોઇ સિંહ ગજબનાક થયો અને હાથમપર કુદ્યો પણ તેમણે એવો વાર કર્યો કે તે વિકાળ પશુના બે હુકડા થઇ જમીનપર પડ્યા. શેર મરતા કસરા ક્રોધાયમાન થયો અને રિસાલાને હુકમ આપ્યો કે મુસલમાનોની બોટી બોટી કાપી જુદી કરી નાખો અને જે બદ્ધખતે મારા સિંહને મારી નાખ્યો તેનું માથું કાપી ભાલા પર ચડાવો.

- મુસલમાનોની શુરવીરતા અને સેપાહગીરી કાઇ છુપી બાબત નહોતી.
- તેમની તલવાર એક એવી વિજળી હતી કે જે જ્યાં પડતી ત્યાં કચકાણુ કાઢતી. તેમની ફતેહે ચારે તરફ ખગબખાટ મચાવી દીધો હતો. જ્યારે તેમણે શેરને મરતાં જોયો ત્યારે તેમના હૃદય ઉડી ગયા અને બોલ્યા, જે સિંહથી નથી ડરતા તે અમારાથી શું ખીવાના! તેમના સમ સોગંદ અને કોલ

દરાર બધા મોદાનાં બણુગા નિવડયાં કસરાએ ઘણાએ શરમાવ્યા, પણ તે પાણીપર પાણી જેવું. કસરા એજ ચિંતામા ટહેલતો હતો તેટલામા મુસલમાનોનો કાસદ સામે આવ્યો અને બોલ્યો:—

“અમેએ હજુ સુધી કોઈ લડાઈમા પહેલ નથી કરી. છતાંએલ પ્રાતો કબુલ કરશે કે અમે હમેશ કાળજી રાખેલ છે કે ખુનરેઝી ન થાય. તમે જંગલી વર્તન ચલાવ્યું અને અમને જણાવ્યા વિના શેરને છોડ્યો, છતાં અમે હાથ નથી ઉઠાવ્યો. હવે અમે માત્ર એટલુંજ કહીએ છીએ જે બધી યુરાધઓ અને બદીઓમા કુબેલા છો, એ છોડી, ખુદાની ઇબાદત કરો કે જે એક છે. જે તમે ઇસલામ કબુલ કરો તો અમારા ભાઈ છો અને અમારા તમારા વચ્ચે કંઈ બેદ નથી. જે સમાનતા અમારા વિજયનો બેદ છે, તે તમને મળશે. તે કબુલ ન હોય તો ઇસલામની હિફાજતમા આવો. જો બંનેથી ઇનકાર હોય તો મેદાને જંગ સાચા ખોટાનો ફેંસલો કરશે.”

કસરા આ શબ્દો સાંખી ન શક્યો અને કાસદને ધિકકાર સાથે પાછો કાઢ્યો. મુસલમાનોએ સમજાવટમા બાકી રાખી નહોતી. ખીજે દિવસે સવારમા તેમણે બેહરેશીરપર હુમલો કર્યો. મુકાબલો કરવા કસરાએ ઘણું માથાકુટ કરી, રસાલાને ઇનામ ઇકરામની લાલચ આપી, નિમકનો • હક, વતનનો પ્રેમ, બધું સમજાવ્યું પણ તે નહોતા ઉઠવાના તે નજ ઉઠ્યા. કસરા નિરકપાય થઈ દરવાજા બંધ કરી ભરાઈ બેઠો. સાઅદ બે મહીના સુધી ઘેરો ઘાલી પડ્યા રહ્યા. આબુબાબુના અમીરોએ ગરદન નમાવી, પણ આ લોકોના જીંદી સ્વભાવપર અસર ન થઈ. ઘેરાથી થાકી તો ખુબ ગયા હતા તેથી કસરાને કહેવું પડ્યું કે આમ હાથ બાંધી ક્યા સુધી બેસી રહેવું, કંઈ તો તોડ લાવો • કા આ પાર કા એ પાર. કસરાએ ફરીને રિસાલા આગળ એક પુરજોશ ભાષણ કર્યું પણ આ બહાદુરો (!) તો શાત રીતે સાબળતા રહ્યા. ફારસ તો એક બાબુ પણ બેહરેશીરનો બચાવ પણ કરી ન શક્યા. કોઈ કોઈ વાર રાતે ચોરી છુપીથી બહાર નિકળતા પણ મુસલમાનોને તૈયાર જોઈ પાછા ભરાઈ બેસતા. તેમનાથી નિરાશ થઈ કસરાએ રૈયતને લડવા કહ્યું. લોકો તો બિચારા પહેલાંથી પરેશાન હતા, તેથી તીર વરસાવતા બહાર નિકળ્યા. મુસલમાનો આનંદમા આવી ગયા અને તરત મુકાબલામા ઉભા. એમનોજોશ એટલો હતો કે ન્યારે ઝહરાએ બખતર પહેર્યું તો કડીઓ ટુટેલ હતી. સાઅદે કહ્યું:—“ખીબુ બખતર પહેરી લ્યો.” આ સાબળી તેમની આબથી આસુ નિકળી પડ્યાં અને બોલ્યા, “મારા મુકદ્દરમા એજ છે કે •

ખુદાની રાહના તીર મારા શરીરને લાગે.” સાઅદે તેમને ગળે લગાવ્યા. હવે લડાઇ શરૂ થઇ. ઝહરાનાં વચન સાચાં પડ્યાં. તેમની આશા પરિપુર્ણ થઇ અને પહેલું જ તીર આવી સીનામાં લાગ્યું. લોકો તે કાઢવા લાગ્યા પણ તેમણે કાઢવા ન દીધું અને કહ્યું કે એ નિકળતાજ હું મરી જઇશ. ઇસલામની થોડી ધણી સેવા કરી લેવા દો, એમ કહી આગળ વધ્યા. મશહુર પહેલવાન શહરઝાદ તેમના મુકાબલામાં આવ્યો પણ પહેલાજ વારમાં પુરો થયો. તે મરતાં લડનારાઓના પગ ઢીલા પડી ગયા. થોડી વાર થોડા પણ આખરે નાસી નિકળ્યા. જે રહી ગયા તેમણે સુલેહનો ઝુંડો ખુલ્લું કર્યો અને ઇસલામના રક્ષણ હેઠળ આવ્યા.

ખેહરેશીર પછી મદાયનનો વારો હતો, જ્યાં પુષ્કળ શત્રુદળ ભેગું થયું હતું અને તેઓ મહીનાઓ થયાં તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. મદાયન અને ખેહરેશીર વચ્ચે મોટી દિગ્ધવા નદી વહેતી હતી. તેને ઓળંગવી એ સહેલું કામ નહોતું. એટલામાં વળી વરસાદ શરૂ થયો અને એવો મુસળધાર પડ્યો કે પુલ ટુટી ગયો અને બધે પાણી પાણી થઇ ગયું.

(૬)

સોંદર્યની એક પુતળી યજ્ઞગુર્ફની પાંચ સુશોભિત પૌશક પહેરી બેઠી છે. કાતસાઢ રંગનો દુપટ્ટો માથા પરથી ઢળી, કાળા કેશને સિંચદા કરી રહ્યો છે. પ્યાજી રંગનું ગુલાબનું ફુલ માંગતી ઠાળી બાજુએ આડું શોભી રહ્યું છે અને તેની પાખડીઓ હવા લાગવાથી મોખાં મિસાલ એક બીજીને મળી મનોહર મુખડા પર ફિદા થઈ રહી છે. અત્તરની ખુશ્બોથી હવા મહેકી ઘૂંટી હતી. યજ્ઞગુર્ફની બેતાબ આંખો કુદરતના આ નમુના પર જતમી ગઈ હતી. તે ઉઠતો, સામે આવતો, જોતો અને કહેતો હતો કે આ તસવીરને કેવી રીતે જીવરમા રાખી લઉં. અખીલાની આંખ નીચી હતી પણ તે આ બધું જોઈ રહી હતી, જે બોલતો હતો તે સાબળી રહી હતી. તે સામે આંખો, કદમોમા પડ્યો અને બોલ્યો, “મનેકા! દોલત, હુકમન, તખ્ત, સસ્તનત સૌ તારાપર કુરબાન! યજ્ઞગુર્ફ તારી ધનાયતો અને એકસાનતો બદલો વાળી શકે નહિ. તે તારો ગુલામ છે. તારા વિના દુનિયાની કાંઈ પણ ખુશી તેને માટે હરામ છે.”

અખીલા—“જરાજર, સાચું, આવતો એહમાન !”

યજ્ઞગુર્ફ—“શું! હજુપણ શોક પાળવો છે? પુખ્તની પાખડીઓ એક અશક્ય આશામા કરમાય છે. જી અડવાડીયા થઈ ગયા, પણ હજી કષ્ટસ્થાને ગયા વિના નથી આવતું! ક્યા સુધી શરીરને આવી રીતે કટ આપશો?”

અખીલા—“હું આમાર માનું છું કે શહેનશાહની રમતથી બે ઘડી ત્યા જઈ આવું છું. સદમાની અપર પહેલાં જેડી હતી તેવી હાલ નથી અને ધામે ધામે એ પણ જતી રહેશે. હવે માફે જવું માત્ર નામનુજ છે.”

યજ્ઞગુર્ફ—“મનેકા, હવે એ ખ્યાલ દુર કરો. હું જોઈ છું કે તમે એને લુલ્લના જાઓછો પણ હજુ વારે ઘડીએ બેચેન થઈ જાઓછો.”

અખીલા—“નહિ, શહેનશાહ! એ વાત નથી. એક એનોજ ખ્યાલ નથી. આપના મોત અને ભાઈની લુલ્લાઈથી કાંઈ ઓછું દુખ નથી થતું.”

યજ્ઞગુર્ફ—“પણ જે કાંઈ થઈ ગયું તે થઈ ગયું. થયું ન થયું થવાનું નથી. મેડીયા, શહેસ્થાર કે તારો પ્રેમી સજ્જન થનાર નથી. આ તખ્તપર તારા જેડી કેટલીયે સ્ત્રીઓ બેડી છે, તે બધી પોતાનો ગમ લુલી ગઈ.”

અખીલા—“મને પહેલા બહુ લાગી આવતું હતું, હવે તેમ નથી. શહેનશાહની જો એવી ઇચ્છા હોય તો કષ્ટસ્થાન નુ જઈ !” “હું શહેનશાહની છું અને મારી ફરજ છે કે શહેનશાહને ખુશીમા રાખું.”

અખીલાની જીભે આ શબ્દો કંઈ એવી રીતે નિકળ્યા કે તેના હોઠ પર હાસ્ય છાંય મળ્યું હતું. યજ્ઞગુર્હ એકદમ પગે પડ્યો અને કહ્યું, “હું તારો દાસ છું.”

રાત અર્ધ ઉપરાંત પસાર થઇ ગઇ હતી. યજ્ઞગુર્હનું અંતઃપુર જનતવા નમુના જેવું શોભી રહ્યું હતું. આખો ઝોરડો ખુશખોથી મહેકી રહ્યો હતો. જરીયાત રેશમના તે મખમલના પડદા પ્રકાશથી જગમગી રહ્યા હતા. એટલામાં દોમંજલીના દરવાજામાં એક આકૃતિ નગરે પડી, જેના કદમોમા લખ્યું હતું કે “અખીલામાં મોહખત નથી.”

આ અખીલાનો જખ્ખી પ્રેમી હતો, જેની ગરદનમાં તોક, હાથમાં હાથકડી અને પગમા ગેદીઓ પડી હતી. દિલ તડપી ઉડ્યું, તે પ્રેમને થઈ ગઈ, દીવાના માફક ઉડી અને હાથ ફેલાવી તે તરફ દોડીને બોલી “ હું ખેચુનાહ છું. ”

યજ્ઞગુર્હ તે તરફ જુએ તે પહેલાં તે સૂરજ અગ્નિ થઇ ગઇ, પણ આ દ્રષ્ટે અખીલાની હાલત યગાડી દીધી. ઝખાન ખામોશ હતી પણ હૃદયની હાલત યગાડી રહી હતી. તે તેજ જગ્યાએ નગર ચોટાડી બેઠી હતી અને દિલમાં કંઈ વિચારો ઉઠ્યા કરતા હતા. તે ફરીને “ ઓ ખેવડા, હું ખેચુનાહ છું ! ” કરી ચીસ મારી બેહોશ થઇ નીચે પડી.

યજ્ઞગુર્હને કાંઈ સમજાય ન પડી કે શું થયું ' નપાસ કરી પણ ત્યાં કંઈ નહોતું. શાહમંદીને શુદ્ધીમાં લાવવાને ઘણા ઉપચાર કર્યા ખુશખોથી મહેકતી ખ્યાલગાહજ સૌથી સરસ ઇલાજ જેની હતી પણ મહેકા આવી રીતે બેભાન પડી હતી. તે ગભરાટમાં ફરી રહ્યો હતો તેટલામાં ઘોડાના ડાખલાનો ધ્વનિ કાને પડ્યો અને ચિંતામાં વધારો થયો. વઝીરે જગને બોલાવ્યો તો તેણે કહ્યું, “ જે કોમ આપણી માફક એશઆરામમા પડી રહે, તેનો જે અંગમ આવવો જોઈએ તે આવી ગયો. બેહરેશીર મુસલમાનોના કંથજામા આવી ગયું અને દુસ્મનો માથા પર આવી ઉભા છે. વચમાં માત્ર દગલા નદિ છે, જે ઓળગવાની તૈયારીઓ થવા લાગી છે. રૈયત ગભરાટમાં નાસભાગ કરી રહી છે આ વખત ગફલતનો નથી. આજે સવારે ખબર મળી છે કે પુલ બની ગયો છે અને તેઓ મદાયન તરફ આવવા માગે છે. જો એ સત્ય હોય, તો મુસલમાનો આપણા ઘરમા પહોંચી ગયા છે. શાહી ખાનદાનની ઓરતોને સાથે લઇ આવવાનો મારો ઇરાદો હતો પણ રજા વિના તેમ કરવું હિચિત ન લાગ્યું. ફોજ મુસલમાનોની ખડાકુરીથી એવી ફરી ગઇ છે કે પહેલેથી નાહિમન થઇ ગયો છે. ”

યઝ્ઞગુર્હ—“ તમે ખબર આપવામાં બહુ વિલંબ કર્યો. જો એ લુટારૂઓ મદાયનમાં દાખલ થઈ જશે તો સક્તનતનો અંત આવવાની સાથે શાહી ઓરતો સંકટમાં આવી પડશે. અહીં જોટલી ફેંજ હોય તેટલીને રવાના થવાનો હુકમ આપી દે, અને સિપૈહસાહાર શાહ્યાનને લખો કે આખી સેના લઈ અત્યારેને અત્યારે મદાયનમાં હાજર થાય !

(૭)

ધરસામી સૈન્યના સેનાધ્યક્ષ સાઅદ નદી કિનારે ઉભા છે, અને મુસલમાનો પેલી પાર જવા આતુર છે. નદીમાં પાણી ભરપુર છે અને જ્યાં જુઓ ત્યાં પાણી જ નજરે પડે છે. પાણીનું જોર હતું એટલુંજ નહિ, પરંતુ ધરાનીઓએ હોડીઓ પણ લઈ લીધી હતી. આ ગભરાટ બે કલાક સુધી રહ્યો. તે પછી સાઅદે કહ્યું:

“ મુસલમાનો ! આરંભેલા કાર્યની પુણીહતી થવા આવેલ છે. તમે અત્યાર સુધીમા જે કંઈ કયું હતું તેની કદર જપાન કરી શકે નહિ. ખુદાને તમારાથી કામ લેવાનું હતું તે લીધું. સારાં કામ કરતા જન આપે અને નેકીમાં જીવન ગાળે એના કરતાં વધુ ખુશનશીય મુસલમાન કોણુ હોઈ શકે ! ખેશક, નદી આપણા માર્ગમા આડી છે, પણ ઘાદ રાખો કે જે નદી ફિરઝાનને ડુગાડનાર હતી તે તમને પાર ઉતારશે. મદાયન છતાંતાં આપણી કોશિશ સફળ થશે-આપણું કામ પુરું થશે.”

• આટલું કહી, “ નસરૂમ મેનસ્લાહે ફતહુન કરીય ” નો નાદ એવો કયો કે નદી પણ ગુંછા ઉઠી. ફેજ મોહ તરફ જોઈ રહી હતી કે સાઅદે ‘ ગિરિમસ્લાહ ’ કહી ઘોડાને નદીમા ઝંપલાવ્યો અને કહ્યું, “ મુસલમાનો ! આવો અને જુઓ કે ખુદા કેવી રીતે પોતાનો વાએદો પુરો કરે છે.”

લસકરના દિલમાં સાઅદના બાપણથી જોશ ઉત્પન્ન થયો હતો. જ્યારે તેમણે પોતાના અશ્વાં નદીમા નાખ્યો ત્યારે સૌએ તેજ ક્ષણે ઘોડા કુદાવ્યા. લાખો જીવ આમ નદીમાં પડવાથી નદીમા તોફાન મચી રહ્યું, પણ જે દટના અને હિમ્મતથી તેઓ હસતાં ખેલતા જમીન પર સફર કરતા, તેવીજ રીતે નદી એળગી ગયા. ધરનીઓએ જ્યારે આ જોયું ત્યારે તીર વરસાવવા લાગ્યા, અને તે એટલા બધા કે નદી તીરથી છવાઈ ગઈ; પણ દરલામી શુરવીરોએ આખ ઉડાવી ન જોયું. સાઅદ આખા લસકર સડીત પાર ઉતરી ગયા. હવે ધરાનીઓ એમ કહેવા લાગ્યા કે “ આ નો આદમી છે કે જીન ! ”

• યઝ્દગુર્દને પહેલેથી હારની ખાત્રી હતી, તેથી તેણે ઓરતોને હલવાન મોકલી દીધી હતી. માત્ર બે ત્રણજ ત્યાં હતી. જ્યારે તેની ફેજ ભાગી અને મુસલમાનો શહેરમાં દાખલ થયા ત્યારે તેને ઘણુંએ થયું કે મદાયન આસાનીથી દુરમનોના હાથમાં ન જવું જોઈએ, પણ સૈન્ય એવું બચલીત થઈ ભાગ્યું કે મુકામલો તો એક જાણુ, પણ પાછું વળીને પણ ન જોયું. આ જોઈ, યઝ્દગુર્દ પણ શહેર છોડી ચાલ્યો ગયો.

સાચ્ચદ શહેરમાં દાખલ થયા તો અર્ધ શાત હતું. ખુદાના શુક અદા કર્યા અને અધવાને કસરા (ઇરાનનો રાજ મહેલ) તરફ ચાલ્યા. ત્યાં જઈ પહેલવહેલા શાહી તખ્તની જગોએ બિચ્ચર કુચું અને બપોરનો વખત થઈ ગયો હોવાથી નમાઝ પડ્યા. આ પહેલોજ જુમા હતો કે જેની નમાઝ મુસલમાનોએ ઇરાકમાં એવા જોશભેર પઢી કે રાજમહેલની દિવાલોમાં એકતાના નાદ ગુંજતા હતા.

મુસલમાનો પર એકું તોહમત મેલવામાં આવે છે કે તેમણે છતેલ મુલકોમાં અમુલ્ય વસ્તુઓ તોડી-ફોડી નાખી, તેનું જુઠાણું માત્ર આટલા પરથીજ જણાશે કે અફસરોના આગ્રહ છતાં, જે પુતળાઓથી રાજમહેલ શોભી રહ્યો હતો, તેને સાચ્ચદે તોડ્યાં નહિ. બે દીવસ ત્યાં રહી, ત્રીજે દિવસે હુકમ આપ્યો કે બધી ચીજોને એક ઠેકાણે એકઠી કરવામાં આવે.

જે વખતે બધા સામાન રતી રતી-સાચ્ચદને સોંપવામાં આવ્યો ત્યારે ફોજની પ્રમાણિકતાપર સાચ્ચદથી ‘ મરહબા ! ’ કહ્યા સિવાય ન રહેવાયું. માલે ગતીમનનો પાયમો ભાગ અમીરૂલ મોઅમેનીનની સેવામાં મોકલીદેવામાં આવ્યો કે જે લાદવાને નવસો કિટ મુશ્કેલીએ પુરા પડ્યા. બાકીનું ફોજમાં વહેંચી દેવામાં આવ્યું.

દુનિયાની કેમ આખા ન જોઈ શકે તે મારી આંખોએ જોયું.
 કેમ ઇનસાનના કાન ન સાંભળી શકે તે મારા કાનોએ સાંભળ્યું. મારી હિમેદો
 ખોટી નીચડી, મારી ધરણા બુદ્ધી પડી, મારા બડસાએ મને દગો દીધો,
 મારા વડીને ફરેખ આપ્યો. ઇરાકનો મોટો જામ ફતેહ થઇ ચુક્યો અને
 હવે થોડુંજ કામ બાકી છે, જે પુરું થતાં સંપુર્ણ ફતેહનો સહેરો અમારા
 માથે ગાંધારો. હવે સૌકોઇ વતન ગાય છે, અને ખુદાના શુક છે કે કામચાલ
 થઇને હસતા કુદતા પાછા ફરે છે; પણ હું શું કરું—મારે શું કરવું? મારી
 આશાઓ ઉડીનમઇ. લોકો ખુશી ખુશી થતા જશે અને સ્નેહીઓને મળશે
 માત્ર હું જ એક એવો છું કે કામચાલીમાં નાકામ, ખુશીમાં રંજીદા, અને
 નિશ્ચિંતવામાં ગેએન છું. એવો ફક્ત હુંજ હાશિ કે જેની આંખમાં આંસુ,
 જેના હોડે નિશ્વાસ; જેના સીનામાં દર્દ અને જીગરમાં જાગમ હશે. મેં
 ઇસલામ દબાણથી નહિ ખુશીથી, લાલચથી નહિ પણ દિલથી કબુલ કર્યો અને
 કલેજો લગાવ્યો, તે વખતે અને અત્યારે પણ જે સમજ્યો તે કહું છું, અને
 જે જાણુ તે સમજું છું કે ઇસલામની ખુબીઓ કેટલી છે. અમારા પ્યારા
 જ્યાં ખાકતી સેજમા આરામ કરે છે એ તથેઆ (મદીના) જેવા પવિત્ર
 સ્થળે જવું એ ખુશ્કિસ્મતીની હદ અને એક અમુલ્ય નેઅમન છે; પણ
 દિલ જ્યાં લાગ્યું તેનું શું કરું? મારા પગમા જાણે ઝંજીર છે, મારા રસ્તામાં
 કાટા છે, મારા દિલમા દર્દ છે, મારા કલેજામાં જાગમ છે. હું મારા ભેદ
 પ્રગટ કરું? મારી મુસીબત સંભળાવું? મારી આત્મકથા કહી દઉં?
 સાઅદ સમજદાર ઇનસાન અને સાચો મુસલમાન છે. મને આ જંગલમાં,
 આ પહાડોમાં બેઠાં બેઠાં એકલા ખુદાને યાદ કરવા રંગ દેશે? હું આ
 જાગમ જે ઝોંક બેવકા, અલ્લિમ, ગઝ્ઝરની યાદ છે, તેને તાળે રાખીશ, પણ
 હકીકત જાહેર કરી દેવાથી મારી આખર ઇજ્જત અને મારી શરારતને
 ત્યાહ કરી નાખશે. ખુદાને છોડી ઇનસાનની, દીનને છોડી દુનિયાની
 પ્રેમજન્ય કરવી એ મુસલમાનનું કામ નથી. પણ નહિ, હું બેકસુર છું,
 મારા દૃષ્ટીની હાલત રવાનાવિક છે. એ મારા અખતિયારથી બહાર છે,
 મારા હાથમાં નથી. મેં હજુ સુધી મારા મઝહબપર, મારી ઇનસાનિયતપર
 કે મારા આરિત્રપર ખુદગરજનું કલક લાગતું નથી દીધું. અખીલા વિચારત,
 જીત, અને સમજત તો તે જાણી શકત કે આ નાપાક જુમીનો એક માણસ
 ઇસલામના તુફલથી એવો નિકળ્યો કે સીસ્તાનની સડકપર, મારંગરાનની

ઝૂંપડીમાં, નદીના કિનારે, પહાડના શિખરપર, અધકારમાં કે પ્રકાશમાં, દિવસે કે રાતે-કાર્ત્તવ્ય વખતે કયાય તેણે ઇસલામની આજ્ઞા ન ઉઠાવી. વચનથી નહિં અમલથી, જીભથી નહિ પણ દિલથી યકીનપૂર્વક માન્યું કે જે હસ્તી વગર આખો મનુષ્યોનાં કર્મો જોડ રહી છે તે મારી સામેજ છે.

નહિં, નહિં, મારો ઇસલામ મુસલમાનોપર કલંકરૂપ નહિ થાય. ઇસ્લામ સંન્યાસનું શિક્ષણ નથી દેતો. ખુદા ને સ્ત્રીઓ મહત્ત્વ છે. નક્શીબ સારાં હોત, તો એ મોહબ્બત હકીકતના રંગમાં ઝળકત અને અખીલાનો પ્રેમ મને ઇફકે ઇલાહીના માર્ગપર પહોંચાડી દેત.

આ વિજય પછી, મને હક છે કે સાઅદને વિનવું, મારી કશ્શાબનકે કથા સંબંધાવી અને મારી સ્થિતિ સમજાવી દર્ખાસ્ત કર કે ઇસલામી ફોજ મારા જખમપર મલમ લગાવે, મારા દુઃખનું નિવારણ કરે, મારા દર્દની દવા કરે. હું જાણું છું-અખીલા હલાવામાં હશે અને જીવતી રહી નો, આજ નહિ તો કાલે, અહિ નહિં તો ત્યાં એ મુસલમાનોનાં કબ્રમા આવશે. પણ નહિ, નહિ, હરગિઝ નહિં ! હવે મારે શું ! અહા ! કેવો વખત હતો કે મારી સામે યઝદગુર્દે હુકમ આપ્યો કે મલેકાને મારો શયનગૃહમાં દાખલ કરો અને તેના પ્રેમીનું માથું કાપી હાજર કરો. જે મારી કેશિશ એ વખતે ટારગર ન થાત, જે ખુદા મારી દોઆ એ ટાણે કબૂલ ન કરત, જે મારી કીમતી તલવાર જહાદની અબ્મ ઉપર લાલચના પડદા ન નાખી દેત, તો અન્યાર સુધીમાં મારાં હાડકાં ધૂળમાં મળી ધૂળ બની ગયા હોત. મારો ખુદા મારી સાથે હતો, અને એવો બાગ્યશાળી હતો કે હું એ કાલિમના હાથે છુટકારો પામ્યો અને મોતના પંતમાથી છૂટ્યો. મને આશા નહોતી, એક શકા સરખી પણ નહોતી, મને એ ખ્યાલ પણ નહોતો આવી શકતો કે અખીલા મને આમ એકદમ ભૂલી જશે. પણ જહાદ જે પાછળથી મારો દોસ્ત બન્યો છે, અને હવે મુસલમાન છે તેણે બતાવી આપ્યું કે એ બેવક્ફા યઝદગુર્દની પડખે બની ઈનીને બેઠી કહી રહી છે કે: “હું શહેનશાહની છું” !

મારે હવે એની સાથે શો સંબંધ ? જીવે, મરે, રહે, ન રહે, મુસલમાન નોના હાથમાં આવે કે ઇરાનીઓ પાસે રહે, એમાં મને શું ! પણ, જે મોહબ્બત લાખી મુદત સુધી મારા દિલમાં રહી તેની હું કદર કરીશ. મોહબ્બતના આ વૃક્ષની ડાળીઓ મારા માથાથી પગ સુધી ફેલાઈ ગઈ છે. હું અખીલાને નહિ તેના ખ્યાલને, તેની સુરતને નહિ તેની યાદને મરવા નહિ દઉં. શું !

આથી વધુ હૃદયદ્રાવક જીવન-ખરાશ પ્રસંગ કોઈ આખ જોઈ શકે કે જે જફાકાર મારી કનકતો હુકમ આપે તેને પ્રેમ અર્પાય અને હું મારી આખ જોઈ કે જે અખીલાએ માધને છુરે હાલે મરવા દીધો અને આપને નજરો નજર કતલ થતો જોયો, છતાં પવિત્રતાને ડાઘ લાગવા ન દીધો તે એમ કહે કે: “હું સહેનશાહની છું” !

ખુદા દુરમનને પણ એ વખત ન દેખાડે ! માફ ચાલત તો હું બંનેને મોતને ધાટ ઉતારત, પણ લાચાર હતો, મારી પાસે હથીયાર નહોતું. શું અખીલા એટલું પણ નહિ સમજતી હોય કે કોઈ કાળે મને પણ મોહું બતાવવાનું છે ! હું કહું છું કે બંનેને મારી નાખત. ખોટું ! મારો હાથ તેના પર કેમ ઉઠત ? તે મારા દિલમાં રહી છે અને હજી પણ તે નહિં પણ તેનાં પગલાં મોજૂદ છે.

હવે હલૂલા પર હુમલો થવાનો છે. મને ખાતરી છે કે અખીલા ત્યાં હશે. ફતેહ પાદ હું જ્યારે અખીલાને જોઈશ ત્યારે મારી કેરી હાલત થશે ! હું હવે તેનું મો જોવા નથી માંગતો. બે દિવસની રગ લઈ માઝદરાન ચાલ્યો જાઉં. જે હજી સુધી મારા દિલમાં વસી રહી છે, તેને મેં જ્યાં જોઈ તે મહેલને જોઈ, એ સડકને જોઈ, એ નદીને જોઈ, એ પહાડને જોઈ ! પણ અફસોસ, મારા નફસની ખાતર કોમને છોડું અને લડાઈના મોકાપર ચાલ્યો જાઉં ! નહિ, નહિ, હરગિઝ નહિ.

ચાંદ ચમકશે અને ચાલ્યો જશે, સૂર્ય ઉગશે અને આશમી જશે પણ જે આશ્વાસ આજે તૈયારીમાં મદીના મુનવ્વરામાં ઉગ્યો તેની મિસાલ મળનાર નથી. આ એ દિવસ છે જે ઇતિહાસ અને ઇસલામી દુનિયામાં અજોડ છે. આ એ દિવસ છે જેણે દુનિયાને ધણધણાવી દીધી અને ઇસલામની સંસ્કૃતિ રૂબરૂમાં ચમકાવી દીધી. મેરજીદે નખવીમાં અમીરલ મોઅમેનીન ખામોશ બેઠા છે અને જમણી ડાબી બાજુએ કેટલાય મુસલમાનો હાજર છે. થોડી વાર શાંત રહ્યા પછી આપે ફરમાવ્યું:-

“બેહરેશીની ફતેહ પછી હવે અમારો હુમલો મદાયન પર છે. આ તે જગ્યા છે જે સદીઓ સુધી ધરાની પાયતખ્ત રહી. મોટા મોટા નામાંકિત બાદશાહો એ ખાકથી ઉઠ્યા અને એજ ખાકમાં મળ્યા. નવશીરવાન, હોરમઝ, ફેઝાબાદ જેવા લોકો ત્યાંજ સૂતા છે. દુશ્મનો તે રથને મરણિયા થઈ લડશે. આપણી ફોજ સંખ્યામાં નાની છે પણ રહેમતે ખુદા આપણી સાથે છે. તે ખાલી નહિ જાય. કેના કેવા બહાદુર ઇસલામીઓ, જેમની ખાક રહો અત્યારે જન્મતમાં ફરી રહી છે, તે વતનથી હજારો કોસ દૂર, પરદેશમાં આશ્રમ કરી રહ્યા છે. તેમનું મોત આપણી ફતેહનો ભેદ અને તેમની શહાદત આપણી વિજયનો ડંકો છે. દિલ ધકડી રહ્યું છે અને ખુદા સિવાય કોઈ આ નાનુકું મોકાપર આપણી લાજ રાખનાર નથી. જેણે અત્યાર સુધી આપણને ફતેહ-યાબ કર્યા છે, તે આ વખતે પણ આપણી મદદ કરશે.”

અમીરલ મોઅમેનીન આમ કહી રહ્યા હતા તેટલામાં સામેથી ઉટોની હાર આવતી દેખાવા માડી, અને કાસદે આવી સલામ અલૈહ કહી, મદાયનની ફહતેના શુભ સમાચાર સંભળાવ્યા. સામળતાજ આપ સિંજદામાં પડ્યા, ખુદાના શુકર ગુજર્યા અને માલ વહેંચાવા માંડ્યો.

કેટલાકનો મત એવો થયો કે બધો અસબાબ ઐતુલ માલમાં જમા કરવો, પણ ફારુકે આજમે નિયમોને ન તોડતાં ઉદારતાથી વહેંચણી કરી.

એક ગાલીચો રજુ કરવામાં આવ્યો, જેમા હીરા અને જવાહરોત લગાવવામાં આવ્યાં હતાં. એવી દરખાસ્ત થઇ કે અમીરલ મોઅમેનીનની સભામાં આ ગાલીચો પાથરવામાં આવે, પણ વિચારવત ખલીફાએ દરખાસ્ત નામંજૂર કરતાં કહ્યું કે:- “એ ગાલીચા પર બેસનાર, ખુદાના બદાઓને ઇન્સાફ આપી શકે નહિ.”

ત્યારબાદ એ માનવંત બાનું હાજર થઈ, જે યજ્ઞદ્યુત્તની પુત્રી હતી. હઝાદી શહેરબાનુ સૌંદર્ય માટે વિખ્યાત હતી, અને તેણે પહેરેલ અમૂલ્ય શાક એ હુસ્તમાં વધારો કરતો હતો. શહેરબાનુ જેને કે દેદ હતી તે પ્રણુ મતનાં ચિન્હો છુપાં રહેતાં નહોતાં. અરબોએ આ કીમતી પોશાક ક્તારી ॥ ચાલું, પણ શહેરબાનુને એ વાત પસંદ ન પડી અને અમીરેલ અમેનીતને કહ્યું કે:

“હું કેદ જરૂર છું, પણ એક એવી કીમતના હાથમાં કે જેમનામાં કે રાય કે રંક વચ્ચે તક્ષવત નથી છતાં. મરતબા માટે માન હોવાં સાથે હમ્મદી સદાચાર છે. મને તાજૂબી થાય છે કે ઇસલામ જેવા પવિત્ર નિા પયરવો એવી ખાહિશ દર્શાવે છે કે અંગ પરતો પોશાક ક્તારી ॥ મારા દિલમાં ઇસલામની મોહબ્બત છે, હું તેની ખૂબીઓ સમજું છું ને માફ માનવું છે કે અસત્ય પર સત્ય વિજય થાઓ, પણ આરબોનું કામ પ્રશંસનિય નથી.”

અમીરેલ મોઅમેનીને શહેરબાનુને દિલાસો દીધો અને કહ્યું કે ‘જેની ને તમારો દેહ જાહેરી જવાહેરોથી પ્રકાશી રહેલ છે, તેની જ રીતે તમારું તઃકરણ રૂંદે ઇસલામથી રોશન થયું છે. તમે અત્યાર સુધી દુનિયાનાં હમ્મદી હતાં, હવે તમને દીનના શાહમદી બનાવું છું, અને તમારો ત એવા શખ્સને અર્પણ કરું છું કે જે જન્મતના સરદાર રસૂલુલ્લાહ (સ.) નવાસા અને ખાતૂને જન્મતના કહેળના દુકડા છે.

હવે ફરેખહાર લાવવામાં આવ્યો પણ જ્યારે માલમ પડયું કે એ માન પાન -શરાબખેરી માટે જ છે ત્યારે અમીરેલ મોઅમેનીનના હુકમથી ॥ દુકડે દુકડા કરી નાખવામાં આવ્યા કે તે કદી મથખારીને સજવન કરે.

જે લોકોને આજે જમાનાએ જંગલીઓના સરદાર, લુટારોના યક અને જુદમીઓના અગ્રેસર સાબિત કરી દીધા, સમયે ન પણ કહેવડાવ્યું કે ધર્મીધતા અને દ્વેષમાં બળીને ખીજાઓ આલેપો મેલનાર પોતેજ પૂરા ફિસાદખેર, આડંબરી, અને દાકાર છે. દુનિયાએ તેમની આખોને બતાવી આપ્યું કે મુલકોને યરબાદ કરનાર, કે ખુદાને બેગુનાહ કબેલ કરનાર, માસૂઓને કતલ અને ઓરતોને તારાજ નારકોણુ છે ! જેઓ અમીરેલ મોઅમેનીનના આ કામને જંગલી કહે છે, પણ તેઓ વિચારે અને પોતાના પગ તરફ જોઈ જાય કરે તો તેઓ

સમજી શકે કે ઇસલામના મહાન ખલીફાએ એક જાડને— રૂબેને મુસ-
લમાનો તેની પુત્ર કરવા દોરાય—એ ખ્યાલથી જડમુળથી ઉખેડી ફેંકી
દીધું. જેણે હજી અસવદને ચુમી એમ કહ્યું કે ‘તું એક પત્થર છે.’
જેણે ખ્રિસ્તિ દેવળમાં એટલા માટે નમાઝ ન પઢી કે મુસલમાનો માફ
અનુકરણ ન કરી બેસે. તે જો દારૂ પીવાની સામગ્રીને ફોડવું તો હીક બદકે
બાળીને ભસ્મ કરત, તોપણ તે કૃત્ય વાજબી હતું. જે કોમના ખલીફા
હુમલા પહેલાં ફોજને એવી આજ્ઞા આપી દે કે “વૃધો પર હાથ ન ઉઠાવજો,
નબળાંઓ પર સદા દયા કરજો, લીલાં જાડ ન કાપજો અને ખુદાના
બંદાઓને ઇજ્જત ન કરજો.” જે કોમ ખ્રિસ્તી દેવળનું માન પણ લગભગ
મરજીદ જેટલું જાળવે છે—ખુદાની શાન છે કે—તેમને જંગલી કહેનારાઓ,
જંગલીને પણ ન જાણે એવા અનર્થની આગ એવી રીતે વરસાવે છે કે જેની
જવાબા જમીનને પાયમાલ કરે છે. ફતેહ પછી પહેલું કામ ધર્મનાં ધામોમાં
પશુવૃત્તિ પોશવાનું થાય છે અને પછી નિર્દોષ બાળકો અને છુદાઓનાં
ગળા એવી બેદર્દીથી કપાય છે કે તેમના કલ્પાંતરથી દુનિયા કંપી ઉઠે છે.

(૧૦)

મુસીબત ઝીલતા ઝીલતાં મુદ્દતો યુજરી ગઇ. આ ત્રણે મહીના પશુ એ ઉમેદમાં વિનાશ્યા કે કદાચ એ તસવીર ફરીને નજરે પડી જાય તો બધી વાત વિગતથી કહી દઉં. હાય ! કેવા નાજુક વખતમાં તેની પ્યારી રહ બને બેઠું ગઇ ' હું સુશોભિત વસ્ત્રો પહેરી યજ્ઞદુર્દના શયનગૃહમાં બેઠી છું અને મારી જ્યાનથી એ શબ્દો નિકળી રહ્યા છે કે ' હું શહેનશાહની છું ! ' જરૂર હતી, સમયસૂચકતા હતી, લાચારી હતી, ગમે તેમ હતું અને હોય, પણ પ્રાણુ ઓવારનાર આશક-એ નિર્દોષ કતલ થનાર એવી સમ્મતે લાયક નહોતો ! મેં એવો જીલમ કર્યો કે જે એક ધનસાન, એવો સિતમ યુજર્યો કે જે એક ઓરત, એવો ગજબ કર્યો જે એક ભલો માણસ કદી ન કરી શકે. મેં ઓરતની બેવફાઇની તસવીર, જૂઠી મોહખતની છબી બતાવી આપી તે ધનસાન હતો, મુસલમાન હતો, આશક હતો, સાચો હતો, તે બેગુનાહ કતલ અને બેખતા શહીદ થયો. તેને કાણુ બતાવે અને આ સંદેશો સંભળાવે કે :

“ બેગુનાહ કતલ થનાર હું બેગુનાહ છું. ”

• “ હું હજીસુધી તારી છું અને છું ત્યાંસુધી તારીજ રહીશ. ”

યજ્ઞદુર્દ-યજ્ઞદુર્દનું તખ્ત, ધરાન-ધરાનની સસ્તનત, દુનિયા-દુનિયાની હુકુમત, તારી મોહખતપર, તારી ઉલ્કતપર, તારી સદાકતપર કુરબાન કરી દઉં, કિદા કરું, નિસાર કરું. નિરૂપાય હતી, બીજો ઉપાય નહોતો; ગિરફતાર હતી, બીજી તદખીર નહોતી; લાચાર હતી, બીજો ઇલાજ નહોતો. તારી કચરની એમ કર્યા વિના જ્યારત કરવાનો બીજો માર્ગ નહોતો, તને મળવાનો બીજો ઇલાજ નહોતો. મેં ત્રણ મહીનાની મોહબત માગી હતી અને તે એ શરતે કે રોજ બે કલાક તારી પાસે બેસીશ, પણ દૂર; તારી આગળ રહીશ પણ અગ્રગ. હું હજી એજ છું જે પહેલેથી હતી અને માફ હૃદય પણ એજ છે જે હમેશા રહ્યું છે. માગ વિશે ખોટો ખ્યાલ ન લાવ, નાખુશ ન થા, ખદા ન થા !

• આવ જખ્મી ! એકજ વખત, તારો ચહેરો ફક્ત બતાવ. બેગુનાહ ! એકજવાર, એ તસવીર...

હાય ! “ મોહખત નથી ” !!!

“ નહિ, નહિ, બહાલા ! હું નિરૂપાય હતી !

• “ અબીલા તારી, તારી અને તારીજ છે. ”

ત્રણ મહીનાની મોહલત પૂરી થઈ ગઇ, આજે છેલ્લો દિવસ છે. કાલે યજ્ઞગુર્હ આવશે. હવે બચવું મુશ્કેલ છે. જ્યોત્સ્નાઓથી બચાવનાર તો જંગલમાં સૂતો છે હવે શું થશે? કુદત પૂરી થઈ, બહાનાં કામ નહિ લાગે, પણ હવે જાંદગીની જરૂર શું છે? યજ્ઞગુર્હ આવશેજ. બસ, મોત.....!

કુલોથી આચ્છાદિત કગરપર અબીલા બેઠી હતી. તે ઉઠી, સરહાને આવી અને બોલી:

“હું પંદર દિવસ અહીં રહી. સૂર્ય ચંદ્ર મારી આંખો આગળ પંદરવાર નિકળ્યા અને ટૂંકા, આસમાનનો પટ પંદરવાર તારાઓથી ઝગમગ્યો, પણ મારા હૃદયની કળી ક્ષણભર પણ ખીલી નહિ. હું હવે તારી પાસે આવી છું. ખુદા બાણે શું થશે! જો તું મળી જા, તો આ મોતપર હજારો જાંદગી કુરબાન” !!

એમ કહી અબીલાએ ખંજર કાઢ્યું અને કહ્યું.

“હા, હા, સાંભળ, મારા રક્તના ટીપા તેના સીનાપર, મારી લાશ તેની ગોદમાં, માર હાથ તેની ગરદનમાં.....હે ખંજર! તું પંદર વર્ષ સુધી મારી કમરમાં રહ્યું, આજ મારી દરખાસ્ત પૂરી કર!”

દુનિયા હતી પણ દુનિયાવાળા નહોતા, શહેર હતુ પણ વસનાર નહોતા. સતોબરનાં પત્તાં અત્યારે માઝંદરાનના આ પુલની છેલ્લી ઘડીઓ જોઈ રહ્યા હતા અને આકાશાખની જ્યોતિષૂર્ણ આંખો ધરાનના આ ચંદ્રનો લય જોવા થીજ રહી હતી. શાહજાદો કબરને ચુંબન દઈ ઉઠી, અને ખંજર બેચ્છી પોતાનો અત આણુવા જતી હતી કે તેટલામાં પાછળથી કોઈએ હાથ પકડ્યો. તેણે પાછું ફરી જોયું અને પુછ્યું, “કોણ?”

આવનાર—“હરમુઝ-બરસનો વાલી”

અબીલા—“શું છે?”

હરમુઝ—“ખંજર ફેંકી દે!”

અબીલા—“કેમ?”

હરમુઝ—“હવે તેનું કામ નથી.”

મદાયનની હારથી ધરાનીઓનો જીવ ઉડી ગયો હતો અને મુસલમાનોની ઉમેદ હતી કે આ વિજય લડાઈનો છેડો લાવશે; પણ હજી ધરાનીઓ સાવ હિમ્મત હારી ગયા નહોતા. બદકે તેમનો જ્ઞેશ વૃદ્ધિ પામી રહ્યો હતો. મદાયનથી ભાગી તેમણે હલૂલામાં મુકામ કર્યો. આ નહાનકડું શહેર ખગદાદ પાસે ખુગસાનના સ્ત્રતા પર આવેલું છે. ત્યાં પહોંચી તેમણે મોઢા પાયાપર લકાઈની તૈયારીઓ કરવા માંડી. ફત્તમનો ભાઈ ફરઝાદ, અહિનો હાકિમ અને મશહૂર ચોધો હતો, તે મદાયનના મુલ્કનો અંગત સાંભળી સાપની માફક માથું ધુણાવવા લાગ્યો. તેણે આખા લશ્કરને એક સ્થળે ગોઠવી એવું જુસ્સાદાર લાખુ આપ્યું કે જે લોકોએ મદાયનમાં યઝ્દુરુદની જુમો છતાં પાછું વળી જોયું પણ નહોતું, તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે દુશ્મન પાસેથી મદાયન પાછું નહિ લઈ લઈએ ત્યાં સુધી ખાવું હરામ ! આ બહોળસ્ત બાદ ફરઝાદે; શહેરની ચારે બાજુ ખાંધ ખોદાવી અને આવળવળા માર્ગ પર ગંધક પથરાવી દીધો.

મુસલમાનો મદાયનથી આગળ વધ્યા ત્યારે તેમને ખબર પડી કે ધરાનીઓએ આવો બદોબસ્ત કર્યો છે, અને પચાસ હજાર ઉધરાત બહાદુરોએ સોગંદ ખાધા છે. કે મયાદન પાછું ન લઈએ ત્યાં સુધી ખાવું પીવું હરામ છે. અમીરેલ મોઅમેનીની સલાહ લીધા વગર હુમલો કરી કેવો સાઅદને મુનાસિખ ને લાગ્યો, તેથી બધી કેફિયત વિગતવાર લખી મોકલી. મુસલમાનોની ફોજ ધરાનીઓથી ઓડી હતી અને ચાલુ લડાઈથી થાકી પણ ગઈ હતી. આંધા અમીરેલ મોઅમેનીને ખાર હજારની ફોજ કુમકે રવાના કરી અને હુકમ મોકલ્યો કે અથમેના પર કઅનાઅ, જમણી બાજુએ મઅસર, ડાબીએ ઉમર મુકર્રર થાય ! આ ફોજ હાંશમની સરદારી હેઠળ રવાના થઈ. અને સવારને વખતે અહીં પહોંચી. લાંબો માર્ગ કાપી આવેલ હોય, તે દિન ત્યાંજ રોકાયા અને ખીજ દિવસે રૂચ કરી.

હલૂલાનું મુલ્ક, મુલ્કને દુશ્મનના હાથમાંથી છોડવવાની ધરાનીઓની આખરી કોશિશ હતી. એક લાખથી વધુ લશ્કર મુકાબલા માટે ઉભું હતું અને બતાવી રહ્યું હતું કે જે કોમ જીવન બળવવા કોશિશ કરે તેજ જીવવાને હકદાર છે. મુસલમાનોએ હલૂલામાં દાખલ થતાંજ શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો પણ ધરાનીઓએ જરાય પરવા ન કરી. રૈયત ઉપરાંત એક લાખનું સૈન્ય હતું છતાં ખોરાકનો સંગ્રહ એટલો હતો કે ઘેરો પાંચ વર્ષ ચાલે

તો પણ ભુખે મરવાના વખત ન આવે. ફરજીદે ઘણીવાર બહાર નિકળવાનો ફસદ કર્યો પણ નૈતિક હાલત કે જેના પર પ્રગ્નનુ જીવન મરણ અવલંબે છે તે એટલી બગડી ગઇ હતી કે દુશ્મન માથે આવી ઉભા હતા, જન ખચવો મુશ્કેલ હતો, ખ્યાતિ ખતરામાં હતી, મુલક વેરાયલ હતો, જતાં એશઆરામ ન છોડ્યો. વખતે વખતે બહાર નિકળતા, ઝપાઝપી થતી અને પાછા અંદર ધ્રુસી જતા. આમને આમ કરતાં મહીના નિકળી ગયા. છેવટે એક દિવસે અહીં મુસલમાનોએ જોહોરની નમાઝની સલામ ફેરવી અને ધરાનીઓ શહેર બહાર નિકળી પડ્યા અને હુમલો કર્યો. મુસલમાનો જીવ દઇ લડ્યા, ફતેહની હિફાજત અને હક્કની હિમાયતમાં જન કુરબાન કર્યો, પણ ધરાનીઓનો હુમલો એવો સખત હતો કે કેમેય પાછા હટના નહોતા. સાજ પડતા એવો વંટોળીયો આવ્યો કે મેદાનમા અંધાઈ થઈ ગયું. કેટલાક કહે છે કે હજુલાની લડાઈમા વંટોળીઓ મુસલમાનોને મદદ કરતાં ન થયો હોત તો ધરાનીઓ હટનાર નહોતા. અફસોસ આવી બડાઇ પર 'પણ તે વંટોળીઓ હનો કે તોફાન, આફત હતી કે મુસીબત' જે હતુ તે જાને માટે હતું મુસલમાન પરદેશી રસ્તાથી અગ્નિશ્યા, ભુલથી ખેખર હતા. ધરાનીઓનાં તો ધરખાર હતા, રસ્તાના બાણીતા હતા, મોસમની ખબર હતી. તે છતાં વંટોળીયો નડે તો ધરાનીઓને કે મુસલમાનોને ? અંધાઈ થતાજ મુસલમાનોએ એવો હુમલો કર્યો કે ધરાનીઓ ટક્કર ઝીલી શક્યા નહિ. પાછળ હટ્યા પણ ભટકી ગયા અને શહેરને બદલે ખાઇની તરફ જઇ પહોંચ્યા કે જે ડાકણની પેડે મોહ ફાડી પડી હતી. અંદર પડવા માડ્યા અને હજારે માણસો અંદર ખડકાયા પછી ખબર પડી કે આમ થયુ છે. તરત સાવધાન થયા અને ફર્યો. મુસલમાનો બરાબર આગળ વધતા ગયા. ધરાનીઓ કિલ્લાના દરવાજા અને શહેરના કોઠની દિવાલ પાસે પગ જમાવી ઉભા હતા. એક ખુનરેજ લડાઈ થઇ. પહેલા તીરેનો મે પડ્યો અને બરછી ને ભાલાનો વખત આવતામા તો કચનાચ લડતા લડતા કિલ્લાના દરવાજા સુધી પહોંચી ગયા.

હવે ધરાનીઓને કિલ્લું રહેવું ભારે થઇ પડ્યું તેઓ ભાગ્યા પણ જ્યાં જતા ત્યાં ગોખરથી લોહી લુહાણ થતા. હજારે કામ આવ્યા અને સેક્રેડ નાસી છુટ્યા અને છેવટે મુસલમાનો વિજયનાદ કરતા શહેરમાં દાખલ થયા. આ લડાઈએ યુદ્ધ પછી ત્રણ કરોડનો મળેલ માલ મુસલમાનોને હવાલે કર્યો.

સુખ અસ્ત પામ્યો. પરમનો હંજુ થઈ ગયો કિંદો, કથાનવંશીઓની જુની ગહોળલાલીનાં અને હરમુઝ મહેલની દિવાલો, વાલીઓપરસની બદનસીબીનાં શોકગીત ગાઈ રહેલ છે. ગરમી વધુ છે અને શમહીબાગમાં સરોના તરવર પાસે મલેકા અબીલા સ્થીરપણે ખામોશ ઉભી છે. નજીકમાં જ હરમુઝ ઉશ્કેરાયેલ હાલતમાં આમ તેમ ટહેલી રહ્યો છે. વિચારતાં વિચારતાં તે કહેવા લાગ્યો—

“દિવોદાસે હમદાનને હમદાને તારા પ્રેમીને તારા પ્રેમીને ચઢદુર્ગે અને ચઢદુર્ગને મુસલમાનોએ મોત ભેગો કર્યો. તને મદદ કરનારા બધા મરણશરણ થયા અને સ.થે ધરાનતી સદનતત પણ વિનાશ પામી. હવે કોઈ તારો ક્ષણી થવાને લાયક હોય તો તે હજુ છે. અફસોસ છે તારા વિચાર પર! મને તાબુઓ થાય છે કે તું હજી આગલા સ્વપ્ન જોઈ રહી છે! આ સરજમીનમાં હવે મારા જેવો બીજો રાજા નહિ મળે કે જે તારા સૌંદર્યની કદર કરે અને મારી માફક તને મોતથી બચાવી આંખમાં સ્થાન આપે.”

અબીલા—“તેં મોતથી બચાવી એહસાન નહિં પણ જીવન કર્યો હવે બહુ બહુ તો હું જે ચાહું છું તેજ તું કરીશ.”

હરમુઝ—“પણ મારી માગણી સ્વીકારવામાં તને શું હરકત છે? તું બાકીની ઉંમર મુખ ચેનથી રહી શકીશ. તને ખબર નથી કે હું હવે મુસલમાનોની હિફાજત હેઠળ છું અને તેમનો ભય હવે નથી રહ્યો! તારો પ્રેમી મરી (!) ગયો તેના બચાવ છોડ અને મારી સાથે રહે કે જેથી તારું જીવન બચતું દુ.ખ જીવી જાય.”

અબીલા—“મને ન તો જીવનની જરૂર છે કે ન તો ઐશની. હું હવે મોતને મળવા આતુર છું જે મારા પ્રતિ પ્રેમ હોય તો એટલો એહસાન કર કે બચાવી લાવ્યો ત્યાં પહોંચાડી કતલ કર!”

હરમુઝ—“હું તને કતલ કરવા નથી લાવ્યો પણ એટલો મારો લાવ્યો છું કે તું મારા જશનમાં આવ. શું હું તને ઈસલામી ફોજમાં એક મામુલી અફસરથી પણ હલકો લાગું છું કે જેના પર તું એવી મોહાલ થઈ પડી છે કે મરીને પણ તેની પાસે સુવા માગે છે?”

અબીલા—“અફસોસ તારા ઈસ્ક પર અને સદહજર અફસોસ તારા ઈશકના દાવા પર! તું જાણે છે કે તે મારો મેહબુબ હતો અને છે. તું સમજે

છે કે હું તેના પર ગાડીતુર હતી અને છું, છતાં તેની નિદા કરીને મારા હૃદયની લાગણીને કેસ લગાવે છે' આ જીભે જે કહેવાયુ તે પથર પર કોતરાયા સમાન છે. તું કોણ માત્ર ! ફિલોક્સ અને હમ્ફ્રીની સાંમે, યજ્ઞગુદ્દની આગળ, કેદખાનામાં, વધસ્થળમાં, તલવારના ઝાયા નીચે જે કહી ચુકી છું તે કરી રહી છું અને જે કહી રહી છું તે કરી ખતાવીશ." "હરમુઝ ! હું તેની જ છું અને તેની જ રહીશ !"

હરમુઝ—"તો હજી નથી બોગચું તે બોગવડું પડશે. જે તારી જી આટલું છતાં નહિ પુરી થાય અને હજી નહિ છુટે તો તેના નતીજા માટે તું જવાબદાર ! સંકટથી, સતામણીથી બચવું હોય તો એ ધુતારાનો ખ્યાલ છોડી દે, એ બદમાશ હતો, મુસલમાન થઈ જઈ જીવ બચાવ્યો હતો અને આખરે કતલ થયો."

અખીલા—"શું તને ખરોખર ખબર છે કે તે મુસલમાન હતો ?"

હરમુઝ—"એ એક ખરતી વશનો માણસ હતો, જે રસ્તમની સાથે મુસલમાનોના મુકાબલામાં બહાદુરી બતાવવા બુચેય ગયો, પણ ત્યાં જઈ મુસલમાન થઈ ગયો અને મુસલમાનો સાથે મળી ગયો. મુસલમાનોની ફતેહોમાં તેણે જે આગળ પડતું કામ કર્યું તેના વખાણ ઇસલામી સિપેક-સાલાર હમેશા કર્યા કરે છે !"

અખીલા—"આ કામ તમને ન ગમતું હોય તો તમે પણ મુસલમાન તો છો !"

હરમુઝ—"હા, હું મુસલમાન છું, પણ એવો મુસલમાન કે મારે ચાહે તો મુસલમાનોનું નામોનિશાન રહેવા ન દઉં. તે દિલથી મુસલમાન હતો અને જીવતો રહ્યો ત્યાં સુધી રહ્યો. એમ કરી એ ધુતારો મુસલમાનોની મદદથી તને મેળવવા માગતો હતો."

અખીલા—"જે મરી ગયેલ છે, તેને આવી રીતે યાદ કરવો એ બહાદુરી કે માણસાઈ નથી. હું લાચાર છું નહિતર ખતાવી દેત કે ધુતારો એ છે કે તું ?"

હરમુઝ—"બસ કર ! મને ઓળખે છે ? મોટા મોટા અભિમાનીઓને મેં નીચું જોવડાવ્યું છે. યાદ રાખ, ઉમરભર રેહશ !"

અખીલા—"મારે આયુષ્ય પૂરું થવા આવ્યું છે. મારે જીવડું નથી કે નિષેધ."

હરમુઝ--હું તને જીવની રાખીશ અને તે એવી દશામાં કે તું પણ યાદ કરીશ ! ”

અખીલા--“ ગમે તે મુશીબત જીલવા તૈયાર છું. ”

હરમુઝ--“ હજી સંભળ ! રોષથી ને પરતાઈથી. ”

અખીલા--“ રોષ ચુકી અને પરતાઈ ચુકી તારાથી થાય તે કર. ”

શક્તિયાગના ફળથી લસી ગયેલ વૃક્ષો હવાથી ખુબી રહ્યાં હતાં અને ચંદ્રમા રાતની શાન્તિમા એકી રસે અખીલાની હાલત જોઈ રહ્યો હતો. હરમુઝે અખીલાનો હાથ પકડી જેએ, પછાડી અને છાતીપર ચડી એકો, તેની આંખથી, મોહથી, શરીરથી ક્રોધ પ્રગટી રહ્યો હતો. તેણે ફરીને કહ્યું, “ શું કહે છે ? જોડ, નહિતર હમણા તને આધળી કરૂ છું. ”

અખીલા--“ તને કહી ચુકી... ”

હરમુઝે આખમા કંઈ નાખ્યું અને એમ કહેતો નીચે ઉતર્યો “ જો તારી નાલાયકીની સજા ! ! ”

અખીલા--“ આખના હોવાની રાહત અને ન હોવાનો રંજ એ દમ સુધી હતો. હું અત્યાર સુધી આધળી હતી કે તેનો ચહેરો જોઈ શકતી નહોતી. હવે મારી આખો ખુલી ગયું કે તેની સુરત સિવાય ખીજું કંઈ ભાળતી નથી. ”

હવે હરમુઝે એકે માણસ તરફ ઇશારો કર્યો અને કહ્યું “ આ અધીને લઈ જાઓ ને કોલેસખાના શિખર પર નજરફેદ કરો ! ”

શુ મોહમ્મતના અર્થ અને હમ્દનો નતિજો એજ છે કે ઇનસાન પોતાનું સ્વમાન અને લાગણી પણ ધુળમાં મેળવે! મને અખીલાની બેવશાઈનું યકીન નથી આવતું. મેં મારી આંખે જોયું, મારે કાને સાંભળ્યું, પણ દિલ હજી તેના તરફ દોડે છે અને આંખો તેને ખોળે છે. શું! હું આંખોને રજા આપું? અખીલાને એકવાર ફરીને જોવાની દીલની આરજીને ધટીત સમજું? જે સ્ત્રી મોહમ્મત ને આમ એકદમ ભૂલી ગય તે શું એટલો હક ધરાવે કે હું તેને મારી સમજું? જેણે અત્યાર સુધીની ખિદમત ને આટલી મહેનતનો એ બદલો દીધો કે શોખથી ને ખુશીથી ખીજ આશકની પડખે ઉછરેગથી ખેડી, તેના વિષે એવી આશાઓ બાંધી શકું? ભણે, એ દોષિત ન હોય કેમકે તે પોતાના મનની મુળત્યાર છે. ભણે નિંદાને પાત્ર ન હોય કેમકે પ્રીય અને હસીત છે, પણ એટલી તો હકદાર નથી કે હસી ખુશીથી તેને દિલમાં જગા આપું. તે યઝદગુર્ની પાસે સુખી છે અને સુખી રહેશે. હવે મારી કાશીશ તેના એશમાં આડી આવે અને આશા ઉમેદો તેના ઉમંગમાં કંટકરૂપ અને! હું મરી જાઉં તો પણ હવે તેની તરફ ભુલથી પણ આખ ઉઠાવીને નહિ જોઉં-હું ખીજ ભુલો આશિકો અને સ્વાર્થીલા પ્રસંશકોની માફક તેને તકલીફ નહીં દઉં. પણ હું કેવો બેગયરન છું કે માઈ પુરદર્દ દિલ આ ભુલમ અને આ સિતમ છતાં પણ એ બેવશાઈ ભુલી જઈ તેની હમદર્દી તરફ દોરાઈ ગય છે! આ અર્થી ગતનો વખત છે. આંખો નક્કસના બંદાઓની માફક ચુપા અને બધ કરવા માટે નથી પણ મોહમ્મતના રાજ્યમાં માત્ર રેતવા અને હસવા માટે છે. યઝદગુર્ અને અખીલા અને જાગી રહ્યાં હશે અને બનેલી આંખો એકખીજાને જોઈ રસપાન કરી રહી હશે જે સૌંદર્યની બહાર ચાલી ગઈ, જે મુસ્તનો આનંદ ઉડી ગયા તેમા હવે શુ રહ્યું? કંઈ નહિ! પણ અખીલાનો પ્રેમ મારાથી કંઈ આશા રાખે છે. તે નહિ તેનો ઠરક કે જેનો હું દાવો કરું છું, તે નહિ તેની મોહમ્મત કે જે મેં જાહેર કરી હતી, તે આ દેહપર જેમાં એજ આગલું દિલ છે, આજ હસતી પર જેમા એજ ઝંખાન છે, હક ધરાવે છે. મારે તેની સાથે સંબંધ ન હોય, પણ તેની યાદ તો છે અને રહેશે. હું તેને નહિ, તેના કદમેને નહિ પણ તેનાં પગલાને, તેને નહીં તેની આંખોને નહિ પણ તેણે જોએલ કુઓને, તેને નહિ તેની સુરતને નહિ પણ જે જમીન પર તે ચાલી તેને ચુમીશ, માથે રાખીશ, આંખે લગાવીશ. તે બે દેહ હતી પણ તેનો ખ્યાલ આવતો દે, તે ખ્યાલની હતી, પણ તેનો ખ્યાલ

મારો છે. એ છાંદગીબરતી મહેમાન મારી સાથે રહેશે. તેણે જીલમ ક્યેં, સિલમ જીલમ્યેં છતાં તેની છપ્પી મારી આખોમાં, તેના એહસાન મારા દીલમાં છે અને રહેશે. જીલ મારી હતી, ખતા મારી, કસુર મારી જ! તે એજ હતી, હું પણ હુંજ છું. મારે મારા તરફ જોવું જોઈતું હતું, મારી રિયતિ પર નજર નાખવી જોઈતી હતી. તેની સુરત, ચાલ, હુકમન જોઈ વિચારવું જોઈતું હતું, તેણે જે ક્યું તે વાજખીજ ક્યું-તે શાહમદી હતી. રાજ્યની મજેકા હતી

મારો બેદ કદાચ ખુલી ગયો! સાચ્યદની વાતચિતથી, કચ્છનાચ્છની મરકરીથી, હાશમની ટકાર ઉપરથી જણાય છે કે ગમે તે રીતે, કોણ જાણે કેમ કરતાં મારા મનની હાલત વિષે ત્રણેને શંકા જરૂર થઈ છે! તેઓ પુછે છે, સવાલ ક્યાં કરે છે, વાત કદાવવા માગે છે. કહી દઉં? તેઓ માફે કામ કરશે...! પણ નહિ, વહાલાંના વતન પર હુમલો-એટલી ખુના-મરકી! નહિ, નહિ, એ મોહખ્યાનું કામ નથી, એમાં ધનસાફ નથી. “અખીલા તું ત્યાં હો ત્યાં સુખી રહે!”

પહાડની અખંડ હાર જે પર અખીલાને રાખવાના આવી હતી તે દુર સુધી ફેલાયેલી છે. કંદે કંદે છે કે ઉપરથી ધડી તકલીફથી છુટકારો અને મુસીબતથી મુક્તિ મેળવું, પણ કોઈ એવી જગા નોંધ શકતી નથી. એક તરફ જમ્મ રહી છે. અહીં તહા હાથ ફેરવી રહી છે કે કોઈ પડ્યાની જગ્યા મળી જાય, પણ મળતી નથી. ત્રણ દિવસ થયાં પાણીનું ટીકું કે અનાજનો દાણો મોંમાં નથી ગયો. કપડાં બેંચાં હોય તો મેલા ને ચીથ-રેહાલ, અહરો પક્ષિ, અણેલ અને વાઘ વિખરાયેલ પડ્યા છે. ચાલતાં ચાલતાં એકે બાકના થડિયાં સાથે એવી અથડાઈ કે માથું પકડી ખેંસી શકે નળખાંધ ખેલદ પધી ગઈ હતી, ચક્કર આવ્યા, પડી અને ટેરલીય વાર એજ હાલમાં પડી રહી અને એમ કહી હતી:

— “આખો હજી એ અમાનતની હિફાજત કરી રહી છે કે જે મેહમુબની માલેફીની છે; એવું ન થાય કે હરમુઝ ક્રોધ નવી આશત લાવે.”

તે ચાલી અને ચાલે ગઈ. ન તો રાતની પરવા હતી કે ન તો દિવસની ખચર. ન તો ભુખ લાગતી હતી કે ન તો નિદ્રા આવતી હતી. અલગત તરસ બહુ લાગી હતી. ઝરનો અવાજ કાને આવતો હતો પણ આજે ત્યા જવાને કાબેલ નહોતી. સવારનો સોહામણો વખત હતો, મધુર કંઠના પક્ષિઓ સુદર ગાન ગતા હતા કે એક તરફથી ઝરનો અવાજ આવ્યો. તે ખેતાબ બની તે તરફ ગઈ. પથર કાંકરા લાગી લાગીને સેજેપર રહેનાર પગ આરા થઈ ગયા હતા, તે પગ ફેરવતી પાણી પાગે પહોંચી અને પાણી પીવાનો ઠરાવો કર્યો. તે સાથેજ ખ્યાલ આવ્યો કે હવે જીંદગીની કંઈ જરૂર નથી; આ ઝગમગ દુર્ગમિજ દુનિયાથી રખસત થઉં. મન મક્કમ કર્યું અને કુદી પડી પણ ઝર પગ પુએ એટલેય નહોતો. તે નિકળી, દિબી થઈ અને કંઈ વિચારતી હતી કે એક અવાજ કાને પડ્યો.

“આધળી એરત’ કયા જાય છે ?”

તે ડરી, ગભરાઈ અને બહીતા બહીતા પુછ્યું “કોણ ?”

શખ્સ—“હું ગમે તે હોઉં પણ તું કોણ છે અને કયા જાય છે ?

અખીલા—“હું આધળી છું. અહીં પાણી પીવા આવી હતી.”

શખ્સ—“સચર, હું તને મદદ દઉં.”

ઉપરા ઉપરી આશ્વાન અને સકટથી દિલ નળગું પડી ગયું હતું. ટાશનીથી મેકડમ આખોમાથી ‘મદદ’ નું નામ સાંભળવાજ દરદર આવ્યું.

નીકળી આવ્યા અને ખોલી.—“ જો તમ સાચું બોલના હો, અને દિલમાં દગ્ગો ન હોય તો મને પહાડને કિનારે પહોચાડી પછી જાઓ. ”

શખ્સ—“ હું મુસલમાન છું અને મુસલમાન કદી જુદું નહિ પોલે. શિકારે નિકળ્યો હતો તે અહિં આવી ચડ્યો. કિનારે પહોચાડવાનું કારણ બતાવ તો લાઇ જાઉં. ”

ધરતી લસગચી, મોહબ્બતની કમાલ હરી કે મુસલમાનનું નામ કાને પડનાજ એક ચીસ મારી, ‘ મારા મમ...હા... ’ કહી જમીનપર પડી. ”

શિકારીને તાબુખી થયું, તે અજાયબીમાં પડ્યો કે આ શું ! અખીલાની આખમાંથી આસુ ટપટપ નિકળી રહ્યાં હતાં. તે કહેવા લાગી. ‘ મુસલમાન હો ? શું તમે ઇસ્લામી સૈન્યના માણસ છો ? ’

મુસલમાન—“ હા, હું મુસલમાનોની ફાજનો એક અફસર છું. ”

અખીલા—“ મને તમને કહેવાનો કંઈ હક નથી અને એક અજાયબી ઓરત મ’ટે તકલીફ ઉઠાવવાનું કારણ નથી. પણ મારું દિલ દેખાડું તો તમને સ્પષ્ટ આવશે. હું એક બંદનસીય સ્ત્રી ગદગદિત થયું એકજ વાચના કરું છું કે મને માજદરાનની સડકપર ચડાવી દો. હું એમ નથી કહેતી કે ત્યાં સુધી પહોચી હો, એમ નથી માગતી કે મને ખાવાનું દો, એ તકલીફ નથી દેતી કે મને તેડી લો. હું જાતે ચાલીશ, મારો હાથ ઝાલવાની જરૂર નથી, તમારો પગરવ સાબળીને પાછળ પાછળ ચાલી આવીશ અને તમારી સહાયથી જ્યાં મારો મસકેદ સુતો છે ત્યાં પહોચી જાઉંશ. ”

મુસલમાન—“ ફોણ મસકેદ ! અમારો કાસદ-અફસર ! ”

અખીલા—“ હા ”

મુસલમાન—“ તે તો હયાન છે ! હું તેના વિષે વધુ નથી જાણતો, પણ એટલી ખબર છે કે તે કસબના પ્રેમમાં ગિરફતાર હતો અને જ્યારે માજદરાનમાં ચઢદગુંડે તેની કતલનો હુકમ આપ્યો ત્યારે પોતાની અમુલ્ય તલવાર જલાદને આપી પોતે છુટી ગયો. ”

આખા શરીરમાં જાણે વિદ્યુત પ્રવાહ પ્રસરી ગયો હોય, તેમ એક ચીસ મારી અને ત્રણ વખત મસકેદ ! મસકેદ ! મસકેદ ! કહી ધરણીપર પડી.

હોશમાં આવતાં ફરી બોલી, “ કેરી કમનસીય ! એવા મોકાપર બેભાન થઈ પડી કે મુસલમાન્યાર પણ ન પુછી શકી ! ”

મુસલમાન—“ હું અહીં જ છું. ”

અખીલા—“ મારી પાસે આવો, તમારો હાથ દો, એ હાથમાં મસકેદ ! હાથ મેળવી લેશો. ” મુસલમાને પોતાની હાથ લખાવ્યો. અખીલાએ કિસ્મતે અખીલાના પાંચે ચીસ મારી પાંચી બેઠેલ થઈ પડી. ”

દિવસના દશ બજ્યા હશે. સાચા હજીવાના વિશાળ મેદાનમાં એક ઝાડ નીચે બેસી કંઈ ઉઠો વિચાર કરી રહ્યા છે. એટલામાં સામેથી ફોજનો એક દરતો આવતો દેખાયો. આશ્ચર્ય પામ્યા! થોડેક ગયા તો માલુમ પડ્યું કે મુસલમાનોજ છે. અસચ્ચ બિન તુલહા ઘોડાપરથી ઉતરી સામે આવ્યા અને ઠહું:

“ ખુદાના ફઝલથી લગભગ આખો ઈરાક આપણા હાથ નીચે છે. એક હલવાન બાકી છે. સિવાસપર પણ હમણું આપણો કબજો થઈ જશે. હ-શાઅલ્લાહોતઆલા! આપણી શક્તિ કરતાં આપણને ખુદાની કૃપાપર બરસો વધુ છે અને તેના વાઝેદાપર ચકીન છે. પણ એમ કહેવું ચુનોહ નથી-અને તે તમારી સામે કહી શકીએ છીએ, અમીરલ મોઅમેનીન આગળ કહી શકીએ છીએ કે ઇરાકની ફતેહ કામ ખાવાનો નવાલો નહોતો. બરાબરીયા બાઈ, કેલેમના ટુકડા, અને આંખોના તારાને આ ખાકમાં સુવડાવી તે પર કબજો કર્યો છે. કદમ કદમપર કુરમાનીઓ આપી છે અને ખુણે ખુણામાં ખુન આપ્યું છે. રાત્રિની ઉંઘ ચુમાવી, દિન અને દિવસનું ચેન જતું કરી. આ રાતો જોઈ શક્યા છીએ કે ઇરાકમાં ઇસલામી વાવટો ફરકે છે. આ ભોગ એટલા માટે નથી આપ્યો કે મુનાફિકો ઇસલામી ફોજની દેહશતથી દિલમાં કપટ અને આંખમાં ઝેર રાખી ઇસલામ કબુલ કરી લીએ અને અંદરખાનેથી જીવના દુરમન અને મુનના પાસા બને.”

સાચ્ચ—‘ સરઝમીને ઇરાકની રજેરજ અને વૃક્ષોનાં પત્તેપત્તાં, મૃત્યુ પામેલાઓ ખુદાને ત્યાં અને જીવતાઓ દુનિયામાં, અમારા કથનના સત્યની સાક્ષી પુરશે કે અમે આ સુલ્હ કેવી રીતે ફતેહ કર્યો. અમારી તલવાર કયાય અને કયારેય સમજવટની સંપુર્ણ કોશીશ પહેલા મિયાન બહાર નથી નિકળી. અમે ઇનસાફનો, ઇમાનનો, ઇનસાનિયતનો ત્યાગ કોઈ પણ લડાઈમાં નથી કર્યો. અમે કોઈ કે.મને, કોઈ લોક સમુહને, કે કોઈપણ બક્તિને ઇસલામ સ્વીકારવા ફરજ નથી પાડી અને હરેક ઠેકાણે હરેક વખતે ઇસલામના આમંત્રણની સાથે જઝિયાનો સંદેશો સંભળાવ્યો છે, જે હકાનિયતની તાકત અને ઇસલામની ફઝીલતની સાબિતી છે. મુસલમાનોએ હમેશ માટે રાખવાનું છે કે જ્યાસુધી ઇસલામનો મુકદ્દસ તાજ તેમના માથે ઝગમગી રહે છે, ત્યાસુધી તેઓ પૃથ્વીની કોઈપણ શક્તિ, કોઈપણ હુકમનને પગે ઢેલી

શકે છે. જો કોઈ મેલા મનનો દોગી મુનાદિક, સ્વાર્થ સાધવા મુસલમાન થાય તો તે સમગ્રપર અક્ષોક્ષ, તેની મુખોદ્ધર લાનન ! બોલો, શું થયું છે અને શું કહેવા માગો છો ? ”

સાઅદ—“ બરસતો વાલી હરમુઝ જેણે આપણા માટે ઘણો સામાન એકઠો કર્યો હતો અને મુસલમાન થઈ ગએલ હોવાનો દાવો કરતો હતો, તે પાખડી નિવડ્યો છે. તે માત્ર જઝિયાથી મુકન થઈ જવા માગતો હતો.

તે પહેલાંના જેવોજ મુશરિક અને ખેદીન છે. શરાબ પીએ છે, સ્વચ્છંદે વર્તે છે અને કાલેજ તેણે અમારા એક ભાઈને કતલ કરી નાખ્યો. તે બીચારે તેને મુસલમાન સમજી ત્યાં ગયો હતો અને નમાઝ પઢી હતી. મેં જઈને તેને પુછ્યું તો તેણે ધુરૂહીને એવો તિરસ્કારયુક્ત જવાબ આપ્યો કે બદનમાં આગ લાગી ગઈ. મેં તેને કહ્યું કે તું મુસલમાન થઈ દાડીયો થાય છે એ ફીક નથી. એથી તે લાલચોળ થઈ ગયો અને હું ચાંચ્યો આચ્યો નહોત તો મને પણ કતલ કરત.”

સાઅદ—“ મને આવી કાઝ ખબર નહોતી. જો આ વાત સાચી હોય તો તે પોતાના અપકૃત્યોની સગ વહેલી મેળવશે. અમે કોઈની પરાણે મુસલમાન થતા નથી કહેતા, પણ મુસલમાન થઈ કાફર રહેવું એ એક મહા પાપ છે ”

(૧૬)

“મારામાં હજી એટલી શક્તિ છે કે તને આ દશાએ પહોંચાડ્યા પછી પણ ધરસની શાલીનદી બનાવું. તે તારી બુલતું પાણીમાં અને અણુસમજતો અંગમ જોઈ લીધો. હવે મારા કરારની સમ્યાધ અને વાએ-દાની વિશ્વાસપાત્રતા પણ જો’ અને હજી પણ હડીલાઈ કરી તો યાદ રાખ કે આથી પણ વધુ રસવા કરીશ’ તું જાણે છે કે મસકદ હયાત છે, તેને બચ્ચર છે કે તું અડી છે અને આવી ખરાબ હાલતમાં પડી છે. તે બધું જાણે છે, પણ તે હમદદી બતાવવાની ખાતર પણ તારી પ એ આવતો નથી. દિલથી નહિ તો દુનિયાને દેખાડવાને પણ બે વાનો કરી જતો નથી. તારા જાણવામાં નહિ હોય, પણ હું જાણું છું કે જ્યારે શિકારીએ તારું દાસ્તાન તેને કહી સભળાવ્યું ત્યારે તે ખડખડ હસી પડ્યો અને કહ્યું: ‘ભાઈ, એ પણ એક વખત હતો’ હવે ખુદા મને એ બલાથી બચાવે!’ જે માણસને તારું નામ લેવું પણ નથી ગમતુ, તેનો વિચાર મનમાંથી ન કાઢી નાખ તો તારાથી વધુ ભાગ્યહીણ સ્ત્રી જગતમાં કોણ હશે? તને આ સાંભળીને વધુ તોળીથી થશે કે હું નને પરાણે અહીં લાવ્યો અને તારા માટે ભક્તિભર્યું કરી, પણ એક છોકરું ચુટેલનું નામ સભળી નાસે તેમ તે ભાગી ગયો! અને તારું નામ પણ પોતાની આગળ ન લેવા દેતેજ કરી!”

અખીલા—“તેનું કહેવું સાચું, તેનો ખ્યાલ વાજળી તે કદી મારા આભારને નથી આવ્યો, તેથી ઉડું, મારી ગરદન તેના એહસાનોથી નમી ગયેલી છે. તે વખતે હું સૌ દર્શવાન પણ હતી, હવે નથી. તેને પરાણે મારો ચંદ્રો બતાવવો એ જીવમજ કહેવાય. તે જો મારાથી ભાગે તો એ કુદરતી છે. તમે માંડ મોહ બતાવી તેને દુઃખ દીધું-તેમાં બંધે તમારી નેક નિશ્ચયી હોય-પણ તે દસ્તુરે મોહબ્બનથી ખિલાક છે. મારામાં હવે શું છે કે મસકદ મારી તરફ જુએ?”

“હા’ તેણે જે એહસાન મારાપર કર્યો તેનો બદલો વાગવો એ મારી ફરજ છે તેની સુરત કરતા તેની નેકીની હું વધુ ધાયલ છું. મોત સિવાય એ સાકળથી મારાથી છુટી શકાય નહિ. મારો ચંદ્રો જેવા તે નારાજ હોય તો પણ એ વાજળી છે-મારામાં હવે શું છે કે મસકદ મારી તરફ જુએ!”

અખીલા જે (તેના ધારવા પ્રમાણે) કહેવું જોઈએ તે કહી રહી હતી; પણ જ્યારે છેલ્લું વાક્ય ફરીને તેની ઝળાતપર આવ્યું ત્યારે મસકદ હયાત

હોવાનું સાબળી જે બંધી આશાઓ સચવત થઈ હતી તે નાકમેદીમાં બદલાઈ ગઈ. તેણે આખો બંધ કરી લીધી અને કહેવા લાગી:—

“હરમુઝ! તે જે કરે તે યોગ્ય છે. તેનો ઇનકાર ઘટિત; પણ તારો આભાર મારું છું કે હવે આગલી મોહતાજી નથી રહી. હવે આ આખોમાં તેના સિવાય કંઈ નથી. તે મારા દિલમાં છે, મારી અખોમાં છે, મારી પાસે છે, મારી સામે છે. હરમુઝ! જે કદી નહોતું મળ્યું, તે મળી ગયું છે. જે માટે હું હમેશા આતુર રહેતી તે પહાડપર હાથ આવી ગયું. તેની તસવીર આખોમાં રાખી બંધ કરું છું. તે દિવસે, જપોરે, સવારે, સાંજે, હરબખત અને હરબંદી મારી સામે મોજુદ છે. યસ, હરમુઝ! જા, ચાલ્યો જા, દુર થા! મારા વિચારોમાં વચ્ચે ન પડ, મારી મગતનાનો ભંગ ન કર, જે ખ્યાલમાં ડુબેલી છું, તેમાં ખલલ ન નાખ.”

હરમુઝ—“મને તારી હાલતપર રહમ આવે છે, તારો ચહેરો જોઈ દયા આવે છે. તારી અકલ ઠેકાણે નથી. તું દીવાની થઈ ગઈ છે—જવાની ને ખાકમાં મેળવી રહી છે અને જે તારો નથી તેને પોતાનો સમજી રહી છે. ઉઠ, ઉભી થા, મારીસામે ચાલ.”

આબીલા—“હું આ ઘેલછામાં ખુશી અને તેના ખ્યાલમાં મસ્ત છું. મને ન તો મહેલની જરૂર છે કે ન તો શહેરની. હું અહીં ખુશીમાં છું. કાંઈ જોઈ શકતી નથી પણ બધું સાબળું છું. પાદડા મારા ખોળામાં પડે છે, ટાળીઓ મારા માથે હાથ ફેરવે છે, હવ! મારી ગોદમાં ડુબે છે, વાદળો માન માથાપર ગર્જે છે, પક્ષિઓ મારી આગળ ગાય છે. હરમુઝ! આ બધો મારી આખોને મસકેદ બતાવી આપે છે. હરમુઝ! મને માફ કર, જા!”

આ મારો આખરી વખત છે. મદાયનની લડાઈમાં જે તીર ન ન રીનામાં લાગ્યું તે કાતિલ હતુ. મેં તેને મામુલી સમજી કંઈ સંભાળ ન લીધી, જામ વધતો ગયો અને હવે જીવવાની ઉમેદ નથી રહી. હકીમ કાઢ કરી શકે તેમ નથી; પણ હું ખુશનસીબ છું કે ખુદાની રાહમાં શહીદ થાઉં છું. તમે જાણો છો કે હું અનેક દૈવપુજા કામમાં જનમ્યો, પણ મુસલમાન મંડે છું. મને મારા મુકદ્દર પર અભિમાન આવે છે અને હું મગરૂર છું કે હુનિયાને બદલે દીન કમાયો અને જીંદગી સમર્પણ કરી અમરતા પ્રાપ્ત કરી. ઇસલામના સ્વીકાર પહેલાં મેં અમ'મ્મ ગુનાહ કર્યા છે, અગણિત ભુલો કરી છે. મારું કોઈ કામ, મારો કોઈ કોલ, મારી કોઈ ઘડી સારી નથી ગઈ. નાસ્તિકતા કે શિર્ક તો એક બાજુ રહ્યા, પણ મારો ધધોજ પાપી હતો. યજ્ઞગુર્હના દરબારનો હું જલાદ હતો. કેણું જાણું કેટલી ગરદનો ચિના વાકે ઉડાડી હશે અને કેટલાં મનુષ્યોને કતલ કર્યો હશે. આજે એ બધા બોલો મારા માથે છે, પણ હું મારા આ બધા ગુનાહો અને કુકર્મોને કંઈ વિસાતમા નથી ગણતો. મને યકીન છે કે ખુદા એ સૌ માફ કરશે. તેની દયા અપાર છે... પણ એક ગુનાહ એવો ગુનાહ છે, એક જુલમ એવો જુલમ છે કે જેના ખ્યાલથી હું હજી કંઈ ઉડું છું, હજી જનકું છું. હજુ મારી જીમ છુટી છે અને કામ કરી શકે છે, મારું મગજ ઠેકાણું છે. કહેતા શરમ આવે છે પણ સાથે અજામે ઇલાહી નજર આગળ તરી આવે છે. બોલતા જીમ ઉપડતી નથી પણ મારે જરૂર ખુદા આગળ જવાગ દેવો પડશે. મેં કેટલી વાર નિશ્ચય કર્યો અને કસુર માફ કરાવવા કોશિશ કરી પણ જીમ ન ઉપડી, એટલી હિમ્મત ન આવી, પણ હવે લાચાર છું, સબગાવી દીધા વિના છુટકારો નથી. એ કસુર મસજિદ, તમારી 'એ વિશ્વામધાન મસજિદ તમારો! એ જુલમ તમારી પ્રિયા-એ સિતમ તમારી પ્યારી મલેકા અખીલા પર કર્યો છે !

યજ્ઞગુર્હ જે વખતે તમારી કતલનો હુકમ આપ્યો, તે પહેલાં જે ખીજા માણસોને ગરદન મારવાની આજ્ઞા આપી હતી, તમે તમારી અમુલ્ય તલવાર મને આપી જીવ બચાવ્યો અને મેં ખીજાનું લોહીમાં રંગોળાએલું. માયું બાદશાહ અને મલેકાને બતાવી દીધું, પણ મને હમેશ એજ ડર રહ્યા કરતો હતો કે શાહને ખબર પડી ગઈ તો આખા ઘરને ઘાણીમા પીલાવશે. મસજિદ! આજે કહું છું કે અખીલા એક એવી સ્ત્રી છે કે તેના દામન પર ફરિશ્તા પણ નમાજ પઢે. તે અત્યારે નથી, પણ માયી વાન એ છે કે

માઝદારને એક એવી બાળકી ઉત્તમ કરી કે જેની જોડે ધરાન આખામાં નહિ મળે. તેણે બાદશાહને તુરુકકારી, શાહની માગણીને તિરસ્કારી કાઢી અને અસ્મન-શિવળને માટે જનનની પરવાન કરી. શાહ તેના સ્વભાવથી વાકેફ હતો અને જાણતો હતો કે આમા જાનરદસ્તીથી કામ નહિ વળે. તેણે દરબારીઓને હાત્રય આપી કે જે કોઈ રીતે અખીલાને રિઝવી લેવાય તો હું એ મનાવનારને ધનામ ઇકરામથી માલામાલ કરી દઉં. જ્યારે બંધા કોશિશ વ્યર્થ ગઈ ત્યારે મેં મલેકાને ત્રણ મહીનાની મોહલત એવી શરતે અપાવી કે તે જાહેરી વાતોથી મીઠું મીઠું બોલી બાદશાહને ખુશી રાખે. મલેકા અખીલાની મોહજીવનને કોણ સમજી શકે છે ! તેણે માત્ર એટલા ખાતર આ શરત મંજૂર કરી કે રોજ એક મે કલાક પોતાના પ્રેમીની કબર પર એકલા આવી શકાય. થોડા દિવસ આમને આમ ગયા અને શાહની હાલત દિવસે દિવસે ખરાબ થતી ગઈ, ત્યારે મેં મલેકાને વચન આપ્યું કે તે નહાઈ ઘોષ, સારા વસ્ત્રો પહેરી, માત્ર એકજ કલાક માટે યજ્ઞગુર્દના શયન ગૃહમાં બેસે અને બાદશાહ તેને હાથ નહિં લગાડે, તો હું તેને તેના મેહબુબને ચહેરો બતાવી શકું છું. મોહજીવનની મારી પ્રેમવેલીએ મારી તજનીજ મંજૂર કરી આ તે દિવસ છે, જે દિન મેં તમને કહ્યું કે મલેકા બાદશાહ પર ગાંડીતુર થઈ ગઈ છે અને તેની સાથે મોજ માણે છે, અને તમને ત્યાં લઈ જઈ એ દૃષ્ય દેખાડયું. હું ડરું છું અને ખુદાને ગવાહ રૂપી કહું છું કે મલેકા અખીલા પાકદામત છે. મને ખબર નથી કે તે હવે કયા છે, પણ તે એક એવી પવિત્ર સ્ત્રી છે કે ધરાન તેના માટે હમેશ મગર રહેશે.”

મસજિદ આ સાંભળી ખામોશ ઉઠ્યો અને ગહાર આવ્યો તો માથે કાળી રાત્રી હતી અને ચમકદાર તારાઓ આકાશના ખેળામાં સુતા હતા. બે ધડી શુપચુપ ઉભો અને પછી ચીસ મારી બોલી ઉઠ્યો “આવ, મારી સામે આવ ! બે ગુનાહ મલેકા, સામે આવ ! તું ઇનસાન નહિં, પણ ફરિસ્તા સિફત છે, એમરત નહિ પણ દુર છે ! હું ઇનસાન નહિ પણ પાથર, મર્દ નહિ પણ જાનવર છું ! તું પવિત્રતાની દેવી અને વફાદારીની તસવીર ! હું દગાનું પુતળું અને ફરેબનો નમુનો.

શરીર કંપી રહ્યું હતું અને હાથ પગ થરથરી રચા હતા. તે ફરીને બોલ્યો :
 “આવ, મારી સામે આવ ! મારી બેગુનાહ અખીલા ! આવ !”
 આટલું બોલી જમીન પર પડી બેહોશ થઈ ગયો.

કોહસખાના શિખર પર જ્યાં અખીલા પોતાના અધાપા કે ચિયો નહિ, પણ મેહબુબના ખ્યાલનો વિલાપ કરી રહી છે. ત્યાં રાત પુરી ૨ આવી હતી ત્યારે એક માણસે આવી આ પ્રમાણે કહ્યું:—

“બરસના વાલીએ પોતાની શાહી ઇનાયતથી તારે શું કર્યું છે તે નિર્ણય કરવાને આખા દિવસની મોહલત આપી છે. આજે રાતે સાલગ્રે જશન છે અને તારે આવવુંજ પડશે. તો તેમ કરવા રાજી હો તો, ત આખો પણ સારી કરી દેવામાં આવશે, નહિતર જે આગ રાત્રને સળગ રહી છે તે જખરાઇના ઊંટાથી ઠંડી થશે. તુ સાબળીને ખુશી થઇશ તારા માટે એક લાખ દિશ્મનો પોશાક બનાવવામાં આવ્યો છે અને સુધી થતાની સાથે શાહી ફોજની એક ખાસ ટુકડી આવી તને રાજદરબારમાં જશે.”

પેગમ લાવનારે પોતાના અનદાતાનો સંદેશો સભ્યાવતા તો સળાવી ગયો, પણ અખીલાની હાલત જોઈ તેનું હૃદય કપાઈ રહ્યું હતું. જોઈ કે જે અંદાના કિરણો ઇરાન આખાને પ્રકાશિત કરી રહ્યા હતા કેવા ગ્રહણમાં આવેલ છે. જેની આખોમાં વિજળી હતી, તે આજે અકારમાં જોયા ખાય છે. જેના રાજ્યનો ડાંકો દુર દુર સુધી વાગી રહ્યો. તે અત્યારે નિરાધાર હાલતમાં પકાડના પાણીપર માથું ઢેકવી ઉભી છે.

મહેકાએ થોડો વિચાર કરી કહ્યું

“તમારા પર હરમુઝના નિમકનો હક બેશક છે, પણ વિચારો તો હુ મજબુમનો હક પણ થોડો ઘણો છે. જો કામ આવે તો એક કામ હું તમને કાઢી બદલો દઈ શકતી નથી, મુશ્કિલ છું, પણ ઇનસાનિ તમારા સદ્વર્તન માટે તમને નમન કરશે.”

પેયામખર—“કહો, શું કામ છે?”

અખીલા—“કોઈ પણ રીતે જુલમીના જુલમથી બચાવો.”

પેયામખર—“અશક્ય છે, તેની આખ બગડી છે.

અખીલા—“મુસલમાનોનો પડાવ અહીંથી કેટલે છટે છે? મારા સાં પહોંચાડી દેશે.”

પેયામખર—“મુશ્કિલ કામ છે, પણ બની શકે...”

અખીલા—“જો નમને દયા આવતી હોય તો એટલી તકલીફ દેહારી એ કામ કરો. તમારી બવાઇનો બદલો હું નહિ દઈ શકું પણ દુનિયા દેશે.”
“ખુદા આપશે.”

પેયામ્બર—“લખી આપો તો પહોંચાડું, મોઢે નહિ!”

અખીલા—“અહીં સાહી ખડીઓ નથી.”

પેયામ્બર—“હું શું કરું?!”

અખીલા—“ઝાડનું મોડું જોઈને એક પાદડું અને એક પાતળી ડાખળી તોડી આપો. સિપેહસાલારનું નામ શું?”

પેયામ્બર અખીલામાં પડ્યો હતો કે આ શું કરશે અને કેવી રીતે લખશે! તેણે પાન અને ડાખળી લાવી આપી અને કહ્યું, “સિપેહસાલારનું નામ સાઅદ.” અખીલાએ એક અગ્રીદાર પથર ઉપાડી હાથમા ધોંચી લોહી કાઢ્યું અને લખ્યું:

‘મુસલમાનોના રક્ષિત મુદ્દમા આજ રાત્રે, એક અંધ અને લાવા-રસ-ચીના શિયળનો ઘરસના વાલી હરમુઝના હાથે ભંગ થશે. જે થવાનું હશે તે થઈ જશે, પણ કાલે એક મહાન શક્તિ આગળ મારો હાથ હશે અને સાઅદનો દામન.’ ઇસલામ જે મઝહુબોની સહાય કરવા કહેતો હોય તો હું મદદ યાચું છું. આ વાતની ખાતર મિપેદસાલાર સિવાય કોઈને થવી ન જોઈએ.”

દિવસનો મોટો ભાગ અખીલાએ આ જ ચિંતામા ગાળ્યો. હરમુઝના પેયામ કરતા વધુ દુખ તેને એ ખયાલથી થતુ હતું કે કયાક મસદદના જાણુવામાં આ વાત આવી જશે તો તેને પણ આવવાની તકલીફ થશે. આજ વિચારવમળમા હતી કે પેયામ્બર આવ્યો અને કહ્યું:

“અફસોસ! તું ખેનસીબ છે. મેં જેહમન કહાની પણ વ્યર્થ. મુસ-લમાનોનું લશ્કર કુચ કરી ચુક્યું હતું, તો પણ મેં ત.ઈ પાદડું સાઅદ પાસે ભાગતા જતા એક સાંઝળી સવારને આપી દીધું છે.

ખંડ ત્રીજો.

(૧)

બપોરે જ્યારે આસમાન જમીન આતશકંદ-એ-એહરામ બની ગયાં હતાં અને હવા આગતી જવાળાઓ ઓઢી રહી હતી ત્યારે મુસલમાનોનું લશ્કર ઘોડા દોડાવતુ હલવાનની તરફ જઈ રહ્યું હતુ. તલવાર-તલવારનાં મિયાન, બદન-બદનનાં કપડા, ઘોડા-ઘોડાના છત્ર પ્રત્યેક વસ્તુ તપી રહી છે. હવા સળગતા તમાચા સ્વારોના મોઢપર ભારી રહી છે, લૂ ધગધગતા અંગારા અંગપર ફેંકી રહી છે, પણ આ ઈસલામી શરતીરોની ઝડપમાં ફેર પડતો નથી. અધો માર્ગ કાપી આ લશ્કર સીલ મુકામે પહોંચ્યું તેટલામાં એ કાસદ-એક આગળથી અને એક પાછળથી-આવતા દેખાયા. સામેથી આવનાર કાસદે આવી કહ્યું.—

“આ મુલકની લુકૂમતના હકદાર શહેનશાહ યઝ્દગુર્દની તરફથી, લૂટમાર કરી આ દેશ પર કબજો કરનાર આ સેનાના મિપેહસાહારને જણાવવામા આવે છે કે અત્યાર મુઘી અમારી હાર અમારીજ બુદ્ધ હતી. પણ અમે કેણુ છીએ તે હવે તમને બતાવી આપીશું. દુરમાના હાડકા અમે કેમ ચાવીએ છીએ તે દેખાડી દેશુ. તમારો શિકાર કરવા આવેલી અમારી બે લાખની ફોજ હલવાનમા તમારા ખૂનની પાસી બની બેઠી છે. એ લોકો સ્થાવર અને ફેફાળાદના નામને અમર રાખનારાઓ છે. તમે પરફેશી છો, માટે અમે તમને કહી દઈએ છીએ કે જ્યાંથી આવ્યા ત્યા પાછા ચાલ્યા જાઓ. તેમાજ તમારૂં ત્રેય છે. યાદ રાખો કે જે જમીન તમે ચાલકાડીથી લીધી છે, તે એમ સહેલાઈથી તમારી પાસે રહેતાર નથી. અમારા આપદાદાઓના હાડ એ ભૂમિમા દટાયા છે, અમારી જનનીઓ અને બહેનો એ ખાકમા આરામ કરી રહી છે. અમે અમારો પ્રાણ આપી, માથાં વઢારી, એ જમીન તમારી પામેથી પાછી લઈશું.”

સાઅદ—“અમે બેશક લૂટમાર કરનારા હતા, પણ હવે નથી. અત્યારે. અમે ખુદાએ બરહક્કતા પેયામ પરોચાડનારા, વિશ્વવર્મ તરફ તમેને બોલાવનારા, તમે લોકોને મુમાર્ગ બનાવનારા અને એકઠામે ઇલાહી સંભળાવનારા છીએ. અમે હમેશા પહેલેથી તમાને સગતવટ કરીએ છીએ. તમે જોતા હશે કે લડાઈના મેદાનમા, અમે સખ્યા નાની છે કે મોટી તેની પરચ કરતા નથી. જ્યા મુઘી અમારી નિયત નોક, અમારો કસદ સારો અને

કોશિશ સાચી હશે, ત્યાં સુધી અમે ક્ષતેહમદ થઈશું. તમારી સાથે જે લાખતી ફોજ હો કે બાર લાખતી—અમારી પાસે અશ્વરી સહાય અને વચન છે. જ્ને અમે કયાંય હારીએ તો તેમા અમારો વાંક—અમારીજ કોઇ જૂલનો એ અંગમ ! અમારો અકીદો એ છે કે જ્યાં સુધી કોઇ કોમ પોતાની હાલત પોતે ન બદલે ત્યા સુધી ખુદા નથી બદલતો. અમે અમારી હાલત સુધારી રહ્યા છીએ અને અમને વિશ્વાસ છે કે નહાનાને મોટા પર વિજય આપનાર અમારી સાથે છે. તમે જે ઇસલામ કબૂલ કરો તો અમારા ભાઇ છો અને અમે તમને દરેક રીતે મદદગાર થવા તૈયાર છીએ. જે ઇન્કાર હોય તો રક્ષણ અને લશ્કરી સેવાના બદલામાં થોડો જાઝીયો આપો અને ઇસલામની હિફાજત હેઠળ રહો, નહિંતર મેદાને પડી નાના મોટાનો નિર્ણય કરો.

આટલામા લશ્કરની પાછળ રહી ગએલ મુસલમાનોનો પોતાનો કાસદ આવી પહોંચ્યો અને ‘સલામ અલયક’ કહી લોહીથી લખેલ એક પેચામ આપ્યો.

એ વાંચતાંજ સાચાદે કઅકાઅ તરફ જોયું અને કહ્યું:—

“તમે ‘બિરિમકાહ’ કરો અને લશ્કરને લઈ જાઓ. હું બરસ જાઉં છું. શરંણે આવેલ ઇલાકાઓના લોકો હવે આપણી રૈયત છે. શરીફાની શરાફત અને ઓરતોની અસમત-પવિત્રતાનું રક્ષણ કરવું એ હવે ઇસલામની ફરજ છે. બરસમા એક નિરાચાર ઇનસાનપર મુસીબત ગુજરે છે અને જે હુ વખતસર નહિં પહોંચું અને જીભીઓ તેનું જરજવાહિર લુંટી લેશે તો તેની જવાબદારી મારાપર આવી પડશે. ખુદાની રૂબરૂ માફ જહાનું કામ નહિં આવે.”

ગુસ્સાથી સાચાદનો ચહેરો લાલચોળ થઇ ગયો હતો અને આંખોમા ઝોહી થડી આવ્યું હતુ. સેનાધ્યક્ષની આ કેરીયત જોઇ ફોજ સન્નાટામાં પડી ગઇ. કઅકાએ પાસે આવી કહ્યું, “કોઇ પણ કામમા સલાહ લેવી સારી છે. સિપેહસાહારે એકલા જવું ઉચિત નથી. એક ટુકડી સાથે લઇ જાઓ અને બધી હકીકતથી વાકેફ કરો કે સૌને ખબર પડે.

સાચાદ—“હું એમાંથી કાઢી કરી શકતો નથી. તેમ થઇ શકે તેમ હોત તો મને કાઇ વાધો નહોતો પણ સંદેશામાં પહેલી શરત એ લખી છે કે એ ખીનાની કોખને ખબર પડવી ન જોઇએ. નચિંત રહો ! હું કાલે આવી તમને મળીશ.”

કચ્છકાચ—“ એમ હોય તો લાચાર છીએ, પણ ખીંગા કોઈને નહિં તે મસબીદને સાથે લેતા જાઓ. તે રસ્તાથી વાકેફ અને એ લોકોના મામલાનો જાણુકાર છે. ”

સાચદ—“ પણ તેમ કરતા શરત તુટે છે. ખુદાના ફઝલ પર ભરસો રાખો. ”

કચ્છકાચ—“ જોવી આસા, પણ તમે નહિં આવો ત્યાં સુધી લડાઈ રાફ નહિ કરીએ. ”

સાચદ—“ લડાઈ ફોઈ એક માણસની નથી કે એક જાણુ જાય એટલે બધ રહે !! તમે તમારી ફરજ બજાવો હું મારું કામ કરું છું. ”

કચ્છકાચે આંખો નીચે કરી લીધી. લશ્કર ખામોશ હતું કે સાચદે ખુલ્લું અવાજે કહ્યું “ શી અમાનુક્ષાહ ” અને ઘોડાને તબડાવ્યો. જોત જોતામા સિપૈહસાલાર અદ્રખ થયો. હવે કચ્છકાચે લશ્કરને ફર્યો હુકમ આપ્યો અને મુસલમાનો અલાહનુ નામ લેતા રવાના થયા.

“મારાથી વધુ સંગદિલ, વધુ જીભી કોણ હશે? મેં મોહજીતને બદ-
નામ, અને ઉલ્લસને રૂસવા કરી. હું એજ છું કે જેણે એ પુશરંગ કુલને પગ
નીચે ક્યયું. જમીન-જમીનની રજેરજ જે મને જોઈ રહી છે, આસમાન-આસ-
માનનો જે ભાગ મને જોઈ રહ્યો છે તે મારા પર નફરત કરી રહેલ છે. શરમ
મને કુબાડી રહી છે. દિલ બળી બળીને કોયલો થઇ ગયું. વિયોગ કાંઈ એછો
નહોતો-તેમાં આ જીલમ, આ સિતમ’ આહ! એ ક્યાં હશે?! કેવી હાલ-
તમા હશે! નજર આવે તો જોઈ, કુરમાન થાઈ, જીન નિસાર કરે’

ઘણી શાધી, બધે જોયું, ખુણે ખુણા ખેલ્યો પણ નથી મળતી. માત્ર
એટલુંજ અરમાન છે, એટલીજ આરજુ છે, એટલીજ ઇચ્છા છે કે એક વખત,
હાય! એકજ વખત ફરથી એ ચહેરા....

આ પહાડ છે, ક્યા નિકળી આવ્યો’ અહીં ક્યાં’ સાંજ થવા આવી,
હવે પાછો જાઉં. કાલે હામલો છે. કદાચ મોત મને આ દુઃખમાંથી મુક્ત કરાવે.
પણ હું એટલો પુશનસીબ ક્યાંથી! આત્મચાતથી મુન્દા ન થતો હોત તો આ
કોહસીયા ઉપરથી નીચે પડી ખતમ થાત...મલેકા! આવ, નજરે આવ’,

હવાએ આ અવાજ અખીલાને કાને પહોચાડ્યો. રાતી રાતી ઉડી, અને
અવાજ આવ્યો તે તરફ દોડી પણ તે સાથે વિચાર આવ્યો કે, શું’ મને જોઈ
હવે મસજિદ પુશી થશે’ તે ઉભી રહી ગઇ, પણ અવાજ એવો અસરકારક
હતો કે ત્યાંજ તડકડવા લાગી. કોઈ શબ્દ સમજાયો નહિ, પણ અવાજ
તો મસજિદનો હતો.

ખેતાય થઈ ગઇ, દિલ રોકવા ઘણું કયું પણ નિષ્ફળ નિવડી. તે ઉભી
થઇ, ચાલી અને ચીસ મારી ખોલી “મસજિદ! તને જોવા હું અશક્ત છું,
એકવાર ફરીને અવાજ સંભળાવી દે. ”

પણ હવે કંઈ નહોતું. ન તો અવાજ હતો, ન તો અવાજવાળો હતો.
-એક ચીસ મારી “મસજિદ! એક વાર ફરીને અવાજ સંભળાવી દે. ”
કંઠીને નીચે પડી.

સૂર્યાસ્ત થવાને બાગેજ એક કલાકની વાર હશે કે તે ભાનમાં આવી,
ઉડી. આખો કામ કરતી નહોતી, પણ એજ તરફ મોંઠ ફેરવી ઉભી થઇ
કે કદાચ એક વખત માટે આખો રોશન થાય! અથવા તો એક વાર ફરીને
એ અવાજ સંભળાય.

આમ ઉભી હતી તેટલામાં કોઈએ કહ્યું: “ તારી મુસીબતની હદ થઈ! તારા કબ્જે આજે ટાળશે, બરસના વાલીના હુકમથી તારી આખો પાછી સારી કરવામાં આવશે. ચાલ, ચરમા પર ચાલ. નહાઈને વાલીએ મોકલેલ આ કીમતી પોશાક પહેરી, જશને સાલગ્રેહમાં ચાલ. ”

અખીલા-“જે તમારામાં દયા હોય, ઇનસાનિયત હોય, તો મારા વિચારોમાં ખલલ ન કરો. મારી ગુમ થયેલ દોલત, મારો જૂદો પડેલ મિત્ર-મારો પ્રેમી મને લાખી મુદતે પાછો મળ્યો છે. આ વખત જીલમનો નથી, રહમનો છે; સિતમનો નથી કરમનો છે ! ”

પ્રેમાન્બર-“ ચાલ, ઝરા પર ચાલ ! વાલી રાહ જુએ છે.”

આનો કાંઈ જવાબ ન મળ્યો, તે ખામોશ થઈ બેસી ગઈ.

પ્રેમાન્બર-“જે જવાબ નથી દેતી તો ચાલ, અમારી સાથે. અમને આજ્ઞા આપવામાં આવી છે ! ”

અખીલા હજી ગુપચુપ બેઠી હતી. જબરદસ્તીએ ચાર આદમીઓએ તેને ઉપાડી, પહાડ ઉપરથી નીચે લાવ્યા અને ઘોડા ઉપર બેસાડી રસ્તો લીધો.

(૩)

મુસલમાનોનું લશ્કર હલવાનથી બે મઝિલ જેટલે આવ્યું તેટલાંમાં દુશ્મનોની મોટી ફોજ નજરે પડી. આબુ મેદાન ધરાની યોદ્ધાઓથી ભરાઇ ગયું હતું અને જ્યાં નજર જાય ત્યાં લડવૈયાઓજ નજરે પડતા હતા. કઅ-કાએ થોભવાનો હુકમ આપ્યો અને એજ મેદાનમા ડેરા નાખ્યા. હજુ દમ લેવા પામ્યા નહોતા કે યઝ્દગુર્દે લડાઇ શરૂ કરી દીધી અને તીરનો વર-સાદ એવો વરસાવ્યો કે મુસલમાનો પરેશાન થઇ ગયા. ધરાનીઓ તીરાની આડમા આગળ વધી રહ્યા હતા. જ્યારે કઅકાએ જોયું કે દુશ્મન માથે આવી પહોચેલ છે અને મુસલમાનો હજી મુંઝવણમા પડ્યા છે, ત્યારે તેણે બુલંદ અવાજે કહ્યું:-“ જો જૂમિમા તમે ઇસ્લામનો સંદેશ લખ આવ્યા અને જેના હરેક ભાગ પર તમે રસુલે અકરમનો સિકકો જમાવ્યો તેમા હવે કાંઈ દમ નથી, મદાયનના શેર કે કુરાતના તીર તમારી સદાકત આગળ પાણી થઇ ગયા. આ પ્રસંગ એજ જવહરો ખતાવવાનો છે. તમે સખતમા સખત મુસીબતો ઉઠાવીને અને બહાલાઓની કુરબાનીઓ ચઢાવીને, ઇસલમનો ખોલ બુલ્લ ક્યો છે. જો એક કદમ પણ પાછા હટ્યા તો જો કમાયા છે તે ખોઇ ખેસશે. દુશ્મન સામે અને શિકાર આખ આગળ છે. આવો, ગિસ્મિલ્લાહ કરો.”

આટલુ કહી કઅકાએ પહેલી તલવાર એવા જોરથી એક યોદ્ધાને મારી કે તે ટુકડા થઈ નીચે પડ્યો. હવે શું હોય ' મુસલમાનો જોશમા આવી ગયા અને આફતાબ ગુરૂથ થયો ત્યાં મુઘી એવી તલવાર ચાલી કે મેદાને જગમા લોહીની નીકો ચાલવા લાગી. મુસલમાનોએ હજાર જોશ ખતાવ્યો અને કઅકાએ લાખ જોશ દેવાડ્યો પણ ધરાનીઓએ અડગ પગે લડવામા ખાકી ન રાખી. હલવાનના મેદાનમા ધરાની સૈન્ય કીડીઓ માફક ઉભરાઈ રહ્યું હતું. છેવટે રાત્રિએ કાળાશનો પડદો નાખી અને પડને શાત કર્યા.

- યઝ્દગુર્દેને આજે લડાઇનો રંગ જોઈ ખાતરી થઈ ગઈ કે ધરાની ફોજ જો આવીજ દડતાથી મુકાબલો કરશે તો મુસલમાનો સામે ઉભા રહી શકવાના નથી ' તેણે પોતાના બહાદુરોને સામે ખોલાવીને એવું જોશીલુ બાપણ કયું કે તેમના દિલ કિસ્કેરાઇ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે, હવે અમે સવાર મુઘી રાહ જોઈ શકતા નથી. રૂન આપો તો અત્યારેને અત્યારે સૂતા પડેલાઓની સારવાર કરી લઈએ '.

યઝ્દગુર્દે આ સૂચના પસંદ કરી અને ધરાનીઓએ અર્ધ રાત્રે ઓચિ તો ઓપો માંચો.

ધરાકે અરબની તમામ ફતેહોમા હુસ્મનો તરફથીજ પહેલો વાર પડ્યો હતો. એક તો રસ્તામા ચાકી ગયા હતા અને લડી લડીને આ મેદાનમાં બેખબર પડ્યા સૂતા હતા કે ધરાનીઓએ હાથ સાફ કરવો શરૂ કર્યો. દોઢસો મુસલમાનો આવી રીતે શહીદ થઇ ગયા હશે કે કઅકાએ તકબીર બુલંદ કરી અને તે એવા જોરોશોરથી કે ફોજ ગભરાઇ ઉઠી ' જોયું' તો હુસ્મન બરાબર હાથ મારી રહ્યો છે ' ઝટપટ હથીયાર લઈ મુકાબલો શરૂ કર્યો. રાત અંધારી હતી અને કઅકાએ કાંઈ ખબર નહોતી કે શું થયું ! જ્યારે આફતાએ આ દ્રશ્ય નિહાળવા આંખ ખોલી ત્યારે માલમ પડ્યું કે ધરાનીઓએ અંધારામાં પોતાની ફોજનો પણ ખૂબ ખુદો કાઢ્યો હતો. યઝદગુર્દ આ જોઈ આભો થઈ ગયો: જો કે ધરાનીઓની હિમત હજી જેવીને તેવીજ હતી અને તેઓ ઇસ્લામી સૈન્યમાં ધુસી દિલેરીથી લડી રહ્યા હતા, તો પણ યઝદગુર્દે ફોજને પાછી ખેલાવી લીધી, અને લડાઇ આ વખતે મોફૂક થઇ.

હરમુઝનો મહેલ, કુલોની ખુસ્ઓથી, દીપકોના પ્રકાશથી, રેશમના ફરશથી, કિનખાખના જર્દીન પડદાઓથી, છરાની વાજીઓના સુસીલા નાદથી, ચદાદના બહિસ્ત સમાન બની ગયો હતો. એક રત્નજડિલ તખ્તપર હરમુઝ કાંઈપતી ખિસ્મત પહેરી, માથે લાજ રાખી; શરખના ઘેનમાં હજૂરીઆઓને જરજવા-હીર આપી હનામ વહેંચી રહ્યો છે. ઉમરાવો વર્ષાગાઠનો કિસ્મ કિવવી રહ્યા છે. હરમુઝ અખીલાની ઇન્તેજરમાં બેઠાર થઈ રહ્યો છે. જ્યારે વધુ વખત થયો ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો: “હજુ ન આવી! શું આખી ટુકડી ત્યા જઈને મરી ગઈ!!”

આ વાક્ય પૂરું થયું તેટલામાં તો અખીલા ગંદાં કપડાં પહેરી અંદર આવી. હરમુઝ તેને જોતાંજ ઉભો થયો અને કહ્યું. “મેં તમો લોકોને કહ્યું હતું કે લેખાસ બદલાવવા આપને!”

સરદાર—“સરકાર, અમે ઘણું કહ્યું પણ માન્યું નહિ.”

• હરમુઝ—“સારું, આ બીજા ઝોરડામા બધું બન્યો.”

અખીલા અને હરમુઝ આ પ્રકાશિત ખંડમાં એકલાં હતાં. બહાર પહેરો અને અંદર આ પ્રમાણે વાતચિત થઈ રહી હતી.

• હરમુઝ—“આવ, પહેલા તારી આખો રેશન કરું કે તું હુસ્ની બહાર જોઈ શકે અને તને ખબર પડે કે તું એક એવા પુરખની પડખે બેસીશ કે જેનાથી વધુ દેખાવડો આ મુલકમા કોઈ નથી.”

અખીલા—“તારું મુખ જોવા, અથવા આખોમાં તેજ આવવા કરતા રેશન આખો તેજહીણ થાય એ બેહતર છે!”

• હરમુઝ—“શું હજુ તારા વિચારો એજ છે? આટલું થયા છતાં શું તું નથી બદલી?”

અખીલા—“મુસીબત એ પ્રેમીની યાદમાં રાહત છે.”

• હરમુઝ—“તું તારી હડ છોક! જે દેહપર અમુલ્ય પોશાક અને તાજેશાહી રહેતો તે પર જો, કે અત્યારે જૂતાં મેલા ચીથરાં છે! તોપણ અનોહર અલોક! તું હજુ અદસમ ચમકી રહી છે! મારી પાસે આવ અને મારી આગ ઠંડી કર. તું ખરસની માલિક, ખરસનો વાલી તારો ગુલામ! હો, તારી આખો રેશન કરું,”

અખીલા—“ જીભી ! તારા નાપાક હાથ દૂર રાખ. હું મુસીબતથી તારી ઝલીલ આહિસ પૂરી કરું એ સ્વપ્નેય ખ્યાલ ન કરજે. ”

હરમુઝ—“ જો માણસાઈથી તારા વજ્રસમ હૃદયપર અસર નહિંજ થાય, તો હું પણ પણ થઈ શકું છું. સીધી આગળીયે ધી નહિં નિકળે તો વાકી આગળી કરતા મને આવડે છે ! હું આજે મારી ઇચ્છા પૂરી કર્યો વિના છોડવાનો નથી. આજે બરસમા આનંદ આનંદ છાઈ ગયો છે. બરસ આજ રાતે બરસ નથી-નવશીરવાનના મહેલ પણ તેના આગળ શરમાય છે. ”

અખીલા—“ તારી ખુશી તને મુબારક થાઓ. મારે વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી. જો તું જાનવર બનીશ તો યાદ રાખ, કે મારી આખો ખોટી થઈ જાય છે, પણ જો દિલે ઇજ્જતની ખાતર બાપ અને ભાઈને કુરબાન કર્યો તે હજી મારા સીનામા છે. મારા હાથ હજી તુજ સરખા હૈવાનને પાસે ન આવવા દે તેવા છે. ”

હરમુઝ—“ સભાળીને બોલ, અખીલા, સમજ, બેવકુફ ! ”

અખીલા—“ સમજ ચુકી છું અને સભાળીનેજ બોલું છું, પણ તને વિનવું છું કે મને છોડી દે. હરમુઝ ! મારું દિલ જખ્મી છે, તે પર ચીકું ન છાટ. શરસાને દાખી દેવો એ ઇન્ટેકામથી બેહતર છે. તારો જ્ઞેશ, જેણે તને દીવાનો બનાવ્યો છે, એ ખુશી હૈવાનીયત છે. ઇનસાન છો-ઇનસાન બન. હું પણ ઇનસાન છું. જવા દે કે જ્યાં સુધી જીવું ત્યાં સુધી તારો એહસાન અને મસજીદની મોહખ્ખત હમેશાં મારા દિલમાં કાયમ રહે. ”

હરમુઝ—“ હું મર્દ છું ને એક સલ્તનતપર હુકમત કરી રહ્યો છું. એવી આશા ન રાખ કે હું તારા ફરેબમા આવી તને જતી કરું. ”

હવે હરમુઝે શરાબનો ખાલો પીધો અને અખીલાનો હાથ પકડી, તેને ઘસડી પોતાની પાસે બેસાડી કહ્યું. ‘ પ્યારી અખીલા, આ સુરત પર રહમ કર. એ મોહખ્ખતને કાબિલ નથી, પરસ્તિશને લાયક છે. ’

અખીલા—હટ, દૂર હટ ! મને હાથ ન લગાવ !

અખીલાના બંને હાથ ગરદનની પાછળ મરડાયલા હરમુઝના એક હાથમા હતા અને બીજે તેની ડોકમાં હતો.

હરમુઝ—“ તને આ વખતે બચાવનાર કોઈ નથી ! ”

અખીલા—“ આસમાનના તારા મારી બેબસી અને તારો જીલમ, આ ખંડની હવા મારી લાચારી અને તારો સિતમ જોઈ રહેલ છે. હું બાપું છું કે મને તારા પંજનમાંથી બચાવનાર ઇનસાન અહીં કોઈ નથી.

પણ રહમ, હરમુઝ રહમ કર' કાલિમ, રહમ કર !" હરમુઝનો જોશ વધુ પ્રદિપ્ત થયો. તેણે બીજો હાથ પણ અબીલાની ગરદનમા નાખ્યો.

હવે અબીલાએ મેટ્રીયા સીસ મારી: "આસમાન, મારી મદદ કર, ઝમીન, મને આ છુટ્તીથી બચાવ ! હો કોઇ ઇનસાન જે મારું રક્ષણ કરે !"

"તું નિદ્ર સહે, ખુદા તારું રક્ષણ કરે !"

એક માગી તલવાર રણમીમાં ચમકી અને મંજરૂર સખ્તો ઓરડામાં એક ગુન્મા કે તે સાથેજ એક શખ્સ અંદર દાખલ થયો.

હરમુઝ કોઈને આવેલ જોઈ સતોષીલો થઇ ગયો. જુઓ હો તો ઇસ્લામી સેનાઓનો પડો સેનામુખ તેના માથે ઉભો છે.

હરમુઝની નિગાહ નીચી હતી, બદન થરથર કંપી રહ્યું હતું. સાચદ તેનો હાથ પકડી તેને બહાર લાવ્યા, રસીથી મુરકેટાટ બાંધ્યો અને સાથે લીધો.

સ્ત્રીની તપાસ કરી તો તે જડી નહિ. આરે તરફ જોયું, માણસો દોડાવ્યાં, પોતે તપાસ કરી, પણ મલેકા અબીલાનો ફરી પતો ન મળ્યો કે તે કયા ગઇ !

“ મારી આરજુ માત્ર એટલીજ છે કે ફરીને એકવાર અવાજ જ સાભળું—એકવાર ઇસલામી સૈન્યમા પહોંચી જાઉં. જોધ તો શકતી નથી, પણ...હા, બોક્ષતાં સાંભળી શકું. તેની બેદરકારી વાજખીછે મસજિદને મજબૂર કરવાનો મતે કંઈ હક નથી. હા, તેની કૃપાથી અવાજ જ સાભળી લઉં તો એજ માત્રે અપ્પેશ. ખુદા જાણે દિન છે કે રાત, રસ્તો છે કે જંગલ 'કાલેજે કાંટો લાગ્યો હતો તે કદાચ પાકી ગયો છે, હવે ચલાવું નથી. ઘુંટણીયાભર ચાલું છું. જૂખ તરસ તો ગઇ. કોને પૂછું મુસલમાનોનું લશ્કર કયા છે ' પણ નહિ, મસજિદને માઝું નામ સાભળી દુખ થશે. હું કેટલી સંગદિલ છું ' મારી આરજુ પૂરી કરે અને તેને દુખ દઉં ' તે સુખી હશે, સુખી રહે, હું કેમ દિલ દુખાવું ? ”

“ ઓ, ભાઈ રસ્તે જનાર! અંધ અનાથની વાત સાભળીશ ? ”

“ શું કહેવું છે ? ”

અખીલા—“ હું કયા છું અને તું કોણ છે. ”

વટેમાર્ગી—“ હું મુસાફર છું. તું જંગલમા છે. ”

અખીલા—“ તમે કયા જાઓ છો ? ”

વટેમાર્ગી—“ હલવાન. ”

અખીલા—“ તમે હલવાનના રહીશ છો ? ”

વટેમાર્ગી—“ નહિ, હું ઇસલામી સૈન્યનો એક સેવાક છું. ”

અખીલા—“ હલવાન અહીંથી કેટલે દૂર હશે ? ”

વટેમાર્ગી—“ તારે પુછવું છે શું ! ! ”

અખીલા—“ ભાઈ નાખુશ ન થા. તારે કિલુ તો રહેવું પડ્યું. માફ કર, મારે ઇસલામી લશ્કર સુધી જવું છે. ”

વટેમાર્ગી—“ પણ ચાલીશ કેની રીતે ? ”

અખીલા—“ તમે મને સડક સુધી લઇ જાઓ. ”

વટેમાર્ગી—“ આવ. ”

વટેમાર્ગીએ હાથ પકડ્યો ત્યારે અખીલાના મનમા આવ્યું કે આ હાથ સાથે મસજિદે હાથ મેળવ્યા હશે, આ આખે મસજિદને જોએલ હશે, આ માણસે મસજિદ સાથે વાતો કરી હશે. તે દિલને રોડી ન શકી, આખમીથી આસુ નિકળી પડ્યાં અને તેનો હાથ આખે લગાવ્યો.

વટેમાર્ગી—“ આ શું કરે છે ? તું કોણ છે ? ”

અખીલા—“ આપનો આમાર માનુ છું. ”

વટેમાર્ગી—“ મારે કિતાવળ છે. બસ. આ સડક આવી, જા. ”

સાચ્ચ—“આખા ઇલાકામાં આજના જેવી લડાઈ નહોતી થઈ. ધરાનીઓના દમ આ વખતેજ નિકળશે એવી આશા નહોતી. ધરાન આખાનું લશ્કર લાવી ખડું કરવામાં આવ્યું હોય એમ લાગે છે. મુસલમાનોએ આજે જે બહાદુરી બતાવી છે, તે જોનારને છક કરી દે તેવી છે.” ખુદાએ ચાલું તો હવે ફતેહ મળવાને વાર નથી.”

કચ્છકાચ—“બેશક, બહાદુરાને ઇસલામે આજે પોતાનું જોર બતાવી આપ્યું છે. અત્યારે તેમના મુકાબલામાં બે લાખથી વધુ ફોજ છે, પણ એ આપણા દિવાઇઓનીજ હિમ્મત છે કે ધરાનીઓનું બળ ચાલતું નથી. જે વખતે શત્રુઓ ડાળી બાબુએ હુમલો કરી પહાડની માફક પડયા ત્યારે ખુદા-એજ આપણી લાજ રાખી, નહિતર મેદાન હાથથી જત !”

રાત પૂરી થવા આવી હતી તે વખતે કચ્છકાચ આ વાતચિત કરી રહ્યા હતા. જૂદી જૂદી યોજનાઓ પર વિચાર થતો હતો અને આ ચર્ચા ચાલુ હતી તેટલામાં બાગીએ ખુદાએ વાહિદની મહાનતાનું ગીત ગાઇ રાત્રિની વિદાયગીરીનો પેગામ પહોંચાડ્યો. મુસલમાનો કલમએ તૈય્ય પઢતા ઉઠ્યા, વજૂ કર્યું. નમાઝ પઢી અને મૌદનેજગમાં આવી ઉભા થયા.

ધરાનીઓ તરફથી આજે પહેલા ફસીર નામનો પહેલવાન મુકાબલામાં આવ્યો અને બોલ્યો—“તમે હજી ચાલ્યા ગયા નથી એ તમારી એવફૂદાઈ છે. ત્રણ દિવસ થયા તમે અમારી દિલેરી જોઇ રહ્યા છો, તમે કદાચ એમ ધારતા હશે કે પાછલી લડાઈની માફક અહીંથી પણ અમે નાસી જઈશું-અમે કાણ છીએ તે તમે હજી જાણી શક્યા નથી. હજી નહિ માનો તો જોઇ લેશો, કે તમારા માથે કળ આવી રહી છે. આવો, તમારામાંથી જે બહાદુર હો. તે જેને મરવું હોય તે સામે આવે કે તેની ઇચ્છા પૂરી કરે.”

હાશમ મુકાબલો કરવા નિકળ્યા. બંને વચ્ચે ઘણી વાર સુધી યુદ્ધ મૂચ્યું. આખરે અરબી તલવારથી ધરાની કતલ થયો. તેના પડતાંજ આખું ધરાની દળ હાશમ પર ટુટી પડ્યું. હાશમ આ સંકટામણુમાંથી નિકળ્યા તો ખરા પણ એવી હાલતમાં કે આખું શરીર જખ્મોથી ચૂર હતું. ધરાનીઓએ તરત ડાળી બાબુની ફોજ પર આક્રમણ કર્યું. મુસલમાનો પણ એવી બહાદુરીથી લડ્યા કે મુર્ચ દળવા આવ્યો પણ તેઓ પોતાની જગ્યાએથી ન હઠ્યા.

કુચકાચ જમણી બાળુએ હતો. તેઓ દસ હજારની ફોજ લઇ, જંગી-કાવૈત ખિલાફ આમળ વધ્યા અને ધરાની સૈન્યની ઠાણી બાળુએ વિજયોની ખાફા પડ્યા. ધરાની સૈન્યના એક બાજે ઇસલામી સૈન્યની ઠાણી બાળુ પર હસ્તો કર્યો હતો પણ બાકીના ધરાનીઓ એવી દિલેરીથી કુચકાચ પર ટુટી પડ્યા કે જે સામ્રાટ, ઉમરને ત્યા ન મોકલત, તો એક માણસ જીવતો રહેવા ન પામત. મદદ મોકલી તો પણ એ હજાર ઉપરાંત મુસલમાનો શહીદ થયા અને લડાઇ પ્રાણી જામી. આજે લડાઇનો નિર્ણય આવી શક્યો નહિ અને લડાઇ બીજા દિવસ ઉપર મુલતવી રહી.

સાંજ પડતાજ સામ્રાટે ઇસલામી શહીદોને દફનાવ્યા ને કહ્યું:

“મુસલમાનો ! આ મરી નથી ગયા, જીવતા છે, તેમના ચહેરા જુઓ, નરે ઇસલામથી ચમકી રહ્યા છે. તેઓ એ દિવસ જીવતા ઉત્સુક છે, જ્યારે તમારો પાક જોશ હલવાનની ફતેહ સાથે ધરાકે અરબમા ઇસલામનો ઝુંડો છુલ્લંદ કરે. જમાનો સેંકડો વર્ષ આગળ નિકળી જશે. ધરાકે અરબની હુકુમત કેટલાય તાજ બદલશે. તમારી ફતેહ ઇતિહાસમા અમર રહેશે. આ મુદ્દો હાડકાઓ તમારા શૌર્યની જીવતી યાદગાર છે, મુસાફરોને તે અતાવી આપશે કે મુસલમાનોએ આ સરજમીન કેવી રીતે લીધી. રાત્રીમાં આવી ગઇ, જે કાલે પણ ફતેહ ન મળી તો પરિણામ સાફ નહિ આવે. જે હિમ્મતે તમને અહિં સુધી પહોંચાડ્યા તેથી અક્ષાહનું નામ લેતા હલવાનમા દાખલ થઇ જાઓ. ધરાનીઓએ ચોતરફથી જાસૂસ છોડ્યા છે, જે બિન બિન વેશમા ફરતા કરે છે. એતના રહેજો કે કોઇ લશ્કરમા દાખલ ન થાય.

(૭)

રોત અંધારી હતી પણ આકાશપટ તારાઓથી ચમકી રહ્યો હતો. મોસમ ગરમીની હતી પણ હવા ઠંડી. સમય સુનસાન હતો પણ વૃક્ષો ઝુમતાં હતાં. હવા ઇસલામી નરવીરોની સદાકતના ગીત ગાઇ રહી હતી કે પહેરેગીરે લલકારી કહ્યું—

“કોણ !”

.....

“જવાબ દે, નહિંતર જોળી આવે છે.”

“મારે કંઈ કહેવું છે.”

“થોડા, આગળ ન આવ !”

પહેરેદારે જઈ જોયું તો ગરાબર ચાલવાને પણ અશક્ત, કેડથી વળી ગયેલ, ભૂખથી અને દુઃખથી વૃદ્ધા જેવી દેખાતી એક આધળી, ખામોશ ઉભી છે.

પહેરેદાર—“કોણ છો ! કેમ આવી છે !”

ઔરત—“સાંભળ્યું છે કે મુસલમાનોમા ઇનસાનિયત છે. જે આ મુસલમાનોનું લશ્કર છે તો મારે એક અરજ કરવી છે.”

પહેરેદાર—“હા, આ ઇસલામી લશ્કર છે. જે તુ જાસૂસ નહિ હો તો ખુશીથી તારી મદદ કરશું.”

ઔરત—“એક અંધ લાચાર સ્ત્રી શું જાસૂસી કરવાની ! મારે એક કામ કરો. તમારે હાથે જોળાથી મારી નાંખો !”

પહેરેદાર—“અને આ પગે શું થયું છે ! આ તો લોહીલુહાણ છે, પાકી રહ્યો છે !”

ઔરત—“થોડીક પીડા થાય છે.”

પહેરેદાર—“કાંટો હશે, લાવ કાઢી દેડે.”

ઔરત—“નહિં તમે મને ત્યાં પહોંચાડી દો જ્યા—”

પહેરેદાર—“તું જાસૂસ છે ! અંદર જવાની શું જરૂર છે ? જો આ એક માણસ તો કેદ પકડાયો છે, તેની સાથે તુ પણ કેદ થઈશ...કોણ ?”

મસજીદ—“શું છે ? કોણ છે—કોની સાથે વાત કરે છે ?”

પહેરેદાર—“એક આધળી સ્ત્રી છે.”

મસજીદ—“જાસૂસ હશે, કાઢ ! જા, ચાલી જા.”

મસજીદ થોડો દોડાવતો અંદર ચાલ્યો ગયો. પહેરેગીરે સ્ત્રીને જોઈ તો તે ઘેહોશ પડી હતી. ખોલાવી, શરીર હથાળ્યું, ખડું મુસ્કેલીએ જ્ઞાનમાં

આવી, ત્યારે પહેરેગીરે રસ્તા પર લઇ ગયો અને કહ્યું, જા, આ તરફ જા.

મિલાપ વિયોગથી પુરુષ અને કામયાખીની ઉમેદ, કામયાખીથી મોટી કામયાખી છે. હું અખીલાની મોહખતમા નાકામ થયો. તેમા શિકાયત શાની! મોહખતનો અનમ, ઇશકનું પરિણામ એજ છે. પણ મારા દામને મોહખ તપર તો એવકાષનો એવો ડાઘ છે, જે કેમે ધોવાય નહિ. મોત માંગલું એ ખોટું, પણ એવી ખાહિશમા કંઈ ગુનાહ નથી કે શિર તેના ચરણોપર હોય અને શ્વાસ નિકળી જાય ! તેણે અત્યાર સુધી પ્રેમ પર કર્જા લાગવા ન દીધું વિચારમા પણ ન આવે તે કયું અને અશકયને શક્ય કરી બતાવ્યું હું હયાત છું અને તેનો પત્તો નથી કે તે કયા છે, કેવી હાલતમા છે' એક સંતનતની માલિક, એક રાજ્યની રાણી, મારે કારણે કેટલી બદનામ, કેવી રૂસ્વા થઈ' કેટલી વાર, કેટલી મુસીબતોમા ફસાઈ ! બાપ, બાઈ, દોસ્ત, સંતનત બધું ગુમાવ્યું. કેદમા ગઈ, અન્ન વગર રહી. બધું સંજીવું, બધું ઉકાવ્યું. ઇશિનનું પુષ્પ મારી ખાતર કરમાયું. ઇશકનું સૌંદર્ય મારી ખાતર બરબાદ થયું. સાઅદ મારી બેકારી, દીવાનગી, બેતાખી સારી રીતે જાણે છે. હવે હું મારી બંધી કહાણી કહી દઈશ. ઇન્શાઅલ્લાહ, અમારી ફતેહ છે. લશ્કર હવે પાછું જશે. મારે થોડા દિવસની રજા લેવી છે—આજેજ બંધી વાત કહીશ.

રાતનો પાછો પહોર હતો, મસજિદે રાઈરોઝ પોતાનું દારતાન સાઅદને સબખાવ્યું. સાઅદ પણ બેચેન થઈ ગયા. મસજિદની સબર અને દ્રવતા જોઈ છક થયા, આટલું છતા ઇસલામને હમીશ વફાદાર રહેવા માટે તેની પ્રશસા કરી, ગળે લગાવ્યો અને કહ્યું, “ જરસનો વાલી હરમુઝ કેદ છે તેને લાવો. કદાચ તેની પાસેથી કાંઈક જાણી શકાશે ”

થોડીવારમા મસજિદ, હરમુઝને લઈ હાજર થયો ત્યારે સાઅદે કહ્યું — “ મારો એવો મત હતો કે નમને સૌની સામે કતલ કઠ. તમારા કુકર્મો માટે તૈયા કરો તો એ શરતે છુટકારો આપુ કે જે સ્ત્રીને ખાળવા છતા ન મળી તેના વિષે જે કાંઈ જાણતા હો તે કહો. ”

હરમુઝની આખોમા આસુ બરાઈ આવ્યાં અને કહ્યું—

“જે ચદ્ર આ આસમાન પર પ્રકાશે, જે ફુલ આ ભૂમિમા ખિલ્યું, જે કુમારિકા આ મુલકમા જન્મી, જેની જોડ આ દેશમા, આ ધર્મમા આ પ્રગ્નમા ન થઈ છે, ન થશે, તે માઝહરાતની મલેકા અખીલા હતી. રાજ્યો તેની ડાકરમા અને હજિત તેના ચરણોમા હતી, છે અને રહેશે. મને મારી

કતલ કે બરસના પાનની પરવા નથી, નિચાર સરખો પણ નથી, અકસોસ છે—અકસોસ નહિ રંજ, રંજ છે—રંજ નહિ સદમો છે કે મેં એ સૌંદર્યના અંબારને, મોહગતની મૂર્તિને હાલહવાલ કરી, બરબાદ કરી, દુનિયા જેની પાછળ ગાડી હતી અને ઘરાન આખું દીવાનું હતું તેણે પોતાની પવિત્રતાપર ડાઘ લાગવા ન દીધો, આખરે આય આવવા ન દીધી. મેં મારી હુકમતના ધુમંડા, દોલતના નિશામા અને જવાનીના મદમા તેની સાથે જે વર્તન ચલાવ્યું તે કાળજી વિધી નાખે છે. તેની આખો ખોટી કરી, તેને પોતાને કેદ કરી પહાડ પર નગર કેદ રાખી. પણ કોઇ મુસીબતે, કોઇ દુઃખે, કોઇ પીડાએ તેના પગ ડગમગાવ્યા નહિ. તેના કપડાં ચીંથરે હાલ, તેનું બદન જખમી, તેના પગ લોહીલુહાણ અને હાલત કંગાલ થઇ ગઇ, પણ તેનો દામનેઅસમત પાક રહ્યો. તેની જીદગીની દુઃખીમા દુઃખી અવસ્થા મેં કરી. આહ ! મેં જુલમ કરવામા હદ વટાવી. મેં તેને એમ ઠસાવ્યું કે મમજીદ તારી શિકલથી નફરત કરે છે, તારાથી ભાગતો ફરે છે અને તારા નામથી બેઝાર છે ! તેણે એ સાચું માન્યું અને કહ્યું : તે સાચો છે, હું મારી બદસરતી બતાવી તેને દુઃખ નહિ દઉં !

- મસજીદ ! હજી હમણાજ થોડા કલાક પહેલાં જે આંધળી સ્ત્રીને તમે કાઢી મેલી, જેના પગ લોહી લુહાણ હતા, તે તમારી મહેબુબા અખીલા હતી જે માત્ર તમારા અવાજની ભૂખી હતી. તમારા ચાલ્યા જવા પછી તમારો અવાજ સાબળતાંજ તે બેહોશ થઈ ગઇ અને જ્યારે હોશમા આવી ત્યારે પેહેરેદાર સડક કિપર છોડી આવ્યાં.

સાઅદ—“બેશક, આ ઝોરત માટે ઇરાન મગર થઈ શકે છે !”

હરમુજના છેલ્લા વચનો સાબળતાંજ મસજીદ ચક્રર ખાઇ “ મજલૂમ અખીલા —અસ્મતની દેવી.....” બેહોશ થઇ ગયો.

- કલાક દોઢ કલાક પછી હોશમા આવ્યો કે જગલ તરફ ચાલી નિકળ્યો. ચારે તરફ શોધતો ફર્યો, જોર જોરથી બોલાવી, રોઈ રોઈ પુકાર કર્યો પણ બધું નકામું.

આજે ઉગનાર સુર્યે ધરિકે અરબમાં કુતુહાનેકારકી પુરી કરી, અને જ્યાં પહોંચ્યાનો તર્ક પણ ન થઇ શકે ત્યાં બધે આજ નવો આવાજ સુલભ કરી દીધો. સવારની નમાઝથી કારેગ થઇ, મુસલમાનો મેદાને જંગમાં આવ્યા અને જોરથી તકબીરનો નાદ કર્યો. ધરાનીઓ પણ તરત મુકાબલે નિકળ્યા. મુસલમાનો કંઈ કરે તે પહેલાં ધરાનીઓએ પહેલે દિવસે કર્યું હતું તેમ તીરનો વરસાદ વરસાવવા માડ્યો અને એવી સચોટ તીરંદાજી કરી કે ડાબી બાજુપરના ધણા જખમી થયા. મુસલમાનોએ પણ આનો જવાબ વાળ્યો પણ તેમની કોશિશ વ્યર્થ ગઇ, અને બપોર સુધી આજ રગ રલ્લો. છેવટે સાચ્છે હુમ્મલો હુકમ આપ્યો અને કચ્છકચ્છ તથા હાશમ પેશ પોતાની ફોજ લઇ વિજળીની માફક પડ્યા. ચાર સાડાચાર કલાક સુધી હાથો-હાથની લડાઇ ચાલી. મુસલમાનોએ બહાદુરી બતાવવામાં કસર ન રાખી પણ ધરાનીઓ એક ડગલું પણ પાછા ન હડ્યા. લડાઇનો આ રંગ જોઇ ચઢદગુર્દે ચીડાયો. તે જાણુનો હતો કે મુસલમાનો આમ હડવાના નથી. એટલામાં સામેથી ધૂળ ઉડતી દખાઇ અને માલમ પડ્યું કે સરદાર મેહરોજ, પચીસ હજારની ફોજ લઇ ચઢદગુર્દેની મદદે આવ્યો છે.

ધરાનીઓની હિમ્મત વધી ચઢદગુર્દેના દિલને શાનિ થઇ, કેમકે હવે તેને ફતેહની ખાત્રી થઇ. મુસલમાનો માટે આ બહુ નાજુક વખત હતો. ધરાનીઓને કુમક મળતી જોઈ મુસલમાનો રખેને પાછા હડવા માટે એમ વિચારી સાચ્છે લલકારી કહ્યું : “ મુકાબલો ફોજનો નહિ પણ ઇસ્લામ અને કુર, સત્ય અને અસત્ય, નેપી અને બદીનો છે. ધરાનીઓ યોગણી ફોજ લાવે તોપણ તમારાપર ફતેહ મેળવનાર નથી તમારા સાથે તમે જેના કામે અહીં આવ્યા છો તે ખુદાની ફોજ છે. હિમ્મત ધરો અને આ લોકોને બતાવી આપો કે નિયતનમ સદાકત હોય તો થોડાક, ઘણાઓને હરાવી શકે છે. ”

મુસલમાનો શેરની માફક ધસ્યા અને તકબીરનો નાદ કરી એવા જોરથી પડ્યા કે મેદાન લાશોથી ખરડાઇ ગયું. સાજ સુવાં આજ હાલત નહી. સુર્ય આથમવાની તૈયારી કરી રલ્લો હતો કે મેહરોજે પોતાની તાજ ફોજ લઇ હુમલો કર્યો અને હાશમના દસ્તાપર એવી રીતે આવી પડ્યો કે હાશમ સંભાળત નહિ તો ફોજના પગ ટગી જત. હાશમે પોતે આગળ આવી મેહરોજનો મુકાબલો કર્યો અને એવી એક તલવાર દીધી કે તેનું માથું ધડથી જુદું થયું. મેહરોજ પડ્યો કે મુસલમાનો એ કોળપર તુરી

પડયા. ત્યાં સાચ્ચે જીવંદ અવાજે કહ્યું: 'લગાઇનેા કેંસલો આજ વખતે થશે, અને ધરાકે અરબમા ઇંસલામનેા જુડો લહેરાશે; નહિંતર જે જીતાયલ ઇલસકા અને શહીદોનાં હાડકા ધરાનીઓના કબજામા ગયા અને તમે આજે પાછા હકયા, તો એ હાડકાઓને પણ ધરાનીઓ ખરબાદ કરશે.' હવે ફોજ પાછી જોશમા આવી અને એવું ધમસાણુ યુદ્ધ મચ્યું કે ધરિન એ લડાઈ હમેશાં યાદ રાખશે. આ હુમલામાં મુસલમાનોએ શત્રુની અર્ધ ઉપરાત ફોજ કાપી નાખી અને ધરાનીઓ પાછા હકયા. ધરાનીઓ પાછા હકયા કે મુસલમાનો હક્ર! હક્ર! ના નાઅરા લગાવતા આગળ વધ્યા, અને ખૂબ તલવાર ચાલી. આક્રતાળ ગુરૂથ થઇ રહ્યા હતા કે યઝદગુર્દ મેદાનમાથી બાગ્યો અને તેના નાસતાંજ ફોજ પણ નાહી.

દરૂર મુજબ સાચ્ચે સૌથી પહેલાં ખુદાના શુકર અદા કર્યા અને તે બાદ હલવાનમા દાખલ થયા. રાત્રિએ ઇસલામી યોદ્ધાઓને આવકાર આપ્યો. યઝદગુર્દે બાગી રેમાં મુકામ કયો. હલવાનની જીતે ધરાકે અરબના રાજ્યની લગામ મુસલમાનોના હાથમા મેલી.

• રાત ગુજરતા સવારની નમાઝથી જ્યારે મુસલમાનો કારેગ થયા, ત્યારે સાચ્ચે, કેઅકાઅ, હાશમ અને ખીજ મોટા સરદારોને સંબોધી કહ્યું: "ખુદાએ આપણને સહાય આપી અને હવે આપણી કૃતેહો પુરી થઇ. આપણે પાછા જવાનું છે પણ મસૂકદ જેવા યોદ્ધાથી જુદાઈ થતી જેઇ, આપણને દિલ્લી રંજ થાય છે. તેઓ ચોતે લાચાર છે કે આપણી સાથે આવી શકતા નથી અને હું પણ તેમને આગ્રહ કરી શકતો નથી. તેમણે જે સચ્ચાઈ, નિખાલસતા, બહાદુરી અને દિલેરીથી આ સરજમીન પર આપણને મદદ કરી, તેનો આભાર પૂરી રીતે આપણે માની શકીશું નહિ,"

“મસજીદનો એ ઓછો એહસાસ નથી કે તેણે અવાજ સંભળાવી દીધો—હજી એ અવાજ મારા કાનોમા ગુંજી રહ્યો છે. તેણે મને કાઠી મેલી, તેમા એ શું કરે? તેનો શું વાંક? હા, મેં તેને તકલીફ દીધી. મારે તેની નજરે પડવું જોઈતું નહોતું. એ હજીમ મારી ગરદન પર, એ હાથ મારા દામન પર છે. હું મોહમ્મતનો દાવો કરું છું પણ હું ખતું કારણ બની, એ ભૂલ થઈ. તેને હક છે કે તે મને તરછોડી મેલે. હજી મુઘી તેનું કોઈ કામ મોહમ્મતના કાયદા વિરુદ્ધ નથી થયું હું ખેશક ‘ગુનેહગાર છું’ દિલમા હવું આદિશ છે કે એકવાર આખો તેને નિહાળી લીએ, પણ મારી આદિશ બોલી...”

“મસજીદ, મારી કસર માફ કર.”

“આજે તરસ પાડુ લાગી છે. પરમ દિવસે કોઈ અલાદના બદાએ પાણી પાચુ હતું. કોણુ મારા માટે ફવામાથી પાણી કાઠી લાવી આપવા નવરૂ છે.” ખુદા જાણે વસ્તી કેટલી દુર હશે. કદાચ કોઈને દયા આવશે તો થોડુંક પાણી પીવાવશે.”

રાત અધારી અને આનમાન પાદળાથી ઘનઘોર થઈ ગયું હતું. છત્રો ઝૂમી રહ્યા હતા જગલ ખસાયાનમા આ બેચેન હસતી, જેને દિલમા રહી રહીને દર્દ થઈ રહ્યું હતું, તે કલ્પાત કડી રહી હતી. તેના પગમા પાક હતો, જખમમા પીડા હતી, પણ તે પોતાના પારાની યાદમા બધું ભૂલી ગઈ હતી. પગ હઠાવતી ને દર્દ થતું કે તરત એક હાથમા પગ પકડી ચાલતી અને પોતાના વિલાપમા મગ્ન થતી. થીક ખામેશ થઈ, કંઈક વિચારમા ટૂંબી, એક કોડે શ્વાસ લીધા અને બોલી —

“મસજીદ મારી કસર માફ કર.”

ઝૂંબનના ઝાડ નીચે એક ઝુપડીમાંથી કોઈ છુટ્ટા ફક્કી બહાર નિકળ્યો. તેણે અધાગમા નેચા અને બદનસીબ ઇનમાનને બેળાવા ચાચું પણ દુર મુઘી અધારે ફેલાએલું હતું અને આનમાન આમ પાડવા માડયા હતા. ચારે તરફ નજર ફેલાતી. ગજના થતી હતી પણ પિજળી નહોતી. તેટલામા ફરીને એજ દર્દ અગીઠ અવાજ કાને પડ્યો.

“મસજીદ મારી કસર માફ કર.”

ફરી તે અવાજ તરફ ફર્યો. અધાર ઘોર હતું કાંઈ નજરે પડતું નહોતું. એક વાર ફરીને તેજ શબ્દો સંભળાયા. એ બાબુ ચાલી થોડુંક ગયો તો ઝાંખી આકૃતિ પરથી કોઈ હાથ એમ જણાયું...પૂછ્યું.

“રાત્રિના અધકારમાં, હે માણસ! તને જંગલમાં કંઈ મુસીયન ખેંચી લાવી ?”

અખીલા—“તમે પૂછીને શું કરશો ?”

ફરીર—“તારા વિલાપમાં દર્દ, તારા અવાજમાં કંઈગું અને તારી બેકરાસીમાં ચોટ હતી.”

અખીલા—“હું સ્ત્રી છું અને આધળી છું. આ કયું સ્થળ છે ?”

ફરીર—“આ જંગલ છે. અહીંથી બે કોસ પર મદાયન છે.”

અખીલા—“હું તરસી છું, થોડું પાણી આપશો ?”

ફરીર—“હા, ખુશીથી. ચાલ, મારો હાથ ઝાલ ને મારી ઝુંપડીમાં ચાલ.”

અખીલા—“ચાલો.”

વગસાદ વધી ગયો હતો. ફરીરે અખીલાને આશ્રમમાં લાવી બેસાડી, પાણી પાંચું અને કહ્યું: ‘ભૂખ લાગી હોય તો ખાવાનું લાવું ?’

અખીલા—“હા.”

ફરીર રોટલી લાવ્યો, તે ખાધા ખાત્ર લીધું ત્યારે ફરીરે કહ્યું. “તારા કપડાં અધા ભીંજાઈ ગયા છે, પછી એવું ન થાય કે તું બીમાર થઈ જાય. તારી માસે બીજાં વસ્ત્રો પણ નહિ હોય.”

અખીલા—“ન તો કપડાં છે કે ન તો બદલાવાની જરૂર છે.”

ફરીર—“અને આ પગ—લોહીથી ખરડાઈ ગયા છે.”

અખીલા—“હા, હશે.”

ફરીર—“નેકઅર્ન ઓરન, તું કોણ છો ?”

અખીલા—“એક બદનસીય ધનસાન છું.”

ફરીર—“આવી મુસીયન કેમ આવી તે કહીશ ? શું તારૂં કોઈ સગુંબહાણું નથી ? હું તારા ભેદનો બાગીચો બનીશ અને બનશે ત્યાં સુધી તને મદદ આપીશ. મારી વાતચિત ધરાનીઓ જેવી છે, પણ હું ધર્મે મુસલમાન છું. આ જાહેર જે કહીશ તેમાં ફરક નહિ આવવા દઉ.”

અખીલા—“મેં ઇસલામની બહુ તારીફ સાંભળી છે અને ઇસલામી સૈન્યના વડા સિપૈહસાલારનું એક એવું કામ પણ જ્ઞેયુ છે અને હું કહી શકું છું કે ઇસલામ કુદરતી ધર્મ છે. મને તમે તેનાં સિદ્ધાંતો શીખવશો ?”

ફરીરે અખીલાને મઝહબની અગત્યની આખતો સમજાવી અને કહ્યું: “હું વેપાર અર્થે અરબસ્તાન ગયો હતો, ત્યાં મેં ઇસલામ વિષે સાંભળ્યું અને મંદીના ગયો.”...જ્યારે ફરીરે મોટેથી એ શબ્દો નિકળ્યા કે ‘ત્યાં મને

રસૂલે બરહક્કના દીદાર નસીબ થયા' ત્યારે અબીલાના મનપર એક અજબ અસર થઈ. પહેલા તો મસજીદનું જીવન જોઈનેજ ઇસલામ તરફ ટ્ળી હતી. સાઅદના સહવર્તને તેના મનને ઇસલામ ઉપર ફિદા બનાવી દીધું હતું. હવે જ્યારે ઇસલામની પૂરી હકીકત સાબળી ત્યારે તેણે કહ્યું: “મને પણ ઇસલામમ દાખલ કરો.”

ફકીરે કલમએ તવહીદ પઢાવ્યો, ત્યારે અબીલાએ કહ્યું “તમે કેવા ખુશનસીબ છો કે જિયારતે રસૂલ કરી આવ્યા. મારા કરતાં વધુ હતભાગી બીજું કોણ હોઈ શકે કે એટલું પણ મારાથી હવે થઈ શકશે નહિ કે હું એ પ્યારાના મઝારે પહોંચું’ જામાનાએ મારી આખો પણ ખુશ્બી લીધી. ખુદાની કુદરત નિહાળવા પણ હવે એ આખો અશકત છે!”

ફકીરે મોહબ્બતેરસૂલના આ પ્રવાહથી બેઅસર રહી શક્યો નહિ. તેનું દિલ જોશથી ઉભરાયું અને નિરાધાર અવસ્થાનો નમનો જોઈ બીડાયલા હોઈ સહેજ ઉઘડયા. તેણે પોતાનો હાથ અબીલાની આખોપર ફેરવ્યો અને કહ્યું: “તેજહીણ આંખોને રોશન કરનાર ખુદા છે. ખરેખર, તે સર્વ શકિતવાન, સર્વજ્ઞાની છે.”

ખુદાના ભકતોની દુઆ અજબ કબૂલીયત ધરાવે છે. અબીલાની આંખમાંથી અસુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો અને તેની સાથે અજવાળા માટે ઝંખતી આંખો દેખતી થઈ. ફકીર ઉઠ્યો, થોડું પાણી લાવ્યો અને અબીલાના રોક્વા છતાં લોહીલુહાણ પગ ઘોઈ સાફ કર્યાં. પાટો બાંધવા કાઠું નહોતું. ફકીરે કંફની ફાડી, લાખો લીરો ફાટી, પગે બાંધ્યો અને પૂછ્યું: “બેટા, કયાં જવું હતું?”

અબીલા—“બાવા! હવે અહીંજ જીવન ગાળીશ. મારા અરમન પૂરા થયા... હા, હજી ઇસલામી સૈન્ય સુધી જવા દિલ થાય છે—હલવાનમા શુ થયું હશે.”

ફકીર—“હું ત્યાજ હતો. મુસલમાનોએ હલવાન ફતેહ કર્યું. પરંતુ દિવસે ફતેહમંદ લશ્કર પાછું પોતાને વતન બરશે.”

અબીલા—“શું બધાય જશે? અહીં કોઈ નહિ રહે?!”

ફકીર—“હા, આખું સૈન્ય જશે—તું પણ જા. ખુદાની રહેમતથી નાઉમેદ ન થા.”

“અમારું મન નથી માનતું કે અમે ખુશી ખુશી થતાં હોઈએ અમે તમે અમારી સાથે ન હો. અમે તમને અમીરલ મોઅમેનીનની ખિદમતમાં રજુ કરત અમે કહેત કે, આ છે ધરાનની એ કાખિલેનાઝ હસ્તી, જેણે હર વખત અમે હર જગ્યાએ એવી મદદ કરી છે કે જેના શુક્રિયા અદા થઈ શકતા નથી. હું ઘણાજ રંજ અને અનહદ અફસોસની સાથે તમને છોડી રહ્યા છું, પણ અમારી દોઆ તમારી સાથે છે અને અમને આશા છે કે તમે જેવા છો તેવાજ સામિત કદમ રહેશો. હું એક ગુનેહગાર બંદો છું, પણ મારી દિલી દુઆ છે કે ‘તમારી ખોવાયલ ચીજ તમને મળી જાય’ જે તમે તમારી શોધમાં સફળ થાઓ તો મારા સલામ કહેજો. તમારી સેવાના બદલામાં હું આ તલવાર તમારી કંડે બાધુ છું જે આજેજ અમીરલ-મોઅમેનીન તરફથી તમારા માટે આવી છે. હું અમીરલમોઅમેનીન તરફથી તમને સલામ પહોંચાડું છું અને ઉમેદ રાખું છું કે તમે તોહફએ ફાફીની હમ્મેશ કદર કરશો. મસજિદ ‘હર તકલીફમાં, કોઈ પણ દુઃખમાં ખુલાસા કરો. દુનિયા અજમાએશની જગ્યા છે, અહીં જે વાવશો તે ત્યાં લાવશો.”

મસજિદની નિગાહ નીચી હતી. તેની આંખમાંથી દડદડ આંસુ પડી રહ્યાં હતાં. ન્યારે સાઅદે તલવાર બાધી તેના માથાપર હાથ રાખ્યો ત્યારે તેનું ગળું ફધામ ગયું. કોણે દુઆ બાદ ‘અમીન’ નો એવો નાઅરો કર્યો કે મેદાન ગુંથ ઉડ્યું.

મસજિદ—“મને માત્ર એટલી રજા આપો કે હું ચાર મઝિલ આપની સાથે આવું પછી ક્યાંક પડ્યો પડ્યો અસ્લાહ અસ્લાહ કરીશ. મઘ વસ્તુ હવે તો ખુદા મિલાવે તોજ મજે.”

સાઅદ—“જેવી તમારી ઇચ્છા. પણ તમે સાથે આવતી વખતે જેતા રહેજો, કદાચ મળી જાય તો અમારી સાથેજ આવી શકાય.”

હસલામી સૈન્ય ઘોડાપર સવાર થયું. મસજિદે ખુલંદ અવાજે ‘સલામ અલ્યક’ કહી અને સૌએ “વઅલયકોમુસ્સલામ” કહી “શી અમાનુસ્લાહ !” નો નાઅરો કર્યો. સાઅદે કૂચનો હુકમ કર્યો અને ફોજ રવાના થઈ.

(૧૨)

“જાણું છું કે તેં ખાકે-અરખથી એક એવો ઇતસાન પેદા કર્યો જે જગત આખાના મનુષ્યોથી બેહતર હતો. જોકે છું કે તેં ખરા દિલથી તારી ભક્તિ કરનાર એક ન્હાનકડી જમાવ્યતને એક મહાપ્રતાપી સૈન્ય પર ફતેહ આપી. સાંભળુ છું કે દુનિયાથી નિરાશ થઈ ગએલ જુલેખા જ્યારે તારે આરણ્યે આવી, ત્યારે તે તારી કુદરતનો તમાશો ખતારી દીધો... હું હવે સર્વ પ્રયાસથી નિરાશ અને હર ઉમેદથી નાકમેદ થઈ, તને વિનવું છું. તું રહીમ છે. તું કરીમ છે. સાંભળ અને કમ્બલ કર. હું દોલત નથી માગતી, સલ્તનત નથી વાચતી મારી માગણી માત્ર એજ છે કે ‘ મારા મસજિદથી મિલાવી દે. ’ ફતેહમદ લશ્કર પાછું જાય છે. શુ મસજિદ નહિજ મળે. ‘ મિલાવી દે. મૌલા. ’ મિલાવી દે. છરી નથી નહિતર આ પગેને કાપી નાખત પ્રેમના માર્ગમા એ અડચણ નાખી ગયા છે. ફકીરે આજ રસ્તો બતાવ્યો હતો. મસજિદના ઘોડાની ખરીથી ઉડેલ રજને હું મારી આખે લગાવીશ, માથે ચોપડીશ...”

મદાયનતી સડકપર બેઠી બેઠી, અખીલા આ પ્રમાણે મનમા વાતો કરી રહી હતી. અફનાય ગુરખ થયા આવ્યે ટેટલામા ઘોડાની ટાપથી જગલ અને મેદાન ઘડકી ઉડ્યા. તે રાતી હતી પણ અવાજ ફધાઈ ગયો હતો - ધીમેથી એટલુંજ બોલી. “ હવા ! આ હતભાગીનીનું એટલુંજ કામ કર કે મસજિદના અશ્વે ઉડાડેલ ધૂળ મારી આખ સુધી લઈ આવ. ” ધૂળ ઉડીકડીને તેના ચહેરાપર આવી રહી હતી અને તે તેને માથે લગાવતી હતી. કલાકભર આમ ચાલ્યું. જ્યારે આખું સૈન્ય પસાર થઈ ગયું ત્યારે તે ઉઠી અને કહ્યું “ હવે એ ભૂમિને ચૂમીશ—તે ઉપર થઈ મસજિદ ગયા હશે. ”

તે ઉઠી અને સડક પર આવી, જમીનને ચૂમી અને બોલી :

“ આજ દિવસ સુધી યોડી ઘણી કમેદ હતી તે પણ પૂરી થઈ, ‘મસજિદ’ ગયો. —તે બેવશ નથી...હવે જીવીને શું કરે. ”

‘ અહકમુલ હાકેમીન ! મારી મદદે કોઈ ન આવ્યું. હવે તને કરગરું છું કે દુનિયાથી ઉઠાવી લે !...’

એકાએક ઘોડાના આવવાનો અવાજ કાને પડ્યો. અખીલા ગટગટિત કંઈ પ્રાર્થના કરી રહી હતી. ઘોડેસ્વાર અટક્યો અને કહ્યું “ કોણ ! ”

અવાજ મસજિદનો હતો...જગ્યા મળ્યા “ સર્વિશ કુરખાન કરનાર. અખીલા. ”

‘હાહી અખીલા ! !’ તે નીચે ઉતરે. બીજા ક્ષણે આ પ્રેમીઓના બેઠુચ્છે ‘નેચુ’ કે મસજિદે પોતાના ગુમ થયેલ જોહરને છાતીએ લગાવ્યું અને બોલ્યો :

“ અખીલા ! આ હાલતમાં ! ! ”

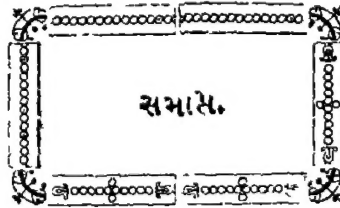
*

*

*

બીજે દીવસે, ઉગતા આદનાબના મોતેરી કિશ્તો કુદરતે બિઝાવેલ લીલારંગના ફરશ પર પડ્યા, ત્યારે બંને પ્રેમીઓ એક ઘોડા પર બેસી, મદીના તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યા હતા વિજયવંત અરબોને ધરિકે અરબમાથી થાણું મળ્યું હશે, પણ જે અણુમોલ માતી મસજિદના બાગમાં આવ્યું તેની કીમતનો બાગેજ દેઘને ખ્યાલ હશે !

વસસલામ.

❧ મીરાતે એહમદી ભાગ ૨ ને. ❧

ગુજરાત જે ઇસલામી મહાત્માઓ માટે મગર છે, તેમના ઉત્તર જીવનવૃત્તાંતો, ગુજરાતની પુરાતન શાહી જાહેરાતોના દ્રશ્યો અને જાણવાનું સ્થળોના અહેવાલો આ નાદર પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલ છે. શરસીમાર્થી મહા મહેનતે તૈયાર કરાવેલ આ ગ્રંથનો પહેલો ભાગ જેમણે મંગાવી લીધો હોય તેમણે જલ્દીથી બીજા ભાગ મંગાવી લેવા વિનંતિ છે કેમકે શહેર અમદાવાદનું પણ તેમાં સંપૂર્ણ વર્ણન હોઈ નકલો જલ્દી ઉપડી જવા સભવ છે. ઔલિયા અલ્લાહના જીવન ચરિત્રોથી ભરપૂર આ બીજા ભાગ ખાસ કરીને દરેક મુસલમાને વાચવા જરૂર છે. પુસ્તકની ઉપયોગીતા જોતાં ડૉ. ત્રણી કિમત નજીવી છે. “ પોલીટીકલ ભોમીઓ ” ના ગ્રાહકો માટે કિમત માત્ર રૂ. ૨૦. ગ્રાહક નંબર જરૂર લખવો. નવા ગ્રાહકો યનારને પણ ઘટાડેલ કિમતેજ આપવામાં આવશે. આજેજ લખો.

મેનેજર, “ પોલીટીકલ ભોમીઓ ” અમદાવાદ.

મનસુર મોહના.

મૌલાના શરર સાહેબના હાથે લખાએલ એક અતી રસીક અને શુરાતનવાળી નવલકથાનો આ અનુવાદ છે, એટલે તેની વધુ તારીફ કરવું એ સોના ઉપર દોળ ચડાવવા જેવું છે. કીમત રૂ. ૨-૪-૦
પોષ્ટ અલગ.

લખો-મેનેજર,

પોલીટીકલ ભોમીઓ.

મીરજાપુર-અમદાવાદ.

